82593
255.07.02.02.01.06.41229
DERGİ A/052-06
Türk Dili

Mayıs 1934

Türk Dili

—Türk Dili Tetkik Cemiyeti Bülteni—

1 9 3 4
İSTANBUL
DEVLET MATBAASI

-6

TÜRK DİL KURUMU
KÜTÜPHANESİ
Esas No : T. 52
Kayıt No : 141
İptal edilmiştir

Sayı: 6 Haziran 1934

TÜRK DİLİ

Türk Dili Tetkik Cemiyeti Bülteni

İKİNCİ DİL KURULTAYI

18 AĞUSTOS 1934 TE İSTANBULDA TOPLANIYOR

T. D. T. C. nizamnamesinin 18 inci maddesine göre her iki yılda bir Kurultayın toplanması gerektir. 1932 yılında Birinci Türk Dili Kurultayı toplanmış 26 Eylûl 1932 den 5 Birinciteşrin 1932 akşamına kadar sürmüştü. Birinci Kurultayda bulunan muallim arkadaşlarımızdan bir çoğu İkinci Kurultayın mektepler açılmazdan önce çağırılmasını dileyen bir takrir de vermişlerdi.

Nizamnameye ve bu isteğe uyarak U. M. H. İkinci Kurultayın 18 Ağustosta başlanmasını kararlaştırmıştır.

T. D. T. C ini kuran ve koruyan Büyük El ve Budun Başbuğu GAZİ MUSTAFA KEMAL Hazretleri bu kararı yerinde bulmuşlar ve geçen Kurultayda olduğu gibi bu toplantının da Dolmabahçe Sarayında yapılmasını buyurmuşlardır.

İkinci Kurultayın toplanacağı ajansla gazetelere bildirilmiştir. Kurultayın toplanma gününü, yerini, geleceklerin kendilerini bildirmelerini, Kurultayda söylenecek tezlerin ana çizgilerini gösteren bu ajans yazılarının hepsini bir arada toplıyan son ve en geniş tebliğ şudur:

İKİNCİ TÜRK DİLİ KURULTAYI

T. D. T. C. Umumî Kâtipliğinden:

1— T. D. T. C.ini kuran ve koruyan Büyük Reis GAZİ MUSTAFA KEMAL Hz.nin himayeleri altında ikinci Türk Dili Kurultayı İstanbulda 18 Ağustos 1934 tarihinde toplanacaktır.

2— İkinci Türk Dili Kurultayına, Birinci Kurultay azalarile Cemiyetin merkez ve dışarı teşkilâtı azalarından istek edenler iştirak edebileceklerdir. Ancak iştirak edecekler önceden bilinmek üzere bunlardan Kurultaya iştirak edecek olanlar en geç 15 Temmuz 1934 akşamına kadar Ankarada T. D. T. C. Umumî Kâtipliğine isim ve adreslerini bildirmelidirler. Bu tarihten sonra yapılacak müracaatler hiç olmamış gibi tutulacaktır.

3— Kurultayın günlük çalışma proğramı ayrıca hazırlanacak ve ilân edilecektir. Umumî ruzname şudur:

a) Açma nutku,

b) Reis, reis vekilleri, kâtipler ve komisyonlar seçilmeleri,

c) Cemiyetin iki senelik çalışmalarına ait umumî ve iki yıllık hesaplara dair malî raporlar,

d) Kurultay azalarının dil işleri hakkındaki tezleri,

e) Nizamname tadilâtının ve iki senelik çalışma proğramının müzakeresi,

f) Cemiyet hesaplarının tetkikiyle Umumî Merkez Heyetinin zimmetinin ibrası,

g) Umumî Merkez Heyeti seçilmesi,

h) Kapanma nutukları.

4— Kurultayda dil işlerine ait ilmî tezler okunacaktır. Bu tezlerin başlıca mevzuları şunlardır:

A.— Türk dilinin dünya dilleri arasındaki yeri:

1 - Türkçe ile Hint - Avrupa dilleri denilen diller arasındaki münasebetler.

2 - Türkçe ile Samî denilen diller arasındaki münasebetler.

3 - Türkçenin Ural - Altay dilleri denilen diller arasındaki mevkii.

4 - Türkçenin muhtelif lehçeleri arasındaki münasebetler.

B.— Türk dilinin tarihî akışı:

1 - Türk dilinin kablettarihi, tarih tezinin ve en eski dil yadigârları üzerindeki mukayeseli paleontoloji lengüistik tetkiklerinin verdiği neticeler ve bunlar hakkındaki tetkikler.

2 - Bilinebilen en eski Türk dilleri (Sümer, Eti, Elâm dilleri) hakkında tetkikler ve bunların türkçeliğinin delilleri.

3 - Türk dilinin son 13 asırlık istihaleleri ve muhtelif Türk lehçelerinin tekâmülleri hakkında tetkikler.

4 - Türkiye Cümhuriyetinde dil işlerinin umumî tarihi ve muhtelif hedefleri üzerinde tetkikler.

C.— Dil inkılâbının manası ve hedefleri:

1 - Umumî bakış: istenilen ve özlenilen öz türkçe dilin mahiyeti ve bu ülküye ermek için gidilecek yollar.

2 - Cemiyetin dil inkılâbına doğru olan faaliyet mevzuları üzerinde tetkikler ve mütalealar.

3 - Türk dilinin ihtiyaçları ve yarınki tekâmülü üzerine tetkikler.

5— Gerek bu mevzulardan biri ve gerek dil işlerine ait herhangi başka bir mevzu üzerine Kurultayda bir tez irat etmek istiyenler tezlerini yazarak en geç 15 Temmuz 1934 akşamına kadar Ankarada T. D.T.C. Umumî Kâtipliğine göndermelidirler. Bu tarihten sonra gelen tezler hiç gelmemiş gibi tutulacaktır.

6— Tezlerinin bir hulâsası önceden basılarak azaya dağıtılmasını arzu eden tez sahipleri, asıl tezin en çok dörtte birini geçmemek üzere, öyle bir hulâsayı da tezlerile birlikte Cemiyet Umumî Kâtipliğine gönderebilirler.

7— Kurultaya daimî dinleyici olarak gelmek istiyenler en geç 31 Temmuz 1934 akşamına kadar Cemiyet Umumî Kâtipliğine isim ve adreslerini bildirmelidirler.

8— Kurultay müzakereleri ayni zamanda radyolar vasıtasile her yerden dinlenebilecek ve Anadolu ajansı ve Matbuat vasıtasile de neşredilecektir.

CEMİYET KURULTAYA NELER SUNACAK ?

T. D. T. C. Birinci Kurultayın çizdiği çalışma proğramına göre iki yıldanberi türlü kollardan yürüyerek çalışmıştır. Bu çalışmalar ana çizgiler üzerinde şöyle toplanabilir:

1 — İlk iş olarak «varlığımızı belirtmek» yoluna girilmişti. Dil varlığımız iki kaynaktan aranabilirdi: Kitaplar, halk dili.

Cemiyet, ilkönce halk dilinden söz derleme işine girişti. İcra Vekilleri Heyetinden çıkan bir talimat ile her vilâyet merkezinde valilerin, her kaza merkezinde kaymakamların reislikleri altında birer «Derleme Heyeti» kuruldu. Bütün ilkmektep hocaları, halk ile teması olan bütün devlet memurları, istekli derleyiciler, cemiyetin bastırdığı fişleri doldurmağa koyuldular. Bu fişler kaza ve vilâyet merkezlerinde iki gez süzgeçten geçti. Böyle böyle cemiyet merkezinde toplanmağa başlıyan fişlerin sayısı Eylûl 1933 de, yani işe başlandığının dokuzuncu ayı başında 125.988 e varmıştı. Bugün bu sayı 150 bini aşmıştır.

Derleme işi bitmiş değildir. Ancak ilk hızını almış, halk dilinin sözlerinden bir çoğunu fişlere geçirmiştir. Bundan sonra derlemenin daha ince iki işi vardır:

Bunların biri, eldeki fişleri bir araya koyarak, bunları, lûgat, ıstılah, gramer... v. s. için assılanılabilecek yolda sıralamak işidir. Bunun için de derlemeden gelen sözleri, ses ve uy değişmeleri ile birlikte gösterir bir «derleme dergisi» basmak düşünülmüştür.

Öteki ise, hem derlenmiş halk sözlerini kontrol etmek, hem de halk masalları, ninniler, ata sözleri, halk inanışları gibi türlü folklor derlemelerine girmiştir.

Bu işler, söz derleme kadar geniş ve toptan yapılamaz. Çünki herkesin başaracağı işlerden değildir. Cemiyet birinci işi kendi merkezinde, ikincisini de memleketin her yerine mütehassıs dilciler göndererek yapmak isteğindedir.

2 — Dil varlığımızın kitaplarda saklı duran ikinci kaynağını da deşelemek üzere «kitap tarama» işine girişilmiştir. İlk önce türlü eski dil kaynaklarından ayrı ayrı «askerlik, siyaset ve idare» sözleri toplanarak 6 parça broşür çıkarılmıştı.

Sonra yazı dilimizde kullanılan yabancı sözlere karşılık arama işine girişilince bu tarama çalışmaları birdenbire genişletildi. Bir yandan, o günedeğin toplanmış olan 125.988 derleme fişi bu bakımdan taratılarak halk ağzından gelmiş sözlerden hangilerinin hangi yabancı sözleri karşılıyabileceği belirtilmiş, bir yandan da 150 yi geçen türlü kitaplar gene dilimizde kullanılan yabancı sözlere karşılık olabilecek öz türkçe sözler aramak bakımından taratılmıştır.

3 — Dilimizde, hele yazımızda çok kullanılan,

konuşurken dilimize, yazarken kalemimize takılıp duran yabancı dil sözlerine karşılık arama işi önce bir «dil anketi» ile herkesin gözü önüne konmuştu. Bu anket üç buçuk ay sürmüş, 1400 e yakın söz ortaya atılmıştı.

Bu ankete gelen karşılıklar sıralanarak «osmanlıcadan türkçeye karşılıklar kılavuzu» adile bir kitap yapılmak isteniyordu, ancak anket karşılıklarının bu büyük işe, onun değerile uyarlı bir yolda, yeterliği görülemedi. İşte bunun üzerine bir yandan derleme fişlerinin, bir yandan da, kitapların taranmasına girişildi ve bu taramalardan alınan sözler, ilk önce ham bir malzeme listesi halinde; «osmanlıcadan türkçeye tarama dergisi» adı altında ortaya konuldu.

3 — Istılahlar işi için cemiyet, bilimler ayrılışına göre, 16 ihtısas bölüğü kurmuştur. Bu ihtısas bölükleri, herbiri kendi payına düşen bilimlerin ıstılahlarını fıransızçaları baş olarak toplamış, bugün kullanılan osmanlıca karşılıkları ile gerekli gördükçe almanca, ingilizce, yahut eski yunan ve lâtin dillerinden uyarlarını da göstermiştir.

Böylelikle toplanıp bir büyük kısmı basılmış olan ıstılah listeleri, bugüne değin ülkemizde benzeri yapılmamış bir bilim sözleri listesi olmaktadır.

Bu listeler, her bilimin bilirlerine, okuturlarına, oğraşırlarına dağıtılarak, öz türkçe karşılıklar aramaları istenmiştir. Gelen karşılıkların bir takımı sıralanmış, bölüklerce diziye konmuştur.

Bu karşılıklar ıstılah merkezi ile U. M. H. tarafından da görüldükten sonra son kılığını alacak, mektep derslerine ve kitaplarına girecektir. Bununla beraber, teklif mahiyetinde olan bu listelerden hazır olanlarını bültenin gelecek sayısında basacağız.

4 — U. M. H. gramer işlerini geriye bırakmıya,

yalnız gramerin söz yaratma kısmını ileriye almağa karar vermiştir. Bunun da sebebi, gramerin ancak dil kurulduktan sonra eksiksiz olarak yazılabileceğidir.

Gramer, dili kurucu kuralları değil, kurulu dilin kullanış yollarını belli eder. Bunun için lûgat ve ıstılah işleri bir yola girmedikçe gramer yazmaktan geniş bir ası beklenemezdi. Yalnız gramerin ekleri ve söz yaratma yollarını gösteren kısmı, ıstılah yapmada, karşılık bulmada, bir kökten sözler çıkarmada işe yarayacağı için bu kısım öne alınmış, iki anket basılarak dağıtıldığı gibi, son günlerde bir de Ekler lûgatçesi neşredilmiştir.

5 — Cemiyetin bastığı «söz derleme kılavuzu», «tarama dergisi», iki «gramer anketi», «ekler lûgatçesi», altı tarama broşürü ve altı bültenden başka, «çagatay lûgati» nin Türk harflerile yeni bir basımı, «ibni mühenna» lûgatinin bir endeksi de basılmıştır. Divanı lûgatittürkün Türk harflerile ve alfabe sırasile basılması için tercümesi bitirilmiş, baskıya verilmek üzere son bir gözden geçirilmesi kalmıştır. «Atalar sözü kitabı» da basılmağa hazır bulunmaktadır.

Cemiyet, iki yıllık çalışmalarının yarısını hazırlıkla geçirmeğe mecbur kaldığı halde bile, Kurultayın önüne böyle bir çalışma yüküyle çıkabilmektedir.

CEMİYETİN TEŞKİLÂTI

İKİNCİ ÇALIŞMA YILI BAŞINDA UMUMÎ MERKEZ HEYETİNDE DEGİŞMELER

T. D. T. C., 12 Temmuz 1932 de kurulmuştu Müessisleri şunlardı:

Reis	: Samih Rifat Bey
Umumî Kâtip	: Ruşen Eşref Bey
Veznedar ve Aza	: Celâl Sahir Bey
Aza	: Yakup Kadri Bey

5 Teşrinievvel 1932 de Birinci Türk Dili Kurultayının seçtiği Umumî Merkez Heyeti şöyle teşekkül etmişti:

Reis	: Samih Rifat Bey
Umumî Kâtip	: Ruşen Eşref Bey
Muhasebeci	: Besim Atalay Bey
Aza	: Ahmet Cevat Bey (Gramer-Sentaks Kolunun Başı)
»	: Celâl Sahir Bey (Lûgat-Istılah Kolunun Başı)
»	: Hâmit Zübeyr Bey (Lengüistik-Filoloji Kolunun Başı)
»	: Hasan Âli Bey (Etimoloji kolunun Başı)
»	: İbrahim Necmi Bey (Neşriyat Kolunun Başı)
»	: Ragıp Hulusî Bey (Derleme Kolunun Başı)

Bu suretle işe başlıyan Umumî Merkez Heyeti, daha kuruluşunun ertesinde Reisini kaybetmek acı-

sını duydu. Çok değerli Samih Rifat'ın ulu başlığından ayrılan U. M. H., bu adı hergün acı ile anmak için, reislik yerini gelecek Kurultaya kadar boş bırakmaya karar verdi.

Nizamnamenin 4 üncü maddesine göre Cemiyetin fahrî Reisi olan Maarif Vekîli, Reislik işini de görüyor. Bu işte bulunanların adları şunlardır: Doktor Reşit Galip Bey (Maarif Vekili) 4/1/933 den 13/8/933 e kadar.

Doktor Refik Bey (Sıhhiye Vekili ve Maarif Vekâleti Vekili) 14/8/933 den 27/10/933 e kadar.

Yusuf Hikmet Bey (Maarif Vekili) 28/10/933 denberi.

Birinci Türk Dili Kurultayının İkinci Reis Vekili olan ve Maarif Vekilliğinde bulunduğu sırada U. M. H. ne de Reislik eden Doktor Reşit Galip Beyi de ölüm 4/5/934 tarihinde aramızdan ayırmıştır.

Umumî Kâtip Ruşen Eşref Bey, Cemiyetin ilk kuruluş günlerindenberi dilcilik ülküsüne yaptığı köklü ve büyük hizmetleri 24-10-933 tarihinde, aldığı yeni bir büyük iş uğrunda kesmeğe mecbur oldu ve U. M. H. ne şu istifa mektubunu gönderdi:

Ruşen Eşref Beyin istifa mektubu

Türk Dili Tetkik Cemiyeti
Yüksek Reisliğine

Meşguliyetim Türk Dili Tetkik Cemiyetindeki işlerime devama müsait olmadığından Umumî Kâtiplikten affımı diler, zatı âlilerine ve muhterem arkadaşlarıma derin saygılarımı sunarım Efendim.

26-XI-1933

Ruşen Eşref

U. M. H. nin cevabı

U. M. H. nin bu istifa üzerine verdiği kararlar, Ruşen Eşref Beye gönderilen şu cevapta yazılıdır:

Ruşen Eşref Beyefendi

Riyaseticümhur Umumî Kâtibi

Saygıdeğer Efendim,

T. D. T. Cemiyetini kuran ve koruyan büyük Reisin işaretiyle bu kuruluşa ilk temel direği olmuş, Kurultayı toplayıp çalıştırmış, o günden bugüne her zaman başımızda çalışmış olan siz, sevgi ve saygı çeker Umumî Kâtibimizden ayrılık acısı, 26-11-933 tarihli istifa mektubunuzla bütün Cemiyetin, hele U. M. Heyetinde arkadaşlığınızla şeref bulanların yüreğine çökmüştür.

U. M. H., kendi öz dayanağı olan değerli Umumî Kâtibini, yüksek Hâmi Reisinin çok yakınında görmekle sevinmişti. Bu yakınlığın değerli çeviriş ve ileri götürüşünüzden bizi ayıracağını düşünmemiştik. Ancak yüreğinizin her zaman bizimle olduğunu düşünerek bu acıyı azaltabiliyoruz.

T. D. T. C., Ruşen Eşref adının kendi tarihine koyduğu yüksek değeri hiç unutamaz. Harf inkılâbına başlanırken ilk kurulan toplulukta da bu adın büyük bir yeri vardı. Hele son kuruluşun direği ve Cemiyetin ilk Umumî Kâtibi sizdiniz. Türk dili inkılâbının ışıklı tarihine adınız altın harflerle kazılmıştır.

U. M. H., bu yüksek ve değer biçilmez çalışmalarınıza karşı teşekkürlerini ve şimdiki zarurî ayrılıktan doğan teessürlerini size bildirmeğe ve bir andaç olarak fotoğrafınızı büyültüp Cemiyet merkezine asmağa karar vermiştir.

U. M. Heyetinin bu kararını size bildirir ve bir fotoğrafınızın lûtfunu rica ederken, kendi, yüreğimdeki derin saygı ve sevgi duygularını da bir kerre daha anmağa müsaadenizi dilerim Efendim.

30-XI-1933

U. M. H. nin son şekli

Derleme Kolunun Başı olan Ragıp Hulûsi Bey de Üniversite Umumî Lengüistik Profesörlüğüne geçerek Cemiyetten ayrıldığı için, 2-12-933 tarihinde U. M. H. inde, nizamnamenin 8 inci maddesine göre yapılan intihaplarla U. M. H. şu şekli almıştır:

Reis : Maarif Vekili Hikmet Bey
Umumî Kâtip: « müfettişlerinden İbrahim Necmi Bey
Muhasebeci : Aksaray Meb'usu Besim Atalay Bey
Aza : Çanakkale Meb'usu Ahmet Cevat Bey(Gramer-Sentaks Kolunun Başı)
» : Zonguldak Meb'usu Celâl Sahir Bey (Lûgat-Istılah Kolunun Başı)
» : Maarif Vekâleti Müzeler Müdürü Hâmit Zübeyr Bey (Lengüistik - Filoloji Kolunun Başı)
» : Maarif Vekâleti Orta Tedrisat Umum Müdürü Hasan Âli Bey(Etimoloji Kolunun Başı)
» : Konya Meb'usu Naim Hazım Bey (Derleme Kolunun Başı)
» : Manisa Meb'usu Yakup Kadri Bey (Neşriyat Kolunun Başı)

Celâl Sahir Bey rahatsız olduğundan çalışabilecek derecede iyileşmesine kadar izinli sayılmıştır. O zamana kadar bu Kolu vekâleten İbrahim Necmi Bey idare edecektir.

Cemiyetin çalışma kolları ve Istılah kolunun ihtısas bölükleri de içlerine yeni azalar alarak genişlemiş ise de bunları ilerde başka bir sayımızda yazacağız.

DİL ANKETININ VERİMİ

ANKETE GELEN CEVAPLARDAN U. M. H. NİN VEYA ANKET KOMİSYONUNUN SEÇTİĞİ SÖZLER

T.D.T.C., dilimizin özleştirilmesi işinde en çabuk başarılması gerekli olan işlerden biri, belki de birincisi olarak bugün dilimizde kullanıla gelen arapça, farsça ve başka yabancı dillerden gelmiş sözleri karşılıyabilecek öz türkçe sözler araştırma işini çalışmalarının ön sırasına almıştı.

Geçen yıl 7-8 Mart gecesi cemiyeti kuran ve koruyan Büyük Gazi Mustafa Kemal Hazretlerinin yüksek reislikleri altında bir U. M. H. toplanması yapılarak, dilimizde, hele yazılarımızda çokça kullanılan arapça ve farsça sözleri herkese yaygın bir anket şeklinde liste liste ajans, radyo ve gazetelerle ilân edilmesi, gelecek cevapların da sıralanarak osmanlıcadan türkçeye bir karşılıklar kılavuzuna temel tutulması kararlaştırılmıştı.

«Büyük Dil Anketi» adını alan bu anket, 12 Mart 1933 te başladı. İki kısımda ve 105 listede 1382 sözü ortaya koydu ve 2 Temmuz 1933 te bitti. Bu listeler 1 inci ve 2 nci sayılarımızda yazılıdır.

Daha anket devam ederken, bir yandan da gelen cevapların tasnifi işine cemiyet merkezinde başlanmıştı. Bu işe ayrılan bir kalem, gazetelerde çıkan, yahut cemiyete gönderilen cevapları sıraya koyarak her söz için ileri sürülen karşılıkların listesini hazırlamıştı.

Bu karşılık listeleri önce anket komisyonunda süzülerek en uygun görülen karşılıklar seçildi. Bunlar için fişler yapıldı. Hazırlandıkça bu fişler yüzer yüzer takımlar halinde U. M. H. ne verildi.

Anket komisyonu 1382 sözden 1100 ünün karşılıklarını kararlaştırmış, U. M. H. ne sunmuştu. Bunlardan 643 söz U.M.H. inde de müzakere edilerek kararara bağlanmıştı. Cemiyetin Lûgat-Istılah Kolunun lûgat merkezi, U.M.H. nden geçmemiş olan karşılık fişlerinin ikinci olarak gözden geçirilmesi ve anket komisyonunun da müzakere etmediği 182 sözün de karşılıklarının seçilmesi işile uğraşmaktadır.

Dil anketinin verimi demek olan bu karşılıkların bültenimizde neşri U. M. H. ince kararlaştırılmıştır. Bu sayıdan başlıyarak bu karşılıkları, bir teklif mahiyetinde olmak üzere, neşre başlıyoruz,

U. M. H. inden çıkmış olan karşılıklar bile, henüz son karar demek değildir. Çünkü, kılavuz müzakereleri U.M.H. ine daha birçok kaynakları taramak gerekliğini göstermiş, bu taramalardan alınan sözler, seçilmezden önce «Tarama dergisi» adı altında basılmağa başlanmıştır. Dergideki sözlerle birlikte ankete gelmiş olan karşılıklar da kılavuz müzakerelerinde bir daha gözden geçirilecektir.

Bununla beraber bütün halkımızın çok değerli ve candan el birliğile ileri götürülen anket işinin verimini de herkesin gözü önüne koymak üzere şimdilik seçilmiş karşılıkları neşretmeyi münasip görüyoruz.

Önce U. M. H. inden çıkmış olanlardan başlamak üzere bu listeleri göz önüne koyarken, anket işinin yürüyüşünü, kılavuz yapmada önümüze çıkan güçlükleri ve bunları yenmek için tutulan yolları da kısaca anlatmak isteriz:

ANKET İŞİ NASIL YÜRÜDÜ?

7-8 Mart 1933 gecesi verilen karar üzerine, «Kamusu Türkî» den anket listelerine konacak sözleri seçmek işi Naim Hazım Beye, bunları ajans, radyolar ve gazetelerle yaymak işi de İbrahim Necmi Beye tevdi edilmişti. Martın 9, 10 ve 11 inci günlerinde ajanslar ve gazeteler cemiyetin bu anket için düşüncelerini anlatır beyannameleri neşrettiler; 11-12 Mart gecesi İbrahim Necmi Bey Ankara radyosunda ilk listeyi okuyarak cevapların ne yolda verilmesi lâzım geleceğini anlattı.

Dil anketine gelen cevapları toplayıp sıraya koymak üzere cemiyet merkezinde bir «Anket kalemi» kurulmuştu. Bu kalemde Naim Hazım Beyin nezareti altında cemiyet kâtiplerinden Zühtü ve İhsan Beyler çalışıyorlardı. Karşılıklar sıraya konduktan sonra «Anket komisyonu» adı altında ilk teşkil edilen heyet şu zatlardan mürekkepti.

Reis:

Dr. Reşit Galip Bey, (Cemiyet Reisi ve Maarif Vekili vefat etmiştir).

Kâtip:

Ahmet Cevat Bey, (Çanakkale Meb'usu ve Gramer Sentaks Kolbaşısı).

Azalar:

Apdülhak Şinasi Bey, (Balkan Cemiyeti kâtibi, Lûgat Merkezi Azalarından).

Enis Behiç Bey, (Âli İktısat Meclisi Umumî kâtibi, Lûgat Merkezi Azalarından).

Fadıl Ahmet Bey, (Elâziz Meb'usu, Lûgat Merkezi Azalarından).

Kemaleddin Kâmi Bey, (Anadolu ajansı Başmuharriri,

Lûgat Merkezi ve Neşriyat Kolu Azalarından).

Naim Hazım Bey, (Konya Meb'usu, şimdi cemiyetin derleme Kolbaşısı).

Ragıp Hulûsi Bey, (O zaman Derleme Kolbaşısı, şimdi Üniversite Profesörlerinden).

Yakup Kadri Bey, (Manisa Meb'usu, şimdi Neşriyat Kolbaşısı).

Bu komisyon işe başladıktan sonra, bir takım azalarının İstanbula ve başka yerlere gitmeleri üzerine, sonradan şu zatlar da anket komisyonunda çalışmışlardır:

Besim Atalay Bey, (Aksaray Meb'usu, Cemiyet Muhasebecisi).

Hasan Fehmi Bey, (Maarif Vekâleti Kütüphaneler Müdürü).

Hâmit Zübeyr Bey, (Maarif Vekâleti Müzeler Müdürü, Cemiyetin Lengüstik - Filoloji Kolbaşısı).

Şükrü Bey, (Dil Doktoru).

Anket komisyonundan çıkan sözler, U. M. H. ine verilmeğe başladığı zaman, kılavuz çalışmalarına başlanmış oldu. 29 Haziran 1933 tarihinde U. M. H. bu müzakerelere başlamıştı. İlk yüz kelime komisyonca bir daha gözden geçirilmek üzere geri alındığından bu müzakereler 101 numaralı kelimeden başladı. 15 Temmuz 1933 tarihine kadar ikinci yüzden 83 kelime müzakere edilmişti.

Yaz tatili sıralarında da kılavuz müzakerelerinin durmamasını arzu buyuran Hamî Reis Gazi Mustafa Kemal Hazretleri İstanbulda da bu çalışmaların ileri götürülmesi için kendi oturdukları Dolmabahçe millî sarayında T. D. T. C. ne bir daire tahsis buyurdular.

22 Temmuz 933 tarihinde bu dairede U. M. H. nin İstanbulda bulunan azalarile yardımcı olarak alınan zatlar toplanmaya başladılar. Bu çalışmalar 9 Teşrini evel 1933 tarihine kadar sürdü ve yeniden 560 sözün karşılığı kararlaştırıldı.

Ankaradaki kılavuz müzakerelerine iştirâk eden U. M. H. azaları şunlardır:

Umumî Kâtip: Ruşen Eşref Bey; Azalar: Ahmet Cevat, Besim Atalay, Celâl Sahir, Hâmit Zübeyr, Hasan Âli, İbrahim Necmi, Ragıp Hulûsi Beyler.

Bu sırada karşılığı aranan bu sözlerin sicil dosyalarını tanzim etmek ve müzakere zabıtlarını tutarak her sözün icabeden yerlere gönderilmesini takip eylemek işlerinde Cemiyet Başkâtibi Kemaleddin Şükrü Beyin değerli gayretleri geçmiştir.

İstanbulda kılavuz müzakerelerinde bulunan U. M. H. azaları şunlardır:

Umumî Kâtip: Ruşen Eşref Bey (seyahati sırasında o zaman Riyaseticümhur Umumî Kâtibi olan şimdiki Maarif Vekili Hikmet Beyefendi vekâlet etmiştir); Azalar: Ahmet Cevat, Hasan Âli, İbrahim Necmi Beyler.

İstanbulda kılavuz müzakerelerine yardımcı olarak iştirak eden zatlar şunlardır:

Ali Canip Bey (Maarif Vekâleti Müfettişlerinden, şimdi Ordu Meb'usu), Cafer oğlu Ahmet Bey (Üniversite Doçentlerinden), Apdülkadir Bey (Cemiyet Kâtiplerinden).

Cemiyet Kâtiplerinden Mahmut Bey İstanbuldaki toplanmaların zabıtlarını tutmakta İstanbul Valiliğinden daktilo Neriman ve Maarif Müdürlüğünden daktilo Müşerref hanımlar da Cemiyet emrine verilerek yazıları yazmakta çalışmışlardır.

İstanbulda hazırlanan karşılıklar Ankaraya gön-

derilerek orada kalan azalardan Besim Atalay, Hâmit Zübeyr ve Ragıp Hulûsi Beylerin de düşünceleri alınıyordu.

ANKETİN VERİMİ OLAN SÖZLER

İşte bu kadar sıkı ve derin çalışmalarla anket sözlerinin verimi ele alınabilmiştir.

Başka bir kısmımızda yazıldığı gibi, kılavuz çalışmaları arasında karşılaşılan güçlükleri ortadan kaldırmak üzere, anket cevaplarından başka, derleme fişlerile kitapların da taramasına girişilmiş, bundan da (Tarama dergisi) çıkmıştır.

Bununla beraber, anket cevapları üzerine yapılan müzakerelerin verimlerini de burada okurlarımıza bildirmek isteriz.

Anket sözleri, bu bakımdan üç büyük kısma ayrılır :

1— U.M.H. inde de müzakere edilmiş olanlar.

2— Yalnız anket komisyonunda müzakere edilmiş olanlar.

3— Anket komisyonunda da müzakere edilmemiş olanlar.

U. M. H. inde müzakere edilen sözlerin verimleri, şu üç şekilde olmuştur:

a) Karşılığı kararlaştırılan sözler,

b) Karşılığı kararlaştırılmakla beraber ıstılah manası veya manasının bir ciheti ayrıca ıstılah bölüğünden ve ya mütehassıslardan sorulmağa bırakılmış olan sözler,

c) Karşılığının kararlaştırılması ıstılah bölüğünün veya mütehassısların mütaleasına intizaren geri bırakılmış olan sözler.

Bu üç şekilden birinci ve ikincisine dahil olanların

karşılıkları aşağıda yazılmış, yalnız ikinci şekildekilerin yanına [İst?] veya [Müta?] işareti konulmuştur.

Üçüncü şekildekilerin kararı olmadığından, onlar da bir liste halinde yazılmıştır.

Yalnız anket komisyonunda müzakere edilmiş olan sözlerin komisyonca seçilen karşılıkları ikinci kısımda yazılmıştır.

Komisyonca da müzakere edilmemiş olan sözlerde bir liste halinde bu kısma ilâve olunmuştur.

Kullanılan işaretler ve kısaltmalar da en sonda bir cetvel halinde toplanmıştır.

ANKET KARŞILIKLARI

BAZI KAYNAKLARI GÖSTEREN KISALTMALAR VE İŞARETLER

Anket karşılıklarını seçerken bir takım kitaplara da baş vurulmuştu. Bunlardan bir takımını aşağıda şu kısaltmalar ile gösterdik:

Kısaltma	**Kitabın adı**
Ab.	Abuşka
A.D.D.	Ana Dilden Derlemeler
B.d.m.	Barbier de Meynard
B.T.L.	Büyük Türk Lûgati
Bürh.	Bürhanı Katı Tercümesi
Ç.L.	Çagatay Lùgatı
Der.	Derleme fişleri
D.L.T.	Divanü lûgat-it- Türk
F.Ş.	Ferhengi Şuuri
Hut.	Houtsma Lûgati
İd.	Elidrak Lisan-il- Etrak
Kam.	Kamus Tercümesi
K.T.	Kamusu Türkî
L.L.	Lehçet-ül- lûgat
L.O.	Lehçei Osmanî
P.d.C.	Pavet de Courteille Lûgati
P.P.	Paul Pelliot
Rab.	Kısası Rabguzî
Rad.	Radloff Lûgati
Ret.	Redhause Lûgati
Süh.	Süheyl ve Nevbahar
Uyg.	Uygur Metinleri
Z.	Zenker Lûgati.

Bu kısaltmalardan başka aşağıda kullanılan işaretler ile ne demeye geldiklerini de şurada gösteriyoruz:

İşaretler	Ne demeye geldiği
( )	Kaynak kısaltmaları ve bazı mütalealar bunun içine yazılır.
[ ]	Karşılığın başka türlü söylenişleri, yahut sözün mürekkep veya müştak şekilleri ile onları karşılayan ifadeler bunun içine yazılır.
[? Ist.]	Istılah bölüğünden de ayrıca sorulacağını gösterir.
[? Müta.]	Ayrıca mütahassısların da reyleri sorulacağını gösterir.

A

BİRİNCI KISIM

U. M. H. nce teklif mahiyetinde olarak kararlaştırılmış karşılıklar

Abes, 1. Saçma; **2.** [Abuksabuk (Tabir)]

Abus, 1. Somurtkan; **2.** Çatık; **3.** Asık (Suratı); **4.** Ters.

Acaba, 1. Öyle mi? Öyle mi ki? **2.** Der misin? [Olur mu dersin, olmaz mı?] **3.** İkin (K.T.).

Acayip, 1. Şaşacak, şaşılacak; **2.** (Nida olarak) çok şey, olur şey değil; **3.** Tansık (Rad. III.; Ç.L.; İd.; Ab.; D.L.T.; K.T.; Rab; P.d.C.). [Yedi tansık=acayibi seb'ai âlem] [? Ist.]

Acele, 1. Çabuk (Türkçe) (K.T.; Rad. III.); **2.** Evgenlik, evedi (Rad.I.; Ç.L.; D.L.T.; L O.; K.T.; İd.; Z.) [İşin pek mi evedi? Evedin ne?]
—gelmek, yelmek.

Acul, 1. Evcen (B.T.L.) [Evcen enik gözsüz doğar]
—luk, 1. Evcenlik (B.T.L.).

Acemi, 1. Görgüsüz; **2.** Toy, tor; **3.** Torlak. [Acemi kelimesi Lehçetüllûgatte Türkçe olarak kaydedilmiştir]

Aciz, 1. Beceriksizlik; **2.** Düşkünlük; **3.** Elyetmeme, güçyetmeme; **4.** Apışma (Mecazî) [Pısırık, sünepe, mıymıntı]

Âciz, 1. Beceriksiz; **2.** Düşkün; **3.** Gücü yetmez.

Adâp, 1. Yol [Yolu ile = adâba göre] **2.** Sırasaygı [Yolu ile, izi ile = adâp ve erkân dairesinde.] [? Ist.]

Âdet, 1. Alışkanlık (Habitude); **2.** Görenek (Usage); **3.** Türe (Örf manasında âdet karşılığı); **4.** Aybaşı, kirlenmek (Kadınlara). [? Ist.]

Âdeta, 1. Enikonu; **2.** Şöyle böyle; **3.** Basbayağı; **4.** Orta.

Âdi, 1. Bayağı; **2.** Aşağı.
—lik, 1. Bayağılık; **2.** Aşağılık. [? Ist.]

Âferin, 1. Var ol, sağ ol; **2.** Yaşa, çok yaşa; **3.** Alkış [Alkış sana = âferin sana.] **4.** Eline sağlık.

Âfet, 1. Kıran [Sürüye kıran girdi] **2.** Boran; **3.** Gökçek.

Afiyet, 1. Sağlık; **2.** Eyilik; Esenlik [? Ist.]

Afv - afiv, 1. Bağışlama [Kusurunu bağışlamanızı dilerim.] **2.** Yarlıgama (= mağfiret, gufran.) [? Ist.]

Agâh, 1. Bilir, anlar; **2.** Uyanık.

Ahenk, Ahenk. [? Ist.]

Aht - ahit, 1. Baciğ (Misak, mukavele) (D.L.T.); **2.** Bıçkas (Muahede) (D.L.T.).
—etmek, 1. Andetmek [Bu işi yapacağıma andettim.] **2.** And içmek (Ahit ve kasem.) [Bu kişi yalan yere ant içmez.]

Taahhüt, Üstüne almak. [? Ist.]

Ahmak, Mankafa.
—lık, Mankafalık [Gabi = kalınkafalı gabavet = kalın kafalılık aptal, budala = alık, salak, sersem = Dağınık kafalı.] [? Müta.]
Akıbet, **1**. Son; **2**. Varacak [Bu işin varacağı budur.]; **3**. En sonunda (zarf olarak) [En sonunda o da bizim dediğimize geldi] [Encam = Akıbet; Payan = Son, uç; Bipayan = Tükenmez, sonsuz; Nihayet = Son, sonunda; Münteha = Uç; Hatime = Son söz; Ahir = Son, sonunda, en sonra; Evvelü ahir = Eninde sonunda; Hitam bulmak, nihayet bulmak = Bitmek, sona ermek]
Akîm, **1**. Kısır [Kısır kadın, kısır adam, kısır toprak; **2**. Verimsiz, ürümsüz.
—leştirmek, **1**. Kısırlatmak [? Ist.]
Alâka, **1**. İlişik; **2**. İlinti (Manevî alâka ve merak)
—duymak, **1**. İlişik duymak, ilinti duymak, bağlanmak.
—dar olmak, İlişik duymak, ilinti duymak, bağlanmak.
—etmek, İlişik vermek, ilinti vermek, sarmak [Bu hava beni sarmadı] [? Ist.]
Alâmet, **1**. Belgi; **2**. İm (Bak: Remiz); **3**. İz, ipucu (Bak: Delil) [? Ist.].
Âlâyiş, **1**. Gösteriş; **2**. Pöhpöh [Pöhpöhü sever. Pöhpöhe kapılma]; **3**. Caka [Cakacı. Cakalı. Caka satıyor.]
Âlet, **1**. Takım [Marangoz, cerrah yazı takımı]; **2**. Aygıt; **3**. Avadanlık; **4**. El [Kötülüğe el oldu = Fenalığa âlet oldu. Filân adam filan adamın âletidir = elidir. Birine âlet olmak = el olmak.] [? Ist.].
Alil, **1**. (Bak: Hasta); **2**. Kör; **3**. İğdir (Malûl) (Bak: İllet)
Alim, **1**. Âlim; **2**. Bilge (=allâme) [? İst.]
Âmâde, **1**. Anık (D.L.T.; Rad. I.; B. T. L.; Uyg.; İd.); **2**. Anık ol (=Hazır ol) (Askerlik)
Aman, Aman (Nida).
—vermek, Bağışlamak.
—dilemek, Ocağına düşmek.
Âmir, **1**. Buyrukçu; **2**. Baş, buyuruk (Chef) [? Ist.].
Ar = Haya, Utanç.
—etmek, **1**. Utanmak (Hicap); **2**. Sıkılmak (Timidite); **3**. Çekinmek (Ihtiraz).
—lı, **1**. Utangaç (Mahcup); **2**. Sıkılgan (Timide); **3**. Çekingen (Muhteriz).
—lılık, Çekingenlik.
—sız, Utanmaz (Bak: Edep).
Arıza, **1**. Engel (Mâni ve mania manasına); **2**. Engebe (Arazi hakkında [? Ist.].
Ârız—olmak, **1**. Gelmek; **2**. Çökmek; **3**. Üşmek (Böcek ve benzerleri hakkında); **4**. Uğramak (=maruz olmak).
Arızî, Sonradan, sonradan olma [? Ist.].
Arz—etmek, **1**. Sunmak [Saygılarımı sunarım]; **2**. Söylemek [İşin böyle olduğunu kendilerine söyledim] [Söyliyeceğim var = Maruzatım var.]

Asayiş, Düzenlik [El düzenliği — Asayişi memleket.] [? Ist.]

Asıl, 1. Kendi, kendisi [Şu kitabın tercümesini okudum, kendisini arıyorum]; **2.** Kaynak [Bu şayianın kaynağını bize anlat.]; **3.** Kök [Dirayet kök (asıl) yaş ve görgü daldır (feri)]; **4.** Soyu [Soyu bellisiz]; **5.** Öz [Benim öz vazifem budur]; **6.** Doğru [Bunun doğrusu böyle değildi] [Bak: Hakikat); **7.** Başlıca (zarf) (Burada başlıca iş gören odur] (Bak: Bahusus, bilhassa).

Bed asıl, Soysuz.

Aslî, Ana [Maksadı aslî = ana maksat] [? Ist.].

Asude, 1. Kaygısız [Azıcık aşım, kaygısız başım]; **2.** Başı dinç [Ankaraya geldim başım dinç oldu].

Ati, 1. Gelecek [Gelecek nesil. Gelecek günler. Geçmiş gelecek]; **2.** İleri [İleride ilerisi]; **3.** Aşağı [Aşağıda olduğu gibi].

Âyin, Tapış düzeni (Rite).

Şehrayin, Şenlik, donanma [? Ist.].

Ayna — ayine, Gözgü.

Azade, 1. Baysız (Libre); **2.** Kurtulmuş (Debarrassé).

Azap, Kuyın.

—vermek, 1. Kuyınmak (Tazip etmek); **2.** Kuynalmak (Tazip edilmek) (K.T.; Ç.L.; Rad. II.; B.d.M.; Z.] [Eza ve eziyet sözleri de bunun aynıdır.]

Azl - Azil, 1. İşten çıkarma; **2.** Açığa çıkarma; **3.** Kaldırma [Mazul = işten çıkarılmış, açıkta. Mazuliyet maaşı = açık aylığı. İnfisal = işten çıkma, açığa çıkma] [? Ist.]

Azm, 1. Kafaya koyma [Bu işi bitirmeyi kafama koydum]; **2.** Çıdam (Sabır, sebat, azım) (K.T.).

—ile, Çıdam [Çıdamla bir işe girişen onu başarır.]

B

Bahane, 1. Kaçamak; **2.** (Bak: Sebep, vesile)

[Maderle peder olup bahane
Sevketti kaza beni cihane]

Bahar, 1. Göklem (Rad. II.) [Eski Türk metinlerinde: İlkbahar = yaz, Yaz = Say, Sonbahar = Güz, Kış = Kış olarak görülür.] [? Ist.]

Bahis, 1. Söz, söz açma [Gelelim o söze, ondan söz açtık]; **2.** Ayrım (Chapitre) [Fizikte ziya ayrımı]; **3.** Öndül tutuşmak (Parier); (Bak: Mübahase, münakaşa).

Bahusus, 1. Hele; **2.** Başlıca.

Bahil, 1. Cimri (L.L.; L.O.; K.T.); **2.** Eli sıkı.

Baht, 1. Süğür (Rad. IV.; Der.);

2. Yıldız [Yıldızı söndü]; 3. Yazı [Alnımın kara yazısı].

Bais, 1. Yolaçan; 2. İleri gelmek (= Münbais olmak); 3. (Bak: Sebep, İllet, mucip).

Baka, 1. Kalım [Her şey ölür Tanrı kalır] [? Ist.]

Bakaya, Kalan.

Bakıye, 1. Artık [Yemek artığı]; 2. Geri, gerisi [Hayatımın gerisi]; 3. Kalan [Batmış gemiden kalan parçalar] [? Ist.]; 4. Artan.

Bakir - Bakire, 1. Ergen (Evlenmemiş kız, erkek); 2. Kız oğlan kız; 3. Eldeğmemiş.

Bekâret, Kızlık [? Ist.]

Baliğ, 1. Ergin [Ergin olmak, erginlik çağı]; 2. Tutar (Somme, moutant); 3. Varan, çıkan, bulan [? Ist.]

Basiret, 1. Bakınak (A.D.D.); 2. Gönül gözü (Allah kimsenin basiretini bağlamasın = Tanrı kimsenin gönül gözünü bağlamasın).

Basit, 1. Yalın kat [Basit adam = Yalın kat adam]; 2. (Bak: Sade) [? Ist.]

Batıl, 1. İğri [Hakkı batıldan = Doğruyu iğriden ayırmak]; 2. Boş; 3. Çürük [? Ist.]

Bazan, 1. Arasıra [Arasıra adamın aksiliği tutuyor]; 2. Aradabir [O burada kalmaz, aradabir uğrar]; 3. Sırasında [Sırasında olur, sırasında olmaz]; 4. Bir kaç [Çoğu olmaz, bir kaçı olur dedi (Bazısı)]; 5. Kimi, kimisi [Kimi gazeteci, kimisi mebus]; 6. Öyle, birtakım [Öyle adamlar vardır ki. Birtakım adamlar vardır ki]; 7. Arada [arada gelir]

Becayiş, Yer değişimi [İki memur arasında yer değişimi yapıldı]

—olmak, Yer değiştirmek(Konya ve Adana valileri yerlerini değiştirdiler] [? Ist.]

Bedbin, Karamsar.

—lik, Karamsarlık.

—etmek, Karamsamak [Eyimrer = nikbin, eyimrerlik = nikbinlik] [? Ist.].

Bedel, 1. Karşılık; 2. Yerine[? Ist].

Beden, Gövde [? Ist.].

Bedevî, 1. Çölemen; 2. Çöllü.

Bedavet, Çölemenlik [? Ist.].

Bedihî, 1. Belli, besbelli; 2. Bayık (Précis) (B.T.L.: D.L.T; Süh.).

Bedahet, Bellilik, besbellilik[?Ist.].

Behre, (Bak: Nasip).

Beis, Sakınacak, sakınılacak.

Belâhet, 1. Alıklık; 2. Endiklik (D.L.T.); 3. Avanaklık [?Ist.].

Beraet, 1. Yüzü aklama; 2. İlişiksizlik, ilişiksiz çıkma [? Ist.].

Berat, Yarlığ [Ihtira yarlığı] [? st.].

Berbat, 1. Allak pullak; 2. Pis 3. Kötü, tutar yeri yok; 4. Karıştırıp bozma, dağıtıp bozma.

Bereket, 1. Bolluk [Bolluk versin]; 2. Mut, mutluluk [Ne mutlu ki]; 3. Kut, kutluluk (Bak: Saadet).

Beşaşet, Güleçlik [Güleçlik içinde yola çıkıldı].

Beşuş, Güleç [Güleç bir yüzle elini uzattı].

Bezi—Bezil, Saçmak [Bezli can etmek = canını saçarcasına vermek]. [Mebzul = bol, mebzuliyet = bolluk].

Beyhude, 1. Boş [Bütün bu dinmeler artık boştur.]; 2. Boş yere [Boş yere çabalamayınız]; 3. Boşuna [Boşuna nefesinizi tüketiyorsunuz.].

Bigâne, Yabancı

C

Cadde, 1. Uluyol (Avenue); 2. Anayol (Route) [Yol = chemin].

Cahil, 1. Bilmez [Bilmezin biri] 2. Bilgisiz (Illethé); 3. Toy [Cahil çocuk = toy çocuk].

Tecahül, Bilmemezlikten gelmek, bilmezlenmek.

Caiz, 1. Olur [Olur mu?=caiz mi]; 2. Ola ki [Ola ki gelsin = caizdir ki gelsin]; 3. Olur ki [Olur ki söylersin = caizdir ki söylersin]; 4. Olabilir (Bak: Mümkün) [Gelse de olabilr]; 5. Olagan (Bak: Mümkün) [olagan işler]; 6. Yaraksız (Bak: Mübah) [Bu iş yaraksız iştir.]

—görmek, Olur görmek, olur demek [? Ist.].

Câli, 1. Yapmacık; 2. Yalancıktan; 3. Yapmacıklı [? Ist.].

Camit, 1. Donuk, Donmuş [Camit nazarlar = Donuk bakışlar. Ölü gibi camit = ölü gibi donmuş.] 2. Cansız (Türkçe); 3. Tınsız (Tın canın karşılığıdır) [? Ist.].

Can, 1. Can (Türkçe); 2. Tın [Tınlı tınsız=canlı cansız] [? Ist.].

Cusus, 1. Çaşıt (K.T.; Rad. III.; L.O.)

—luk, 1. Çaşıtlık.

——etmek, 1. Çaşıtlamak [?Ist.].

Cazibe, 1. Alım; 2. Albeni [? Ist.].

Cazip, 1. Alımlı; 2. Çekici; 3. Albenili.

Cezbetmek, 1. Çekmek; 2. Almak [? Ist.].

Cebin, 1. Ödlek (Bak: Cesaret).

Cebanet, 1. Ödleklik.

Cefa, 1. Üzüntü [Cefakâr = üzücü. Cefadide = üzüntü çekmiş. Cefakeş = üzüntü çeken.].

Cehennem, 1. Tamu.

Cehit, 1. Savaşma; 2. Dövüşme (Rad. III.; Hut; L.O.; B.T.L.; B.d. M.; İd.; Z.) [Azimle teşebbüs = Sığanmak, Sıvanmak. Saiy = Çalışma. Gayret = Çabalama. İkdam = Uğraşma, Sürekli çalışma].

Celâdet, 1. Yılmazlık; 2. Gözü korkmazlık, gözü peklik.

Tecellüt, 1. Yılmazlık gösterme, Yılmazlanma, ayakdireme.

Mütecellit, 1. Ayak direyen [Şecaat = Yiğitlik. Şeci = Şatur. Şecaat göstermek = Baturlanmak. Teşci = Baturlandırmak. Hamaset = Yüreklilik, koçakhk. Şehamet = Alplık (Alp = Heros) Liyakat = Yararlık] [? Ist.].

Cemile, 1. Gönül alma [? Ist.].

Cenaze, 1. Ölü [Onun ölüsü kaldırıldı].
Cenin, 1. Döl (Rad. III.; K.T.; L.O.) [Doğmadan ölen bir döl gibi] [Düşüt=Cenini sakıt. Dölyatağı=Rahim] [? Ist.].
Cennet, 1. Uçınak.
Cephe 1. Yüz [Bu yüzden bakılınca]; **2**. Alın [Şu sokağa sap, alnına gelen kapıyı çal]; **3**. Yön [Bize karşı yön aldı] [? Ist.]
Cerbeze, 1. Becerik, Beceriklilik.
—li, 1. Becerikli.
Cesaret, 1. (Bak: Celâdet) [Cesur Bak: Celâdet]; **2**. (Bak: Cüret).[Cebanet= Ödleklik. Cebin=Ödlek].
Cevap, 1. Karşılık [Cevap vermek = Karşılığını vermek].
İsticvap, 1. Sorma, Sorguya çekme [? Ist.].
Ceza, 1. Kızgıt (D L.T.).
—vermek, 1. Kızgırmak (D.L.T.).
—lanmak, 1. Kızgıtlanmak (D. L. T.).
—görmek, 1. Kızılmak (D.L T.) [? Ist.].
Cezm-Cezim, 1. (Bak: Yakîn); **2**. (Bak: Azm).

Cihet, 1. Yön [Yönleme=Bir cihete teveccüh; yönletme= Bir cihete tevcih etme: yönter=Veçhe, istikamet; yöntermek= Veçhe vermek (Directif)]; **2**. (Bak: Taraf, sebep).[?Ist.].
Cirim, 1. Oylum (Bak: Hacim); **2**. Yin (Bak: Cisim), [?Ist.].
Cisim, Yin (D.L.T.).
Cismanî, Yinlik.
Tecessüm, Yinlenme,yinlenmek.
Tecsim, Yinletme, yinlendirme.
—etmek, Yinletmek, yinlendirmek.
Mücessem, Yinli, yinlenmiş [? Ist.].
Cür'et, 1. Atılganlık; **2**. Ataklık (Bak: Cesaret, celâdet).
—kâr, Atılgan.
Ceri, Atak.
Cürüm, Suç.
Mücrim, Suçlu.
Mücrimiyet, Suçluluk.
Tcerim, Suçlulamak [? Ist].
Cüzü, 1. Parça; **2**. Çıtim (kitap cüzü).
Cüzî, Parçalı, az, biraz.
Cüziyet, Parçalık [? Ist.].

Ç

Çare, 1. Em̂ (B.T.L.) [Her derde bir em ve her zahma bir merhem vardır], (L.O.; D.L.T.; Rad. I.; Ç. L.; P.d.C.; Uyg.); **2**. Yol [Bu işin bir çaresine bakarız= Bu işin bir yolunu buluruz].
Ne çare, Ne yapalım, ne edelim [Çaresiz gideceğiz = İster istemez gideceğiz. — Çarunaçar, hahunahah = İster istemez].

Çehre, 1. Yüz; **2**. Beniz (Renk mevzuu bahis olunca.).
—etmek, Yüzünü ekşitmek.
—si asık, Asık yüzlü.

Çelenk, Çelenk (Türkçe) [Gazi andacına bir çelenk koydular]
Çemen, 1. Çim; **2**. Çimlik; **3**. Çimen.

D

Dağdağa, 1. Gürültü [Başında bin türlü gürültü var]; **2**. Dırıltı [Başım dırıltıdan kurtuldu].
Dair, 1. Üzerine; **2**. İçin.
Daire, 1. Çevre [Edep ve terbiye çevresini aşmadı]; **2**. İle, de, da [Yolunda muamele = Usulü dairesinde]; **3** İşodası [Gazi Hazretleri bu gün işodalarında Çalıştılar]; **4**. Kapı [Hükûmet dairesi]; **5**. Konak [Hükûmet konağı = Dairei hükûmet]; **6**. Çepçevre [Dairen madar]; **7**. Göre [Talimata göre hareket ediniz].
—i mahsusa, Hususî bölük [? İst.].
Dalâlet, Sapıklık.
—e düşmek, 1. Sapıtmak; **2**. Ağışmak (B.T.L.).
—e düşmüş, Sapık.
Debdebe, 1. Alâyiş; **2**. Tantana.
Defa, 1. Gez [Bir gez]; **2**. Yol [Bir yol]; **3**. Ağız [Üç ağız kaynattıktan sonra].
Def, Defi, 1. Savma [Şunu Başından sav]; **2**. İtme [Cisimlerin bir çekme, bir itme hassası vardır]; **3**. Püskürtme [Düşman tecavüzünü püskürttük]; **4**. Gidermek [İhtiyacı gidermek için] [? İst.].
Dehşet, 1. Yılgınlık; **2**. Yılakalma (= Dehşet içinde kalma); **3**. Yaman.
Delâlet, 1. Yol gösterme; **2**. Kılavuzluk; **3**. Gösterme [? İst.].
Delil, 1. Kılavuz, yolgösteren; **2**. İz, ipucu (= âlamet, serrişte).[?İst.]
Derç, 1. Derme, toplama [İane derci = iane dermesi. İane toplaması.] **2**. Koyma, konma [Gazeteye bir makale konmuş.] **3**. Sokma [Bu yazı gazeteye sokulamaz.]
Derece, 1. Basamak [Basamak basamak yükselir]. **2**. Kuşak [onnn üçüncü kuşaktan kardeş çocugudur]. **3**. Den (K.M.; L.C.; B.T.L.) [Faziletin bu deni herkeste bulunmaz]. **4**. Kur (Rad. II.; D.L.T). [Baremin kurları] [? İst.].
Derman, 1. Em [Derdi veren emini de verir.] **2**. Güç [dizimde güç kalmadı.]
—lı dermansız, Güçlü güçsüz.
—sız, Bitkin.
—kalmak, Güçten düşmek.
Ders, Öğrem.

Tedris, Öğretim. [? Ist.]

Dert, 1. Kaygu; **2**. Sayruluk [Bu dertten kurtulamayıp öldü = bu sayruluktan kurtulamayıp öldü.] [? Ist.]

Deruhte, 1. Üzerine alma; **2**. Üstüne alma [Bu işi üstüne aldı.]

Desise, 1. Al (D.L.T.; Rad. I.; B.T.L.); **2**. Dek (Rad. III; B.T.L.); **3**. Oyun, düzen.

—baz, 1. Alcı; **2.**Dekçi; **3**. Oyuncu, düzenci (Bak: Fitne).

Deva, 1. Em; **2**. Ot (Bak: Ecza)

Tedavi, 1. Emleme; **2.** Otalama.

Devam, 1. Sürmek, sürüp gitmek [Zelzele beş saniye sürdü]; **2**. Gitmek [Çocuk mektebe gidiyor]; **3**. Çıdam (Sebat, karar) [Elinden iş gelir ama çıdamı yok]; **4**. Uzama, uzanıp gitme [Hastalık ne kadar uzadı]

—etmek, Çıdamak (Sebat ile devam) [Üstüne aldığı işi çıdar.]

—lı, Sürekli, çıdamlı [Sürekli yağmur, çıdamlı talebe.]

Aleddevam, Boyuna, biteviye, bir düzüye.

Dikkat, 1. İyi (...) ma, iyice (...) ma [İyi yapma, iyi okuma.]; **2**. Saklık (Attention) (D.L.T.); **3**. Uyanıklık (= teyakkuz.); **4**. Özen ol. (= itina); **5**. (Bak: Tetkik.); **6**. (Nida) Bak: Sak!, Sak, sak!, Sak ol.

—li, Sak.

Din, Nom (D.L.T.; Rad. III.). [? Ist.].

Dirayet, (Bak: Fatanet) [Dirayet= kiyaset.]

Dost, 1. Tanıdık, bildik (= aşına); **2**. Arkadaş (= refik); **3**. Sevdik (= muhip); **4**. Oynaş (= mahbube- matresse).

—luk, Tanışıklık, tanışkanlık.

—ane, Arkadaşça.

Dua, Yakarış.

—etmek, Yakarmak.

Beddua, Kargış.

—etmek, Kargımak.

Duçar, 1. Uğramış; **2**. Tutulmuş; **3**. Yakalanmış; **4**. Düşmüş.

—olmak, 1. Uğramak; **2**. Tutulmak; **3**. Yakalanmak; **4**. Düşmek. [İptilâ = düşkünlük; müptelâ = düşkün, uğrama, tutulma, yakalanma.]

Duhuliye, Girimlik [Bu tiyatronun girimliği.]

Dünya, 1. Acun (Bak: Kâinat). [Dünya fani, ahret baki = acun fani, ahret baki.]; **2**. Yer (Terre) yer yuvarlağı (= kürei arz) yer yüzü (= sathı arz) yer altı (=tahtelarz.).

—ya getirmek, Doğurmak.

—ya gelmek, Doğmak.

Tariki dnüya, Ayrıksı (? Ist.]

Düşman, Yağı, yav.

—lık, Yağılık, yavlık.

—etmek, Yağıkmak.

E

Ebedî, 1, Sonsuz; **2**. Bitmez tükenmez; **3**. Bitimsiz (zıddı: Başlamsız = ezelî) [? Ist.]

Ecel, 1. Günü gelme; **2**. Bitim.

—i gelmek, Günü gelmek.

Ecîr, Emekçi [? Ist.].

Ecr—Ecir, Karşılık [İyilik yap Tanrı karşılığını verir.]

Ecnebî, 1. Yabancı (Türkçe) (Rad. III; Ç.L.; F.Ş.); **2**. Yad (Yadel = memaliki ecnebiye); **3**. Yadırga (Der.) [? Ist.].

Ecza, 1. Em (İlâç); **2**. Ot (İlâç); **3**. Kaplanmamış (Kitap hakkında); **4**. Çitim (Facicule) (Der.).

—cı, 1. Emci; **2**. Otçu.

—hane, 1. Emci evi; **2**. Otçu evi [? Ist.].

Edep, 1. Usluluk; **2**. Utanç, ut; **3**. İncelik (Zarafet ve nezaket) [? İst.].

Ehemmiyet, 1. Umursama, umursanma; **2**. Değerlilik, değer (Bazı yerlerde).

—vermek, 1. Aldırmak, aldırış etmek; **2**. Kulak asmak=Eslemek.

Mühim, Umursanacak.

Ehl—Ehil, 1. Is, er [Ehli himmet= Himmet ısı, eri. Ehli dil = Gönül ısı, eri]; **2**. li, lik, lı, lık, lu, lü, dekiler [Ehli kariye = Köylü. Erenköyü ahalisinden=Erenköylü. Ehli cennet = Cennettekiler.]; **3**. Becerikli, Er, Başarır; **4**. Yetgin.

Ehliyet, Yetginlik [? Ist.].

Elbet, Özkes (Kam.).

Elim, Sızlatan.

Elem, Sızı.

Emare, 1. İz; **2**. İpucu [? Ist.].

Emel, 1. Umu (Kam.; K.T.; L.O.; B. T. L.); **2**. Sağınç (İd.; Ç. L.; Rad. IV.).

Endam, 1. Biçim (Vücut hakkında); **2**. Boybos.

—aynası, Boy aynası.

Endişe, 1. Düşünce [Can düşüncesi, bu söz bizde bir düşünce uyandırdı, öyle düşüncem var ki]; **2**. Kaygı, kaygu.

—li, 1. Düşünceli; **2**. Kaygulu.

Esir, 1. Tutsak (Harp esiri); **2**. Kul; **3**. Köle.

Esaret, 1. Tutsaklık; **2**. Kulluk; **3**. Kölelik [? Ist.].

Esmer, 1. Buğdayımsı, buğday benizli (=açık esmer); **1**. Konur (K.T.; L.O.); **3**. Yağız (= koyu esmer).

Ezelî, Başlamsız [? Ist.].

F

Facia, Acık.

—lı, Acıklı [? Ist.].

Fahiş, 1. Aşırı [O aşırı bir hata işledi]; **2.** Aşkın [Malını aşkın bir fiyatla satıyor.] [? Ist.]

Faide, 1. Ası, asığ (D.L.T.; L.L.; Uyg.; L.O.; K.T.; P.d.C ; B.T.L.; Ç.L.); **2.** Yararlık, yarar, yararlı; **3.** Aslan (İd.) [? Ist.].

Fail, 1. Yapan; **2.** İşleyen [? Ist].

Faiz, 1. Ürenti.

—ci, Ürentici [? Ist.].

Fâni, 1. Kalımsız [Kalımsız güzellikler]; **2.** Ölümlü [Ölümlü dünya]; **3.** Fanık (K.T.; L.O.; Rad. IV.) [Fanık ihtiyar = piri fâni] [? Ist.].

Fark, 1. Ayrılık [Bu iki şey arasında ne ayrılık var?]; **2.** Başkalık [Maymunla şebek arasında başkalık vardır]; **3.** Ayrım [Türk lirasile İngiliz lirası arasında akçe ayrımı ne kadar?]; **4.** Üst [Paranın üstünü veriniz]; **5.** Ayırt [Türkiye, tebaası arasında hiçbir ayırt kabul etmez].

—etmek, 1. Ayırt etmek [İkisinin yazısını ayırt edemiyorsun]; **2.** Seçme, iyi görme [Şu yazıyı seçebiliyor musun, iyi iyi göremedim].

—ına varmak, Sezmek [İşaret ettim, sezmedi].

Farz—etmk, 1. Tutmak; **2.** Sözgelişi, sözgelimi; **3.** Diyelim ki, tutalım ki; **4.** Saymak; **5.** Gerek [Dinî manasına karşılık aramak gerek değildir.]

Farzı muhal, Olmaz a, tutalım ki [? Ist.].

Fatanet, 1. Anlayışlılık, anlayış; **2.** Kavrayışlılık, kavrayış.

Fatin, 1. Anlayışlı; **2.** Kavrayışlı.

Fazıl, Erdemli (Hut.; D L.T.; Rad.I.; Uyg.)[Samih Rifat çok erdemli bir Türk bilgini idi].

Fazilet, Erdem [Türklüğün erdemleri önünde eğilmiyecek baş yoktur] [? Ist.].

Fazla, 1. Çok; **2.** Artan; **3.** Artık.

—gelmek, Aşın gelmek.

—olmak, 1. Aşın olmak; **2.** Çok olmak.

—olarak, Üstelik, bir de.

Feci. Acıklı [Ne acıklı bir manzara, acıklı bir vak'a.]

Fecir, Tan [Tan ağarıyor, tan yeri ağarıyor.] [? Ist.].

Feda, 1. Yuluk, yulu (D. L. T.; Rad. III.); **2** Yoluna . . . vermek

—etmek, (Kendini) yulukmak; **2.** (Bir şey) Yuluklamak.

—kâr, Yulukur.

—lık, 1. Yulukurluk; **2.** Esirgemezlik [? Ist.].

Feragat, 1. Vaz geçme, el çekme;

2. Gözü olmama [Feragat sahibi = hiçbir nesnede gözü olmıyan]

Fesat, 1. Bozukluk; **2.** Kargaşalık [Kargaşalığın önünü almalı.]; **3.** Karışıklık.

İfsat etmek, 1. Işbozanlık etmek; **2.** Ortalığı karıştırmak.

Fesh—Fsih, 1. Bozma; **2.** Dağıtma; **3.** Kaldırma (Refi ve ilga); **4.** Çürüme, bozulma (Tefessüh).

—etmek, 1. Bozmak; **2.** Dağıtmak; **3.** Kaldırmak [? Ist.].

Feyz, 1. Bolluk (Bak: Bereket) [Bu yıl mahsulâtta bolluk var.]; **2.** Ongunluk, ungunluk [Allah feyzini artırsın = Tanrı ungunluğunu arttırsın].

—vermek, 1. Undurmak.

—veren, Unduran.

—bulmak, Unmak.

—li, Ungun.

—li toprak, Ungun toprak.

Fidye, Kurtarmalık.

Filen, 1 İşle, işiyle [Sözünü işle de ispat etti. Dediğini işiyle gösterdi.]; **2.** Gerçekten [Filen o vazifeyi yapmıyor = gerçekten o vazifeyi yapmıyor.] (Bak: Filî) [Fiil = İş (acte, action, ocuvre) Ef'ali hasene = İyi işler. Fiile getirmek = gerçeklemek. Söylediklerini kuvveden fiile getirmedi = söylediklerini gerçekliyemedi].

Firaset, 1. (Bak: Fatanet) [Fatanet = dirayet = kiyaset]; **2.** Varış [İntikal = isabet] [Tez varış = sürati intikal. Tez varışlı = Seriülintikal].

Fitne, 1. (Bak: Fesat) (İsim olarak); **2.** (Bak: Tezvir) (Sıfat olarak) Fitnekâr = müzevvir].

Fiyat, 1. Eder, ederi [Bu malın değeri ederinden çoktur] (Değer = kıymet) [? Ist.]

G

Gadir, Yazık.

—etmek, Yazık etmek [Bana yazık edersiniz]

—olmak, Yazık olmak [Bana yazık oldu.]

Gaflet, 1. Boş bulunma; **2.** Dalgınlık; **3.** Uykuda.

—en, Ansızın.

—çökmek, 1. İçi geçmek; **2.** Dalgınlık çökmek.

Gafil avlamak, Dalgınlığına getirmek.

—avlanmak, 1. Boş bulunmak; **2.** Dalgınlığına gelmek.

Gaile, 1. Sıkıntı; **2.** Dırıltı (Dağdağa ile müşterek).

Galebe, 1. Yenme; **2.** Üstün gelme, üst gelme; **3.** Üst olma (Tefevvuk).

Galip, 1. Yenen; **2.** Üst gelen; **3.** Üstün gelen [Mağlûp = Yenilen,

altolan, sınan. Mağlûp etmek = altetmek, sındırmak] [? Ist.]

Garip, 1. Yabancı; **2**. Kimsesiz; **3**. Bambaşka; **4**. Saşılacak şey [Gariptir ne zaman geçse...]; **5**. Dokunaklı, içli [Bülbül garip garip ötüyor = İçli içli ötüyor]; **6**. Elkin (İd.).

—seyyah, Elkin, yelkin (D.L.T.).

Garibine gitmek, 1. Şaşmak; 2. İçlenmek [Bir garibime gitti!...]

Garipsemek, İçlenmek.

Gaybubet, 1. Yokken; **2**. Bulunmama [Onun mecliste bulunması işi geri bıraktı]

Gıda, Besi [Beslemek = Tağdiye etmek, beslenmek = tagaddi etmek, besleyici = mugaddi, besili = semirtilmiş, beslemek = iaşe etmek, azık = erzak]

Gına, 1. Varlık [Varlığa darlık olmaz]; **2**. Usanç, bıkgınlık.

Gani, Bol [Gani gani içti = bol bol içti. Allah gani gani rahmet eylesin = Tanrı bol bol yarlığasın] [? Ist.]

Girdap, 1. Su çevrintisi; **2**. Burgaç (Manevîsi de budur).

H

Haber, 1. Salık (Information); **2**. Sav (Uyg.; D.L.T.; P. d. C.; Ç.L.; Rad. IV.).

—ci, Savcı.

—almak, 1. Duymak; **2**. İşitmek; **3**. Öğrenmek.

—vermek, 1. Bildirmek (Communique); **2**. Savlamak, savlaşmak [? İst.].

Hapt-Habıt, 1. Susturma; **2**. Apıştırma.

—olma, 1. Susolma; **2**. Apışma.

Hacm-Hacim, 1. Çelim (Kam.); 2. Oylum (Der.) [? Ist.]

Hail, Çeper (Rad. III.; Der.).

Haiz, 1. . . . . li; **2**. . . . . de, ... te; **3**. . . . . olan; **4**. . . . . bulunan.

Hakaret, 1. Tersleme [Ricama karşı beni tersledi]; **2**. Yensime [Namuslu bir kadına söz atmak onu yersimektir.]

Hakir, 1. Düşkün; **2**. Aşağı; **3**. Küçük (Bak: Zelil, zillet).

—görmek, Küçük görmek (= İstihfaf etmek) [İstihkar = Hiçe saymak] [? Ist.]

Hakikat, 1. Doğru (Vrai, verité) [Bu iddianız doğrudur]; **2**. Gerçek (Réel, réalité) [Teklifim uydurma değildir, gerçektir.]

—en, Gerçekten (= Hakikî) [Filhakika = doğrusu] [? Ist.]

Halef, Yerine gelen, yerine geçen [Onun yerine gelen kim]

Ahlâf, 1. Torunlar; **2**. Gelecekler [Eslâftan ahlâfa yadigâr = atalardan torunlara andaç] [Selef =

önel, halef selef = önel sonal, eslâf = atalar, geçmişler] [Bak: Ecdat) [? Ist.]

Hamî, 1. Koruyan; **2**. Koruyucu.

Hareket, 1. Kımıldama; **2**. Oynama [Yaprak oynamıyor = kımıldamıyor]; **3**. Davranma, davranış [Nasıl davranacağımı bilmiyorum]; **4**. Gidiş [Gidişini beğenmiyorum]; **5**. Kalkma [Vapur kalkıyor]; **6**. Yola çıkma [İstanbuldan dün yola çıktı]; **7**. Yıran (İdman) [Yıran sıhhat için elzemdir] (Rad. III.) (Bak: İdman); **8**. Kaynaşma [Harp meydanında bir kaynaşma oldu] [? İst.]

Harim, 1. İçaolu [Caninin içaolusu]; **2**. Bağır (Mecaz) [Düşmanı yurdun temiz bağrında (hariminde) boğacağız]

Hasılat, 1. Ürün [Toprağın ürünleri = Toprağın verdikleri. Fikrin ürünleri = Fikrin verdikleri] **2**. Alanç (Recette) (Rad.I) [Tiyatro ve benzerlerinin alancı]

Hasım, Yağı [? Ist.]

Haslat, Kılın.

Hassa, Özgü (= Has.) (Ç.L.) [Karahisar suyunun sağaltma özgüsü vardır.]

Hasta, 1. Sayru, sayrı; **2**. Sökel (İd; Rad. IV.; D.L.T.).

—lık, 1. Sayrılık; **2**. Sökellik [? Ist.]

Hat, 1. Uç (Hudut, nihayet) [Haddi yok, payanı yok = Ucu bucağı yok] [Uç beyi = Serhat beyi] **2**. Den, değer (Bak: Derece) [Densiz = Haddini bilmez, Denini, değerini bildirmek = Haddini bildirmek, Denli = Haddini bilir, Denini değerini aşmak = Haddini aşmak. Değerine olmıyarak = Haddine olmıyarak. Aşırı = Haddeden ziyade. Özünde = Haddi zatinde] [? Ist.]

Hatır, 1. Gönül; **2**. An; **3**. Anmak [Bugün onu andık]; **4**. Unutmamak (= Hatırda tutmak) [Bunu unutma]; **5**. Saymak (= Hatır saymak [O sayılır bir adamdır]; **6**. Sayılır (= Hatırlı).

Hatıra, 1. Angı (Mémoire) [Bu kurultayın bir angısı olarak]; **2**. Andaç (Souvenir) [Bu kılıç sana andacım olsun]

Havî, 1. . . . . li [Şu mukavele üç maddelidir, = üç maddeyi havidir]; **2**. Var [Şu mukavelenin üç maddesi vardır]; **3**. İçindeki (= Havî olduğu).

Hazakat, Uzluk (Bak: Maharet.)

Hazik, Uz (= Mahir) [Eli uz = Eli maharetli, Az olsun, uz olsun = Az olsun da mahirane olsun]

Hazan, 1. Güz; **2**. Yaprak dökümü [? Ist.]

Hazine, 1. Ağılık (D.L.T.; Uyg.); **2**. Kazna (İd.).

—dar, Ağıcı (D.L.T.) [? Ist.]

Helecan, 1. Çarpıntı; **2**. Yürek vurması (= Daraban); **3**. Damar atması (= Nabazan); **4**. Yürek oynaması (= Hafakan); **5**. Çarpınma (= İhtilâç). [? Ist.]

Hesap, 1. Sayma [Paranızı sayalım = Hesap tutalım]; **2**. Kestiriş [kestirişine göre]; **3**. Tasım [Tasımım doğru çıkarsa] (Bak: Tahmin); **4**. Sayış [Kendisiyle bir

sayışımız vardır]; **5**. Sayıbilik = İlmi hesap; **6**. Sağış [Onun sağışına = hesabına] [Bitik tutma= Defter tutma (Bak: Defter) Bitik tutumu = Usulü defterî, Sayı = Adet, rakam, Sayım = Tadat, Sayışma = Takas] [? Ist.]

Hiddet, Öfke.

—etmek, Öfkelenmek [Gazap, tehevvür=Kızma; itap, tazir, azar = Kakınç, Paylamak== Kakınmak]

Hilâf, 1. Uymaz [Kanuna uymaz]; **2**. Yalan, yanlış [Hilâf söylemiyorum = Yalan söylemiyorum., Hilâfım olmasın = Yanlışım olmasın] [? Ist.]

Hirfet, 1.Ertik (İndustrie) (D.L.T.); **2**. Ertiği (Métier) [Küçük ertik= Petit İndustrie, Büyük ertik= Grand industrie] [? Ist.]

Hitabet, Sözenlik.

Hatip, Sözen (Bak: Hitap).

Hitap,

Hizmet, 1. İş [Bana bir iş gösteriniz; **2**. Emek [Onun bu işte emeği geçti].

—etmek, 1. İş görmek.

—çi, 1. Emekçi (=Hademe); **2**. İşçi (=Amele). [Vazife = Yumuş] (Bak: Vazife) [Liyakat = Yararlık] (Bak: Celâdet) [? Ist.].

İ

İbda, 1. Yaratma; **2**. Yaratım.

—etmek, Yaratmak.

—edilmiş, Yaratılmış.

—tarzı, Yaratış.

—edici, Yaratıcı (=Mübdi).

İcabet, 1. Gitmek [Davete icabet = Okuya gitmek]; **2**. Gelmek [Davete icabet = Okuya gelmek [Davet etmek = Okumak. Davetçı = Okuyucu. Davetçi gitmek = Okuyucu sitmek].

İcra, 1. Yerine getirmek. Emrin icrası = Buyruğun yerine getirilmesi]; **2**. Yapmak [İcra edilen musabaka = Yapılan yarış].

—at, 1. İşler; **2**. Yaptıklar; **3**. Ettikler [? Ist.].

İdare,

İdrak, 1. Anlayış; **2**. Varış; **3**. Kavrayış; **4**. Erme; **5**. Erişme.

—siz, 1. Anlayışsız; **2**. Varışsız; **3**. Kavrayışsız [Mahsulü idrak = Mahsulü derleme, mahsulü devşirme] [? Ist.].

İhdas, Çıkarma, Yeniden çıkarma [Mesele ihdas etmek = Ortaya çıkarmak] [Kurma = Tesis].

İhraz, 1. Almak (Mansıp, Rütbe); **2**. Kazanmak, Kazanış; **3**. Elde etmek; **4**. Erme, Erişme; **5**. Ulaşmak, Yerine ulaşma [? Ist.].

İhtifal, . . . alayı [Yuğ = Mateme ait ihtifale denir].

İhtilâf, 1. Uzlaşamamazlık, Uzla-

laşmayış; **2.** Anlaşamazlık, Anlaşamayış.

Muhalif, Alak.

Muhalefet, Alaklık.

Muhtelif, Türlü türlu [Fark= ayrılık. Tefrik = Ayırma. Zıt= Aykırı, karşıt. Zıddıyet = Aykırı lık, Karşıtlık].

İhtilâs, Ugrulama.

—etmek, Ugrulamak.

Muhtelis, Ugrılıyan; [İhtilâsı vakıt = Vakit uğrulamak] [? Ist.].

İhtimal, 1. Olabilirlik; **2.** Olabilir, Olabilir ki; **3.** Gibi [Zıddı: Olamamazlık = Ademi ihtimal. Olamaz = Gayri muhtemel] (Bak: Memul, Melhuz) [? Ist.].

İhtira, 1. Tasarlama, İlk tasarlama (= İhtira, İcat, İhdas) (Invention) [Buhar kuvvetini ilk tasarlayan Papen'dir; **2.** Yapma, İlk yapma [Buharlı gemiyi ilk yapan Fulton'dır.]; **3.** Çıkarma [Bu havadisi kim çıkardı?]; **4.** Uydurma [Bu haberi kim uydurdu?]; **5.** Kurma [T.D.T.C. ini kuran Gazi Mustafa Kemal Hz. dir]; (Bak: İhdas, İcat); **6.** Yaratma (=Halk, İbda) (Création) [Dil inkilabını yaratan büyük Gazidir. Hamleti yaratan Şekspirdir] (Bak: İbda); **7.** Bulma (= Keşif) (Découverte, Esploratian [Amerikayı bulan Kolomptur]; **8.** Çıkarma, Ortaya çıkarma [İçinin gizliliklerini ortaya çıkardı]; **9.** Araştırma (=Tedkik) [Cürüm yerini araştırmaya gittiler] [Buluş = Trouvaille. Bulan, Ortaya çıkaran = Kâşif. Bulunan, Ortaya çıkarılan=Mekşuf].

Muhteri, 1. Tasarlayan; **2.** Yapan; **3.** Çıkaran; **4.** Uyduran (Bak: Teşkil, Tesis).

İhtisar, Kısaltma.

Muhtasar, Kısa (İsim, Sıfat) [Terkimat = Kısaltı] [? Ist.].

İhtiva, 1. Almal (içine); **2.** Sığdırmak (içine) (Bak: İstiap).

İhtiyar, 1. Koca; **2.** Yaşlı; **3.** Beğenme; **4.** Irk (P.d.C.; İd.; Ç,L.; Rad. I.; B.T.L.).

—lamak, 1. Kocalmak, Kocamak; **2.** Yaşlanmak [İrkin = Muhtar, Hür, Serbes. İrkinlemek = Hür ve muhtar olmak] [? Ist.].

İlim, 1. Bilgi (Malûmat) (Connaissance); **2.** Bilik (Science); **3.** Bilinen (Malûm) [? İst.].

İrade, İrk.

—li, İrkli [Şevk = İstek, Arzu. Hasret = Özleme, göreceği gelme] (Bak: Şevk, Heves) [? Ist.].

İrca, 1. Cayma (=Rucu); **2.** Dönme, geri dönme; **3.** Vardırmak [Bu kelimeyi taklit ede ede başka bir kelimeye vardırmak]; **4.** Çevirmek [Aslına çevirmek]

İrsî, 1. Atacıl [Onun hastalığı atacıldır]; **2.** Humasa (= Miras) (D.L.T.; Rad. II.); **3.** Çekme [Babasının bütün huylarına çekmiştir]; **4.** Kalma [Bu ev babasından kaldı].

İrsiyet, Humaralık (= Veraset) [? Ist.].

İrşat, 1. Uyarım; **2.** Uyarma.

— etmek, Uyarmak [Uyandırma = İykaz] (Bak: Teyakkuz).

İrtisam, Belirme, (Bak: Tecessüm, Resim).
İstihfaf, Küçük görme.
— etmek, Küçük görmek (Bak: Hakir görmek, hakaret).
İstiskal, 1. Soğuk davranmak; **2.** soğuk karşılamak.
İttihaz, 1. Tutma [Sözünü senet tutarım]; **2**. Edinme [onu kendime sırdaş edindim]; **3**. Alma [Hükûmet hususî tedbirler aldı]; **4**. Verme [Karar vermek].

K

Kabahat, 1. Suç; **2**. Sürç.
— etmek, 1. Suç işlemek; **2**. Sürçmek (= Failler) [? Ist.].
Kabiliyet, 1. Elveriş; **2**. Yarayış; **3**. Sungun [Maharet = Becerik] [? Ist.].
Kabr — Kabir, Sin (K.T.; Rad. IV; Ç.L.; L.O.; D.L.T.).
Kabul, 1. Almak; **2**. Pekeyidemek **3**. Tanımak; **4**. Unamak (Rad.I.; P.d.C.; Ç.L.; L.O.; K.T.) [Unamak = onamak] [? Ist.].
Kader, 1. Alınyazısı [Ne yapalım alınyazısı]; **2**. Yazı [Yazısı böyle imiş] [? İst.].
Kadr — Kadir, Değer [Değer bilir bir muhitte].
Kadit, 1. Kuruk (Rad. II.); **2**. Kemik çatısı; **3**. Kurumak [? Ist.].
Kafile, 1. Küme; **2**. Sürü; **3**. Kol [Kafile kafile = Kol kol]; **4**. Alay; **5**. Arkış (D. L. T.; Rad.I.; Ç.L.) (= Kervan); **6**. Koşun (Rad. II.; K.T.).
Kafiye, 1. Ayak; **2**. Sondaş[?Ist.].
Kahir, Ezici [Ezici bir ekseriyet].
Kaide, 1. Oturum[Heykelin oturumu]; **2**. Ayak, ayaklık; **3**. Taban; **4**. Yol, yolak; **5**, Kural; **6**. Yöntem [? Ist].
Kail, 1. Söyliyen; **2**. İnanan, kanan.
— olmak, Unamak (Bak: Razi).
Kâinat, 1. Acın, açın, acun [Koskoca acın içinde bir yıldızın küçüklüğü]; **2**. Yergök [Yergök işitsin ki...] [? Ist.].
Kamus,
Karine, 1 . İz; **2**. İpucu (Bak: Emare); **3.** Sözgelişi [Açık söylemedise de ne demek istediği söz gelişinden anlaşıldı] [? Ist.].
Karz, ödünç[İkraz = ödünç verme İstikraz = ödunç alma] [? İst].
Kasaba, Akciğer borusu (Bak: Şehir) [? Ist.].
Kasvet, Sıkıntı [Ne sıkıntılı bir hava].
Kefalet, 1. Söykelik; **2**. Eltutma; **3**. Boynuna alma (Bak: Uhde); **4**. oka (D.L.T.). [Kefaleti müteselsile = Söykeşme].
— etmek, Söykemek
Kefil, Söyke [? Ist.].

Kerre, 1. Gez; **2**. Yol; **3**. Ağız [Bir Ağız yıkadım] (Bak: Defa).

Kesafet, 1. Koyuluk [Koyu karanlık]; **2**. Sıklık [Sık orman]; **3**. Kalınlık [Kalın bir sis tabakası]. [Kesafeti nüfus = Nüfus sıklığı].

Kesif, 1. Koyu; **2**. Sık; **3**. Kalın [? Ist.].

Keşif, 1. Bulma; **2**. Çıkarma, ortaya çıkarma; **3**. Araştırma (Bak: İhtira); [? Ist.].

Keşmekeş, 1. Karışıklık; **2**. Sürünceme (= Tavik, tehir).

Kısım, 1. Bölüm, bölük; **2**. Takım, **3**. Parça.

Taksim, 1. Bölmer (=Diviser); **2**. Paylaşma, paylaştırma (=Partager); **3**. Üleşme, üleştirme [Maksim=Savak (Su hakkında)] [? Ist.]

Kısmet, 1. Pay; **2**. Ülüş; **3**. Irk (Bak: Nasip) [? Ist.].

Kubbe, 1. Tum, tüm (B.T.L.; Rad. III; B.d. M.) [? Ist.].

Kudret, 1. Güç [Kudreti ilâhiye= Tanrı gücü]; **2**. Erk (= Puissance) (D.L.T.; Rad.I.; P.P.); **3**. Varlık (= İktidar) [Eshabı kudret = Varlıklı kimseler].

— ten, 1. Tanrı yapısı [Kudretten insan şeklinde bir taş = Tanrı yapısı insan biçiminde bir taş]; **2**. Yaratılıştan [Iktidar = Gücü yetme. İktidar mevkii = İşbaşı].

Kudsiyet, Kut [Mukaddes=Kutlu. Takdis = kutlamak, kutlulamak. Mesut olmak = kutlanmak. Namübarek = kutsuz].

Küll, Bütün.

Küllî, Bütünlü, çok.

Küllyet, Bütünlük.

L

Lâfzî, 1. Sözde; **2**. Sözde kalan[? Ist.].

Lâkap, 1. San; **2**. Takmaat.

Lâkin, 1. ... isede; **2**. Yalnız; **3**. Ancak; **4**. Şu var ki.

Lânet, 1. Kargış (Rad.II.; D.L.T; L.O.; Ç.L.); **2**. Kıgıma (K.T.; L.O.).

—etmek, Kargımak [İlenç= Beddua, İnkisar. Kargışlı= melun (Rad. II.)].

Lâübali, 1. Senlibenli; **2**. Yüzgöz; **3**. Çekinmez; **4**. Aldırışsız.

Lâzım, 1. Gerek [Bu işte çok çalışmak gerektir (= lâzımdır)]; **2**. Gerekmek [Gerekirse isterim = lâzım olursa isterim]; **3**. Gerekli [Lüzûmlu bir kitap= Gerekli bir kitap]; **4**. İster [Bu işe çok itina ister (= lâzım)]; **5**. ... li [Söylemek yetmez, yapmalı= yapmak lâzım] [Yararlı = Faydalı] [? Ist.].

Leh, 1. ..... yana, den yana [.... den yana oldu, den yana çıktı]; **2**. İçin.

—inde, Eyiliği için.

Levha, 1. Alınlık [Bu dükkânın alınlığı]; **2.** Başlık (= Serlevha) [Bu yazının başlığı] [? Ist.].

Leylî, 1. Yatı; **2.** Gecelik [? Ist.].

Liyakat, 1. Yararlık; **2.** Yaraşırlık; **3.** Yakışma; **4.** Yaraşık.

M

Macera, Baştan geçen.

Mâdamki, 1. Değil mi ki; **2.** de, da; **3.** dikçe, dıkça, yince, yınca, ... se, ise.

Mahdut, 1. Çevrili (= muhat); **2.** Dar; **3.** Kısa; **4.** Az; **5.** Sayılı [Dar kafalı = Borne]

Na mahdut, 1. Sayısız; **2.** Ölçüsüz.

Mahfil, 1. Derge (Dermekten); **2.** Derim evi.

Mahiyet, 1. Nelik; **2.** Ne idik (Ne idiği) [? Ist.].

Mahrem, 1. Özdeş (= Samimî); **2.** İçli dışlı (= Samimî); **3.** Gizli (= Hafi) [Yürekten, içten = Samimî] (Bak: Samimî).

Mahrum, 1. Yoksul; **2.** Emsiz (= Biçare); **3.** .... siz [İz'andan mahrum = anlayışsız].

—etmek, ... siz bırakmak [Hastalık bu çocuğu tahsilsiz bıraktı].

—olmak, ... sız kalmak [Bu genç amcasından mirassız kaldı]

Mahsul, Ürüm (Bak: Hasılat).

Mahsus, 1. Vergi [Böyle yazmak ona vergidir]; **2.** Göre [Kendine göre bir üslûbü var]; **3.** İçindir [Bu at filân içindir]; **4.** Yaraşır, yakışır [Enfiye ihtiyarlara yaraşır]; **5.** Ayrıca, ayrı [Bu hastalık için ayrıca hekimler vardır]; **6.** Yalnız, ancak [Yalnız sizi görmeğe geldim]; **7.** Bilebile, istiyerek [Ben bilebile öyle söyledim] [? Ist.].

Mahzur, Sakınacak, sakınılacak (Bak: Beis).

Mani, Engel [Taassup ilerlemeğe engeldir.]

Mania, 1. Engel; **2.** Ör (K.T.; Rad. I.; L.O.; P.d.C.; Z.).

Mebhut, Şaşa kalmış.

—olmak, Şaşa kalmak.

Meblâg, 1. Akça; **2.** Para.

Mecal, 1. Dayanık (= Takat, tahammül) [Bu işe dayanığım kalmadı]; **2.** Sıra (= Fırsat, imkân); [Düşmana sıra vermedi]; **3.** Yol [Münakaşada fikrini müdafaaya yolu kalmadı]; **4.** Güç (= Kuvvet).

Meccanî, 1. Caba [Bu işi caba yaptı]; **2.** Parasız [Çocuk mektebe parasız alındı].

Mecmua, Dergi (Revue, recueil, carnet, collection) [Haftalık bir dergi çıkarıyor. — Cebinde bir dergisi var, güzel şiirleri ona yazıyor. — Bu iş için düşüncelerini bir dergide topladı. — Onun güzel bir nebatat dergisi vardır.]

Mehaz, 1. Kaynak; 2. Bulak.
Meselâ, 1. Söz gelimi; 2. Diyelim ki [İçimizden biri diyelim ki . . . bu işi üstüne alsın]; 3. Gibi [Bir kısım hayvanlar dört ayaklıdır: Kedi, köpek, tavşan gibi].
Mihnet, Üzüntü (Bak: Cefa).
Mihver, 1. İğ; 2. Ok (K.T.;Kam.) [? Ist.]
Misal, 1. Örnek [Her kaideye bir örnek getirmeli] 2. Benzer (= Misil) [Bunun bir benzeri yoktur]; 3. Eş (= Misil); 4. Kat (=Misil) [O bunun iki katıdır.] [? Ist.]
Mübalâğa, Abartma [? Ist].
Mübarek, Kutlu [Bayramınız kutlu olsun]
Mübrem, 1. Kaçınılmaz; 2. Sıkı.
Mücadele, 1. Savaş; 2. Kavga [L.O.; K.T.] [Millî mücadele = millî savaş, Hayat mücadelesi = hayat savaşı, hayat kavgası, Aralarında bir mücadele oldu = bir kavga oldu.]
Münasebet, 1. Uyarlık; 2. Yakışma; 3. Yaraşma; 4. İlişik; 5. Uyşu (= Devletler arasında); 6. Sıra; 7 Yöntem.
Münasebetiyle, 1. Dolayisıyle; 2. Ötürü; 3. . . . ği için.
Ne münasebet, Nasıl olur.
Müphem, 1. Belirsiz; 2. Üstü kapalı, üstü örtülü.
—iyet, 1. Belirsizlik; 2. Üstü kapalılık, üstü örtülülük [? Ist.]
Müsmir, 1. Yemişli [Eşçarı müsmire = yemişli ağaçlar]; 2. Verimli [Verimli işler]; 3. Asığlı [Verdiğimiz öğütler asığlı olmadı.].

N

Naş—Naış, Ölü.
Namzet, 1. Yavuklu; 2. Amaçlı.
Nasip, 1. Pay (= Hisse, behre); 2. Ülüş (= Hisse, behre, kısmet); 3. Irk (= Kısmet).
Naz, Bayın.
—lı, Baylan.
Nedamet, 1. İldimlik; 2. Ökünç.
Nadim, İldim.
—olmak, Ökünmek.
Nesil, 1. Soy [Filânın neslinden = soyundan]; 2. Göbek (=Batın) [? Ist].
Neşir, Yayma.
—etmek, 1. Yaymak; 2. Çıkarmak.
Neşriyat, Yayım.
Netice, 1. Son; 2. Sonuç (= münteha); 3. Vargı (= semere); 4. Varvara. [Bu işin varvarası ne oldu?] [? Ist.]
Nezahet, Arılık.
Nezih, Arı.
Nezaket, 1. İncelik; 2. Çelebilik. [?Müta.]
Nifak, Bozuşma.

—çıkarmak, Bozuşmak.
—sokmak, Bozuşturmak.
Munafık, 1. Bozuşturan; **2**. Ara açan, ara bozan.
Nimet, 1. İyilik; **2**. Ekmek; **3**. Dirlik [Falan çok dirliğe nail olmuştur.]
—şinas, İyilik tanıyan.
Velinimet, Dirlik veren.
Nisap, Sayı yeterliği [? Ist.]
Nispet, 1. ... den (= Taallûk, irtibat); **2**. İlişik (= Taallûk, irtibat); **3**. Oran (= Proportion) (B.T.L.; Ç.L.; K.T.; Rad. I; A.D.D.) [5 in 2 ye oranı.]; **4**. Karşı(= Rağm) [Bu işi bana karşı yapıyor.]; **5**. Acık [Benim acığıma yapmadığını bırakmadı.]; **6**. Ölçmek (= Nispet etmek); **7**. Ölçülmek (= Nispet edilmek) [Benim halim sizinki ile ölçülmez.]; **8**. Karşılaştırmak (= mukayese) [Bu onunla karşılaştırılamaz.]; **9**. Bakınca (=Nispetle.] **10**. Göre (=Nispeten); **11**. Bağlılık; **12**. İlişiklik.
—li, Oranlı.
—siz, Oransız.
—lik, Oransızlık. [Tevafuk = uygunluk. Ademi tevafuk=uygunsuzluk.]
İntisap, 1. Bağlanma; **2**. Merak, meraklı [Edebiyata meraklı.]
—etmek, Bağlanmak; **2**. ... den olmak [Artık o bizden oldu.]; **3**. Girmek [O aileye damat girdi.]
Mensup, Bağlı.
—biyet, Bağlılık. [Tenasüp = oran, uyarlık, yakışıklık. Tensip= unama, doğru bulma. (Bak: Rıza)]
Nizam, 1. Düzen; **2**. Tüzük.
—vermek, 1. Düzenlemek; **2**. Düzen vermek.
—a koymak, Yoluna koymak.
Nutuk, 1. Dil; **2**. Söz; **3**. Aydış. [Natıka = ayıtma. Natuk = ayıtkan. Nutuk irat etmek = ayıtmak] [? Ist.]
Nüsha, Sayı.

P

Paye, Kur (Rad. II; Z.) [Yüksek ku lara irişti.]
Pejmürde, 1. Eski püskü; **2**. Pörsük; **3**. Örsek, örselenmiş; **4**. Yırtık pırtık.
Pençe. 1. Cıynak (K.T.; B.T.L.; Z.; L.O.; Bürh.); **2**. Cırnak.
Perhiz, 1. Çekkinlik; **2**. Tıyınmak (= imsak etmek, nefsini tutmak.) (Rad. III.) [? Ist.]
Perişan, 1. Darmadağın, dağınık; **2**. Karışık, karmakarışık; **3**. Düşük, düşkün, dümşüş.
Perver, 1. Sever [Yurtsever = vatanperver.]; **2**. ci, çi [Milliyetçi=

millyetperver.]; **3**. li [Hamiyetli= hamiyetperver.].

Peşin, 1. Önden; **2**. Önce, önceden; **3**. Öndün (Ret.; Rad. I.).

Peyda, 1. Belirme; **2**. Görünme, gösterme [Mesele vahamet peyda etti=meselede vahamet göründü]; **3**. Ortaya çıkma [Bu adam da nereden ortaya çıktı.]

—olmak, Belirmek.

Peygamber, Yalvaç [Tanrı kullarına bir yalvaç gönderdi.]

Pişman, 1. İldim (L.O.; K.T.; Rad. I.; B.T.L.; Ret.) (Bak: Nedamet.); **2**. Ökünç (Rad. I.; Z.; Ç.L.; D.L. T.; B.T.L.; P.d.C.).

R

Rağmen, 1. Bakmadan, bakmıyarak; **2**. Aldırmadan, aldırmıyarak; **3**. Kulak asmadan, kulak asmıyarak.

Rahat, 1. Dinlenme; **2**. Dinçlik [Allah rahatlık versin = Tanrı dinçlik versin]; **3**. Dinç.

—sız, Argın.

——etmek, 1. Yormak; **2**. Sıkmak; **3**. Sıkıntı vermek.

Rakabat, 1. Ölçüşme; **2**. Boy ölçüşme; **3**. Yarış, yarışma; **4**. Aşıkatma; **5**. Karşı çıkma [Güni, günü = Hasut] (K.T.; Ç.L.; Rad. II; D.L.T.; P.d.C.).

Rakîp, 1. Ölçüşen; **2**. Boy ölçüşen; **3**. Yarışan, yarışçı; **4**. Aşık atan; **5**. Karşı çıkan.

Razi, Unar.

—olmak, 1. Unamak (D.L.T.; Rad.l.; Ç.L.; P.d.C.; K.T.; Ab.; Hut.); **2**. Başeğmek.

Riza, Unarlık [Zorla değil unarlıkla çalışmalı] [Rizayı tarafeyn= Unaşma]

Remiz, İm (= Symbole (D.L.T.) [İmli = Symbolique. İmlemek = Faire allusion. İmleştirmek = Symboliser] [? Ist.]

Renk, 1. Tüyür (Kam.; Bürh.; D.L.T.); **2**. Ön (D.L.T.; Z.; P.d.C.); **3**. Don [? Ist.]

Rey, 1. Ses (= Voix vote) [Mecliste 300 ses alındı. Her kafadan bir ses]; **2**. Görüş (= Opinion) [Rey vermek = Sesini vermek. Rey toplamak = Ses toplamak. Rey almak = Ses almak. İttifakı âra = Ses birliği. Ekseriyeti âra= Ses çokluğu. Ihtilâfı âra = Ses ayrılığı] [? Ist.]

Rica, 1. Dilek, dilemek (Bak: Temenni); **2**. Yalvarış, yalvarmak (Bak: İstirham).

Riveyet, 1. Söz [Şöyle olacağına dair bir söz çıktı]; **2**. Söylenti.

—edilmek, Söylene gelmek.

Riza, Unam.

—vermek, Unamak[Razi=Unar] [? Ist.]

Ruh, 1. Tin; **2**. Can [? Ist.]

Ruhanî, Tinlik [Şahsı ruhanî = Tinlik kişi] [? Ist.]

Rükün, Direk [İslâm dininin beş direği] [? Ist.]

Rüşt, Erişkinlik.

Reşit, Erişkin. [? Ist.]

Rüşvet, Yiygi.

—vermek, 1. Yiygi vermek; **2**. Para yedirmek. [Raşi = Yiygi veren, para yediren. Mürteşi=Yiygi alan, Raiş = Yiygi aracısı] [? Ist]

S

Saadet, 1. Kut; **2**. Mut [Mesut olmak = Kutlu olmak, mutlu olmak, gönenmek]

Sabah, Ertan (Ç.L.; P.d.C.).

Sabık, 1. Geçen, geçmiş [geçmiş günler]; **2**. Eski [Eski vekil] [? Ist.]

Sabr-Sabır, 1. Çıdam (K.T.; L.O.; Ab.; Ç.L.; B.T.L.; P.d.C.); **2**. Döğüm (A.D.D.; P.d.C.; Ab.; İd.; B.T.L.; Hut.; Rad. III; Ç.L.) [Yeşil ipek bükene, gül serilmiş dikene, mevlâm döğümlük versin, ahüzarlık çekene.]; **3**. Diş sıkmak; **4**. Bağrına taş basmak.

Sadaka, 1. Verinti; **2**. Elverimi.

Sade, 1. Düz, dümdüz; **2**. Katımsız [Katımsız süt]; **3**. Gösterişsiz; **4**. Yalnız; **5**. Salt; **6**. Yavan; **7**. Son; **8**. Acı, şekersiz (Kahve); **9**. Sağ (Yağ); **10**. Bön (Sadedil); **11**. Yalın [? Ist.]

Sadet, 1. Söz çevrimi [Söz çevrimine gelelim]

Sadme, 1. Çarpma; **2**. Sarsıntı [İşini yoluna koymuşken sarsıntıya uğradı.] [Müsademe = çarpışma] [? Ist.]

Sâf, 1. Duru [Duru su, duru yürekli]; **2**. Bön; **3**. Katıksız, katılmamış [? Ist.]

Saf, 1. Dizi [Yolun iki geçesinde dizi dizi askerler]; **2**. Sıra [Düşman sıralarında bozgun başladı.] [? Ist.]

Sahife, 1. Bet (Rad. IV.); **2**. Yaprak yüzü.

Sahil, 1. Yalı; **2**. (Deniz, ırmak) kıyısı.

Sahip, 1. Is (K.T.; B.T.L.; Z.) [Ev ISSI = ev sahibi]; **2**. İye (Rad. I.; P.d.C.; B.T.L.; K.T.) [Söz iyesi]

—olmak, 1. Edinmek [Çiftlik edinmek]; **2**. Issı olmak [Gözünü aç ta çocuğuna ıs ol.]

—çıkmak, 1. İyelik etmek; **2**. Is çıkmak [? Ist.]

Saik, (Bak: Sebep) [Sevk = İletmek, gütmek]

Samiin, 1. Dinliyenler; **2**. Dinleyiciler [Sami = dinleyici, dinliyen.

Samiin sıfatiyle = dileyici olarak. Samia = işitme] [? Ist.]

Sarhoş, Esrik.

—olmak, Esrimek [Müskir = esriten, esiitici. Sekir hali = esrim]

Satır, Sıra [Boy = Sütun, kanat, yaprak yüzü = Sahife, yaprak = varak (İki sahife)].

Satvet, 1. Erk; **2.** Güç (Bak: Kudret, iktidar, kuvvet)

Sebep, 1. Uç (D.L.T.; L.O.; K.T.; B.T.L.; Rad. I.)

[Zülfün ucundan eyler idim âhü naleyi, Ol dahi bir benim gibi aşüfte hal imiş.];

2. Yüz [Bu yüzden belâya girdim]; **3.** Ötürü, bundan ötürü; **4.** İçin; **5.** Dolayı [? Ist.]

Secde, Yükünç (P.d.C.; Ç.L.).

—etmek, 1. Yükünmek; **2.** Yere kapanmak.

Sefalet, 1. Yoksulluk; **2.** Düşkünlük.

Sefil, 1. Yoksul; **2.** Düşkün; **3.** Alçak; **4.** Aşağı.

Seher, Alaca karanlık (= Crépuscule) [Tan = fecir, ertan = sabah]

Selâm, 1. Esenleme, esenlik; **2.** Esen.

—lamak, Esenlemek.

—laşmak, Esenleşmek [Günaydın = bonjour. Tünaydın = bonsoir, bonne nuit.] [? Ist.]

Selâmet, 1. Esenlik; **2.** Kurtuluş, kurtulma; **3.** Aydınlık.

Selâset, Akıcılık [Selis ifade = akıcı deyiş, akar deyiş.] [? Ist.]

Serap, Yalgın (Ç.L.; P.d.C.) [?Ist.].

Serbest, İrkin (= Hür, Muhtar) (Bak: İhtiyar, İrade) [İrkin liman = Serbest liman].

—î, İrkinlik (= Hürriyet) [Serbesçe konuşmak = Çekinmeksizin konuşmak. Hayvanı serbest bırakmak = başı boş bırakmak] [? Ist.].

Semt, 1. Yön; **2.** Yönter (Bak: Cihet); **3.** Yöre (Bak: Taraf) [? Ist.].

Senet, Fitik (A.D.D.) [Alıfitiği = Makbuz senedi. Borç fitiği = Deyin senedi. Tapufitiği = Senedi Hakanî. Buyruğa yazılı borç fitiği = Emre mahsus senet] [? Ist.].

Sır, 1. Giz (=Secret, Mistère); **2.** Gizli, gizli kapaklı; **3.** Üstü örtülü.

Sicil, Kütük [Kütükte kaydı yok] [? Ist.].

Sihir, 1. Büyü; **2.** Yalvı (Efsun); **3.** Arpağ (Efsun) (K.T.; L. O.); **4.** Üfürük [Büyüliyen = Sehhar. Büyücü = Sihirbaz, sahir. Büyülenmiş = Meshur] [? Ist.].

Sitayiş, Öğüş (= Medih, sena).

—etmek, Öğmek [Öğülüş = Medih edilme. Öğünüş = Tefahur. Öğtü = Şükür, hamdüsena].

Sitem, İğneleme [Davetime gelmedin diye beni iğneledi.].

—etmek, İğnelemek.

Sütun 1. Direk [Ayasofyanın mermer direkleri]; **2.** Boy (Gazete, kitap sütunu) [Gazetenin ikinci sahifesinin üçüncü boyunda] [? Ist.].

Ş

Şafak, Alacakaranlık. (Bak: Seher).
—sökmek, Tan ağarmak.
Şahadet, Tanıklık (Bak: Şahit [? Ist.].
Şahıs, 1. Kimse; **2**. Kişi (İndividu); **3**. Kendi [? Ist.].
Şahit, Tanık [Mahkemede suçsuz olduğunu ispat için üç tanık gösterdi]. [? Ist.]
Şahibe, 1. Yüzkarası; **2**. Kir (Manevî); **3**. Yağır.
Şakavet, 1. Soygunculuk; **2**. Haydutluk.
Şaki, 1. Soyguncu; **2**. Haydut [? Ist.].
Şataret, Şakraklık.
Şatır, Şakrak.
Şaffaf, Işıkgeçer [? Ist.].
Şefkat, Yarlığa, yarlığama.
—göstermek, Yarlığamak.
Müşfik, Yarlığalı, yarlığayan.
Şehir, 1. Şar; **2**. Balık, balk; **3**. Kent [Kariye = Köy].
Şek, (Bak: Şüphe).
Şekil, 1. Biçim; **2**. Kılık; **3**. Taslak [Bana taslağını çiziniz]; **4**. Sanı (Bak: Hayal] [Sanısı gözümün önünde]; **5**. Sın (Mücessem şekil); **6**. Töz. (Müsattah şekil) [Müselles bir töz menşur bir sındır.] [? Ist.].
Şenaat, Kötülük.
Şeni, Kötü [Teşni = Kötüleme] [? Ist.].
Şer, Kötü, kötülük.
Şeref, 1. Ün; **2**. Onur.
Şevk, 1. İstek; **2**. Yalım; **3**. Özük (Bak: Neşe).
Şevket, (Bak: Satvet).
Şık, 1. Yüz [İki şıktan biri = İki yüzden biri]; **2**. Ayrım [İki ayrımdan biri].
Şifa, 1. İyileşme, iyi olma; **2**. Arılma, arılım; **3**. Unulma (=İltiyam) unulum.
—bulmak, İyi olmak,iyileşmek, arılmak [Teşfiye = İyi etmek, iyileştirmek, arılmak. İltiyam buldurmak = Unaltmak. İadei sıhhat = Sağalmak. İadei sıhhat ettirmek = Sağaltmak] [? Ist.].
Şifahî, Ağızdan [Müşafehe=Yüz yüze konuşma. Tahrirî = yaziyle. Muharrer=yazılı. [? Ist.]
Şikâyet, 1. Kulama [Kaynana gelini kocasına kuladı]; **2**. Yerme **3**. Yanıp yakılma [Bana halinden yanıp yakıldı.].
—etmek, Kulamak, yermek, yanıp yakılmak [? Ist.].
Şua, 1. Işı; **2**. Telişik; **3**. Aydınlık (= Nur); **4**. Işık (=Ziya), [Şule = Yalın, alav, yalaza. lema =Parıltı, ışıltı] [? Ist.].
Şube, Kol [? Ist.].

Şuh, Fıkırdak [Fıkırdak bir kız. Fıkırdak bir uslûp].

Şule, **1.** Yalın; **2.** Alav, alev; **3.** Yalaza (Bak: Şua).

Şuur, **1.** An; **2.** Es [? Ist. Müta]

Şükran, Öğüş (Bak: Minnet, teşekkür).

Şüphe, **1.** Işkil; **2.** Kuşku (Korku ile müterafik şüphe) (Bak: Vehim) [İkilenme = Tereddüt] [? Ist.].

T

Tâbi, **1.** Uyuk, uyar, uyan; **2.** Bağlı.

—olmak, Uymak [Nefsine uymak] [? Ist.].

Tabut, **1.** Kabırcak (D.L.T.; Rad. Il.; Id.) [Salaca = Teneşir].

Tahakkuk, **1.** Gerçekleşme, gerçeklenme; **2.** Gerçekleştirme (Réalisation); **3.** Doğrulama, doğru göstetme, doğruluğunu ortaya çıkarma [Kabili tahakkuk = gerçekleşebilir].

Tahakküm, Boyunduruk.

— etmek, Boyunduruğa vurmak.

Tahayyül, **1.** İlerme (D.L.T.); **2.** İlerti (Bak: Hayal).

—etmek, İlertmek [? Ist].

Tahkik, **1.** Doğrulama, doğru gösterme, doğruluğunu ortaya çıkarma; **2.** Araştırma; **3.** Soruşturma [Tahkikat = Araştırmalar. Anket = Soruşturma].

Tahkir, **1.** Tersleme; **2.** Yensime (Bak: Hakaret].

Tahlil, Çozüm.

—etmek, Çözümlemek [Tahlili = çözümlük. Tahallül = erime, çözülme. Tahallül etmek = erimek, çözülmek] [? Ist.].

Tahmin, **1.** Tasım, tasımlama; **2.** Kestirme (Bak: Hesap).

—etmek, **1.** Tasımlamak; **2.** Kestirmek [Tahminen, takriben = aşağı yukarı].

Tahsil, **1.** Öğrenim (= tedrrüs); **2.** Öğrenme; **3.** Okuma; **4.** Toplama (= Cibayet); **5.** Vergi alma; **6.** Alma [Alacağını alma] [İlk tahsil = ilk öğretim. Orta tahsil = orta öğretim. Yüksek tahsil = yüksek öğretim]. [? Ist.].

Tahsis, **1.** Ayırma, ayırış [Bu kelimeyi şu manaya ayırdık]; **2.** Bağlama (maaş için) [Falana tekaüt maaşı bağlandı].

Tahsisat, Ayrıltı [Heyeti Vekile bütçede her vekâletin ayrıltılarını tetkik etti.] (Bak: Mahsus).

Tali, **1.** Orta [Orta tedrisat]; **2.** Alt [Alt komisyon = tali komisyon]; **3.** İkinci derecede.

Tebcil, Yüceleme.

—etmek, Yücelemek [Her 30 Ağustos şehitlerimizin angısını yücelemek vazifemizdir.].

Tebeyyün, Anlaşılma.
—etmek, Anlaşılmak.
Tebliğ, Bildiriş.
—etmek, Bildirmek [? Ist].
Tebşir, Muştu (L.L.;L.O; Rad. IV.).
—etmek, Muştulamak.
Beşaret, Muştuluk.
Tecavüz, 1. Aşma; **2**. Elatma; **3**. Diluzatma; **4**. Sataşma (= Tasallut).
— etmek, Aşmak, elatmak, diluzatmak, sataşmak [Mütecaviz = aşkın, taşkın. Sataşan, eluzatan, diluzatan. Savlet = saldırma] [? Ist.].
Tecerrüt, 1. Elçekmek; **2**. Elyumak, elyunmak; **3**. Soyumak (Sofiye tabiri); **4**. Çekilmek; **5**. Ergenlik (Evlenmeme) [Tecrit = Ayırma. Tecrit etmek = ayırmak. Mücerret = yalnız, ancak, salt, ergen (evlenmemiş) [? Ist.].
Tecessüm, 1. Yinlenme (Bak: Cisim); **2**. Canlanma; canlanış; **3**. Göz önüne gelme.
—etmek, Yinlenmek, canlanmak, göz önüne gelmek [? Ist.].
Tecessüs, 1. Çaşıtlama (Bak: Casus); **2**. Gözetleme.
—etmek, Çaşıtlamak, gözetlemek [Mütecessis = cileci, cileyen gözetleyici, gözetliyen] [? Ist.].
Tecil, 1. Geri atmak [Askerliği geri atılan]; **2**. Erteleme [Borçların ertelenmesi].
Tecrübe, 1. Sınama (=Expérience); **2**. Deneme (= Essai, Epreuve); **3**. Görgü (= Expérience).
—etmek, Sınamak, denemek.
—li, 1. Sınayan, sınayıcı; **2**. Deneyen, deneyici; **3**. Görgülü [Mücerrep = sınanmış, denenmiş. Tecrübî ilimler = sınangılı ilimler. Tecrip = sınangı (=Espérimentation)] [? Ist.]
Teçhiz, 1. Pusatlama [Kafayı bilgi ile pusatlamak]; **2**. Donatma; **3**. Anıklamak (Ölü hakkında).
—etmek, Pusatlamak, donatmak [? Ist.]
Tedavi, 1. Otalama; **2**. Emleme.
—etmek, Otalamak, emlemek [? Ist.]
Tedavül, 1. Dolaşma (Elde, ortada); **2**. Geçme.
—etmek, Dolaşmak, geçmek [Tedavülden kaldırmak = ortadan kaldırmak. Mütedavil sermaye = dönen sermaye] [? Ist.]
Tedip, 1. Tepeleme; **2**. Yola getirme; **3**. Uslandırma.
—etmek, Tepelemek, yola getirmek, uslandırmak [Terhip = yıldırmak, sındırmak] [? Ist.]
Teemmül, Düşünüp taşınma.
—etmek, Düşünüp taşınmak.
Teenni, 1. Ağır davranma, ağırdan alma; **2**. Kollama.
—etmek, Ağır davranmak, kollamak.
—ile, Kol'ayarak.
Teessüf, 1. Acıma; **2**. Yanıkma; **3**. Yerinme; **4**. Yazıklanma.
—etmek, Acımak, yanıkmak, yerinmek, yazıklanmak [Esef etmek = tasalanmak]
Teessür, 1. Üzüntü, üzülme; **2**. İçlenme; **3**. Acıklanma; **4**. Güce gitme.
—etmek, Üzülmek, içlenmek, acıklanmak [? Ist.]

Teessüs, 1. Kurulma, kuruluş; 2. Yerleşme; 3. Kökleşme.
—etmek, Kurulmak, yerleşmek, kökleşmek.

Tehaşi, 1. Çekinme, çekingenlik; 2. Sakınma, sakınganlık (Bak: İhtiraz)

Tehir, 1. Geciktirme; 2. Geri koyma; 3. Geri bırakma.
—etmek, Geciktirmek, geri koymak, geri bırakmak [Tecehhür = gecikme, geri kalma]

Tekit, 1. Pekitme; 2. Üsteleme; 3. Yenileme (Bak: Teyit)
—etmek, Pekitmek, üstelemek, yenilemek.

Telif, 1. Uzlaştırma; 2. Arabulma; 3. Barıştırma; 4. Uyuşturma.
—etmek, Uzlaştırmak, arabulmak, barıştırmak, uyuşturmak [? Ist.]

Temin, 1. Sağlama [O işlerini sağladı]; 2. Sağlama bağlama [İşimizi sağlama bağladık]; 3. Elde etme [Elde ettiği kazanç]; 4. İnan verme [İnan verildiğine göre]
—etmek, Sağlamak, sağlama bağlamak, elde etmek, inan vermek [İnan = Teminat (İnan akçası). İnan olsun ki = Temin ederim ki] [? Ist.]

Tesir, 1. Dokunma; 2. İçe işleme; 3. Yüreğe işleme; 4. İçine dokunma; 5. İz bırakma; 6. Yeretme.
—etmek, Dokunmak, içe işlemek, yüreğe işlemek, içine dokunmak, iz bırakmak, yeretmek.

Teyit, Pekitme.
—etmek, Pekitmek [Teeyyüt = Pekişme. Müeyyet = Pekişen, pekitilen. Teyiden = Pekitilerek]

Ticaret, 1. Sartlık; 2. Kazanç (= Kâr) [Tacir = Sart. Ticarethane = Sartlık evi, ticaretgâh (Sıfat) = Sartlık. Ticarî = sartlık. Ticaretli = Kazançlı] [? Ist.]

Tuhaf, 1. Şaşacak, şaşılacak; 2. Bambaşka; 3. Tansık (Bak: Acayip) [Tuhafa gitmek = Şaşmak]

U

Ufuk, Gözerimi (A.D.D.) [? Ist.]

Uhdesine, 1. Üstüne, üzerine; 2. Üstünde, üzerinde; 3. Üstüne almak; 4. Boynuna almak 5. Üstesinden gelmek.

Ukde, Düğüm.

Ulvî, Yüce [? Ist.]

Umde, Dayanak.

Umum, 1. Bütün; 2. Topunu birden; 3. Kamü; 4. Hep; 5. Baş (= umumî) [? Ist]

Unsur, Öl (D.L.T.; Rad. I.; İd B.T.L.; Uyg.; L.O.; K.T.) [? Ist.]

Unvan, San [Ad = kitap unvanı başlık = makale serlevhası] [? Ist.]

Uzlet, 1. Çekkinlik; 2. Başını alıp çekilme [Çekkin = münazil, uzletnişin]

Ü

Ücret, 1. Elemeği; **2**. Aktı (Rad.I; Z.); **3**. Arılık (= Honoraire).
—li, Akçalı.
—sız, Akçasız [? Ist.]

Ülfet, 1. Alışma, Alışkanlık; **2**. Görüşme; **3**. Birlikte düşüp kalkma; **4**. Götürme, kaldırma (vücut hakkında).

V

Vahamet, 1. Korkunçluk; **2**. Ağırlık; **3**. Ağırlaşma.
Vahim, 1. Korkulu; **2**. Ağır.
Vaki, 1. Olmuş; **2**. Olup bitmiş **3**. Olagan; **4**. Olan, bulunan.
Vuku, 1. Olma; **2**. Oluş [? Ist.]
Vasıta, 1. ... ile; **2**. Eli ile; **3**. Yol, yolu ile, yolla; **4**. Ara[Mütevassıt= Aracı. Tavassut etmek = Araya girmek] [? Ist.]

Veda, 1. Esenleşme (Rad. I; İd; D.L.T.; K.T.; L.O.; Ç.L.); **2**. Uğurlaşma; **3**. Sağlıklama.
Vehim, 1. Kuruntu; **2**. Kuşku.
—etmek, 1. Kurmak; **2**. Kuşkulanmak.
Vehham, 1. Kuruntulu; **2**. Kuşkulu.
Velhasıl, 1. Sözün toparlaması; **2**. Uzun sözün kısası,

Y

Yadigâr, 1. Anmalık; **2**. Andaç.
Yani, 1. Demek, demek ki, demek ister ki, demek oluyor ki; **2**. Sanki [Sanki ne demek istiyor]
Yeis, 1. Umutsuzluk; **2**. Bezginlik.

Yegâne, 1. Biricik; **2**. Tek.
—etmek, Tutmak [Onu dört kişi tutamadı] Zaptü rabıt = Tudurgu (= Dissiplin)] [? Ist.].

Z

Zâf, 1. Arıklık, argınlık; 2. Düşkünlük; 3. Düşüklük.

Zaif, 1. Arık, argın; 2. Düşkün, düşük; 3. Çelimsiz [Zâfa uğramak = Arıkmak, arıklamak. Nehafet = Cılızlık] [? Ist.].

Zafer, Yengi (Bak: Galebe) [Yengin = Muzaffer. Yenginlik = Muzafferiyet. Yenmek = Muzaffer olmak] [? Ist.].

Zait, 1. Artık [Artık eksik helâl et]; 2. Ekleme; 3. Yersiz; 4. Gereksiz [Tezyit = Artırma, çoğaltma. Tezayüt = Artma, çoğalma. Müzayede = Artırma, Ziyade = Çok, artan, artık. Teksir = Çoğaltma, artırma. Tekessür = Çogalma, Kesret = Çokluk Kesir = Çok] [? Ist.].

Zam, 1. Katma, katım; 2. Ekleme.

—etmek, Katmak, eklemek [İnzımam = Katılma, eklenme. Munzam = Katılmış, eklenmiş. Zamimeten = Üste, üstelik, katım olarak, . . . den başka.] (Bak: Zait, ilâve, ilhak) [? Ist.].

Zaman, 1. Çağ; 2. Kurun (=âge)

Zapt, 1. İlalma, elalma; 2. Yakalama; 3. Alma [Malımı elimden zorla aldı].

—name, Tutak.

[Eskiden = Bir zaman] [? Ist.].

Zarafet, İncelik.

Zarif, İnce.

Zarar, Utulgu (Bak: Kayıp,ziyan).

—etmek, Utulmak [Zarardide = Utulmuş, utulan] [? Ist. Müta]

Zaruret 1. Sıkıntı; 2. Darlık; 3. Gereklik (Bak: Lüzum).

—çekmek, 1. Sıkıntı çekmek; 2. Sıkıntıda olmak; 3. Darda kalmak [? Ist.].

Zat, 1. Kişi; 2. Öz; 3. Kendi. [Bizatihi = Kendiliğinden] [? Ist.]

Zebun, 1. Düşkün [Zebun tali = Düşkün tali]; 2. Argın.

Zebunküş, 1. Düşküne kıyan; 2. Güçsüze güçlü.

Zem, Yerme.

—etmek, Yermek [Zemmam = Yerici, yeren. Kadih, şetim = Söğmek. Tezyif = Kınamak, Müzeyyif = Kınamsık. İstihza = Eğlenmek, alay etmek. Fasletmek = Çekiştirmek. Fassal = Çekiştiren] [? Ist.]

Zeval, 1. Yoğalma; 2. Batış 3. Günortası 4. Öğle.

—bulmak, 1. Yoğalmak, 2. Batmak [? Ist.].

Zeyl, Ulama [Mektubuma bir ulama yazdım].

—en, 1. Altına yazarak; 2. Aşağıya yazarak [Tezyil = Ulama yazmak] [? Ist.].

Zillet, 1. Aşağılık [İsim]; 2. Düş-

künlük [Zelil = Aşağı, aşağılık. Zelil(Sıfat) = Düşkün. Tezellül = Kendini eşağılatmak, küçük düşürmek. Tezlil = Aşağılamak, alçaltmak, küçük düşürmek. Mezellet = Aşağılık].

Zimmet, **1**. Üst [Filânın borcunu ben üstüme alırım]; **2**. Açık[Filân memurun şu kadar açığı çıktı]; **3**. Verecek (= Matlup) [? Ist.].

Zindan, **1**. Zindan (Türkçe) (L.L.; Kam; Rad. IV.); **2**. Tomruk; **3**. Karadam [? Ist].

Ziyaret, **1**. Görmeğe gitmek; **2**. Yoklamak [Bizi hiç yokladığınız yok]; **3**. Katına varmak; **4**. Yanına varmak; **5**. Yüzsürmek (Mübarek şeyler hakkında).

Zümre, Takım [? Ist.].

U. M. H. ince görülmüş, fakat bir karara bağlanmayarak Istılah bölüklerinin, yahut Mütehassısların düşüncelerine bırakılmış olan sözler

Adalet, Aile, Akıl, Beşer, Belâ, Bedi, Cerrah, Cenup, Cemaat, Cemiyet, Cev, Derkenar, Dava, Dahî, Dafia, Ehl-Ehil, Edebiyat, Edat, Ecram, Eb'at, Fahrî, Fasahat, Fasile, Fatih, Feza, Fert, Fırka, Fırsat, Fihrist, Filî, Fuzulî, Ganimet, Garaz, Gavanuz, Gaye, Günah, Hakim, Hakimiyet, Haps-Hapis, Harika, His, İbra, İcmal, İçtihat, İddia, İdman, İhtar, İhtikâr, İhtisas (Meleke), İhtiras (His), İhtiyaç, ihtiyat, İspat, İtham, İhale, Kamus, Kanun, Kariha, Kaza, Kur'a, Lâmise, Lehçe, Letafet, Lûgat, Madde, Meclis, Memur, Memuriyet, Matbu, Metin, Mürüvvet, Mütecasir, Nabız, Nağme, Namus, Nazım, Nefis, Nefer, Nesir, Neş'e, Örfî, Pervane, Rakam, Refah, Resim, Resmî, Risale, Safi, Sahne, Siper, Şahsiyet, Şair, Şart, Şayia, Şeriat, Şiir, Şümul, Tarih, Uzuv, Vebal, Vecit, Vesika, Vicdan, Yakin, Zekâ, Zerre, Zihniyet, Zihni, Ziyan.

İKİNCİ KISIM

Yalnız Anket komisyonundan geçmiş sözler ve karşılıkları

Abide, 1. Bengi, bengü; **2**. Andaç; **3**. Bitiktaş; **4**. Dikilitaş.

Acilen, 1, Çabucak; **2**. Çabuk çabuk; **3**. Çarçabuk.

Ahiren, 1. En son, en sonra. [En son alınan emir]; **2**. Son günlerde [Son günlerde çıkan kitap] **3**. Şu sırada [Şu sırada intişar eden makaleler]

Ahlâk, 1. Ellik [Elliği kıt bir adam]; **2**. Kılık; **3**. Kılınç; **4**. Kılınış.

Ait, 1. ... n [Bu kitaplar kime aittir = Bu kitaplar kimindir]; **2**. ... n ki [Kayserinkini Kaysere verin]; **3**. Düşen [Herkes kendine düşen işe baksın.]

Akabında, 1. Derakap; **2**. Ardı sıra; **3**. Derken.

Akide, 1. İnan; **2**. İnanış; **3**. İnanç.

Alelâde, 1. Bayağı [Bayağı günlerde tren kalabalık olmaz]; **2**. Basbayağı [Bu adamı basbayağı buldum]; **3**. Şöyle böyle [Şöyle böyle bir hayat sürerek]; **4**. Ortaca [Ortaca bir ifade]

Amelî, İşçe [Amelî bir kıymeti yoktur = İşçe bir kıymeti yoktur.]
—adam, İş adamı.

Asr - Asır, Kurun.

Aşk, 1. Özük (D.L.T.); **2**. Aşükmak (D.L.T.).

Avam, İl gün.

Aynen, Olduğu gibi [Aynen söylüyorum = olduğu gibi söylüyorum]

Ayp - Ayıp, 1. Kınanç; **2**. Ağman [= Kusur).

Canip, 1. Yan [Bu yanda]; **2**. Yaka [Suyun bu yakasında]; **3**. Geçe [Suyun sağ geçesinde]; **4**. Böğür [Bu dağın sol böğründe]; **5**. Yamaç [Bu dağın yamacında]

Cebir, 1. Zor; **2**. Zorlama;
—etmek, Zorlamak [Cebren = Zorla. cebbar = Zorba]

Cins, 1. Soy [Bende üç soy mal var = Üç cins mal var. Soy at.]; **2**. Tür (=Nevi) [Türlü = Müteneevvi, muhtelif]

Cinsiyet, Erdişlik.

Devlet, Kurman.

Efsane, Sanıka [Bu söz bir sanıkadan ibarettir]

Encümen, Türün (B.T.L.).

Emanet, 1. Oruncak [Tanrıya oruncak]; **2**. Ismarlama [Tanrıya ismarladık]; **3**. Tapşırma.

Emin, 1. İnanç [Çok inanç bir ar-

kadaş]; **2.** Güvenç [Çok güvenç bir arkadaş]; **3.** Güvenilir [O güvenilir bir adamdır]; **4.** Sağlam [Sağlam bir adamla istediğini gönderdim].

—olmak, 1. İnan olmak; **2.** Güvenmek.

Emniyet, 1. Güven [Ona güvenim yok]; **2.** İnan [Can inanı ve mal inanı = Can ve mal emniyeti]; **3.** Bel bağlama; **4.** Tınçlık [Tınçlık müdürü]; **5.** Tun [Gönül tun buldu].

—etmek, 1. Güvenmek; **2.** İnanmak; **3.** Bel bağlamak.

Eşya, 1. Nesne, nesneler [Nesnelerin gerçekliği = Hakikati eşya]; **2.** Öteberi; **3.** Takım [Oda takımı = Oda eşyası].

Felâket, 1. Yıkım [Bu bizim için bir yıkım]; **2.** Iğım.

Gurur, Kurum [Çok kurumlu bir adam]

—lanmak, 1. Kurulmak; **2.** Böbürlenmek; **3.** Kasalmak [Ne kasalıyorsun]

Hadise, 1. Oluntu [Oluntular arasındaki münasebetler]; **2.** Olak [Tarihin yazdığı olaklar arasında]; **3.** Olanbiten.

Hafıza, 1. Belgi [Belgisi zaif bir adam]; **2.** Bellek [Yaptıkları daha bellekten silinmemiştir]

Hak, 1. Yon (İd.); **2.** Ak (Bak: Mahiyet).

Hakem, 1. Ayraç; **2.** Ayırıcı.

Halâl, Aktı (Rad. I.).

Hal-etmek, 1. Çözmek; **2.** İritmek; **3.** Yoluna koymak.

Halim, 1. Yumuşak; **2.** Yavaş; **3.** Amıl.

Hamt-Hamit, Öğüş.

—etmek, Öğmek.

Hamiyet, 1. Kaygı; **2.** Kayırım [Yurt kayrımı]

Harç, 1. Harç (Türkçe); **2.** Sarfetme.

Haram, 1. Tanrı yasağı; **2.** Tıyığ.

—kılmak, Tıymak (= Menetmek).

Haset, Günü.

—etmek, Günülemek.

Hasret, 1. Özleme; **2.** Özlenç; **3.** Ökünç.

Hava, 1. Kalık(=Havayı nesimî); **2.** Ağız [Urfa ağzı].

Havadis, Bilget (P.d.C.).

Havale, 1. Filâna bırakma; **2.** Ismarlama; **3.** Hanay[Hanay ev= Havaleli ev].

Havsala, 1. Kursak; **2.** Taşlık katı [Havsalam almadı = Usum almadı.].

Hayal, 1. İli (Der.; A.D.D.); **2.** Sakı (D.L.T.) [Tahayyül etmek= İlermek].

Hayat, Dirim.

Hayr—Hayır, Eyilik [Eyisi - Hayırlısı].

Haysiyet, 1. Değer; **2.** Yalım.

—li, 1. Değerli; **2.** Çovdur.

Hayvan, 1. Tınlı, tınlığ; **2.** Deprenik; **3.** Dirik.

Haz, 1. Sevinç; **2.** Hoşa gitme; **3.** Hoşlanma.

Hazm—Hazım, 1. Sindirme; **2.** Erime.

—etmek, 1. Sindirmek; **2.** Erimek.

Hedef, Amaç (D.L.T.).
Heder, Boşa gitme
—etmek, 1. Yoymak.
—olmak, 1. Yoyulmak; 2. Boşa gitmek.
Heves, 1. Yarsı; 2. Yeltenme.
—etmek, 1. Yarsulanmak; 2. Yeltenmek.
Heybet, Hökelek.
—li, Hökekekli.
Heyecan, Komunç[Tehyiç etmek = Komutmak. Heyecana gelmek = Komunmak].
Heykel, Abak.
Hidayet, Bosut (B.T.L.).
—etmek, Bosutmak.
Hadi, Bosutan.
Hikâye, 1. Sav; 2. Ötkünç; 3. Sürcek.
Hikmet, 1. Öke; 2. Ök; 3. Öket.
Hilâl, 1. Yenay; 2. İncay.
Hile, 1. Al (D.L.T.; A.D.D.); 2. Düzen.
—baz, Düzenci.
Himmet, 1. Kayırmak; 2. Kayırış; 3. Emek; 4. Dırış, tırış (Rad.).
Hissedar, Paydaş.
Hiyanet, 1 Yablaklık; 2. Yavlaklık; 3. Bozgunculuk.
Hodbin, Bencil.
Hulûs, 1. Arı [Arı bir yürekle]; 2. Duru; 3. Özarılığı.
Hulya, Kuruntu.
Huy, Yoruk (D.L.T.).
Hükûmet, 1. Ellik; 2. Kurman.
Hüküm, Yargı (Z.; Rad.; P.d.C.).
Hüner, Udum.
—li, Udumlu.

Hüviyet, 1. Kimlik; 2. Kendüzlük [Kimlik koçanı = Hüviyet cüzdanı].
Istılah, Sözleme.
Istırap, 1. Boşuma (Rad. IV.); 2. Acı duyma; 3. Sızı duyma; 4. Kunukma (Rad. II.).
Istırar, 1. Sıkışma; 2. Sıkıntı; 3. İster istemaz [Muztar=Sıkışık].
İcap, 1. Gerekli; 2. Gerekli olan.
—(b)ınca, 1. Gereğince; 2. Gereği gibi [Mucep=Gerek] (Bak: Lüzum).
İcar, Dutur [Evini dutura vermek].
İcat, Bulma.
Mucit, 1. Bulan; 2. Çıkaran.
İfşa, 1. Açmak; 2. Şavurlamak (A.D.D.).
İhanet, (Bak: Hiyanet.)
İhmal, Savsaklama.
—etmek, Savsaklamak.
İhtimam, Ezgerme (D.L.T.).
—etmek, Ezgermek (Bak: İtina).
İkbal, 1. Kıv (D.L.T.); 2. Gözde olmak. 3. Dönmek [Saadet bana ikbal ederse = bana dönerse]. 4. İstek [Yemeğe ikbal var mı? = yemeğe istek var mı].
İklim, 1. Gök eğlimi; 2. Iklim.
İkram, 1. Sılama, Sıylama (Rad. IV) 2. Ağırlama.
—etmek, 1. Sılamak, sıylamak; 2. Ağırlamak.
İkramiye, Öğdül (Z.).
İkrar, 1. Söyleme [Yaptığını ikrar etti = söyledi]; 2. Söz verme [Ben ona ikrar verdim = Söz verdim].
İktibas, 1. Alma; 2. Göçürüp alma].

—etmek, Almak.

İktiran, 1. Yaklaşma [Bu rivayet hakikate yaklaşıyor.]; 2. Erişme [Bu iş millî iradeye erişti].

İktisat, 1. Tecik (A.D.D.); 2. Tutumluluk.

—etmek, Tecimek [Tecikli = Muktesit].

İktiza, Gerekme.

—etmek, Gerekmek [Gerekli = Muktazi. Geregen = Muktazi].

İlân, Car (P.d.C.; Ç.L.; Z.).

—cı, Carcı [Tavacı = Münadi, Tellâl] (P.d.C.; B.T.L.; Ç.L.).

İlga, 1. Kaldırma; 2. Yogaltma.

—etmek, 1. Kaldırmak; 2. Yogaltmak.

İlham, Doğum.

İltibas, 1. Çalma; 2. Benzeme.

İltifat, 1. Aldırma [Hiç iltifat etmedi = Hiç aldırmadı]; 2. Yüz verme [Yanına vardık yüz vermedi]; 3. Yönelt (= Teveccüh).

İltihak, 1. Katılma. 2. Koşulma.

—etmek, Katılmak [İlhak = katma. Mülhak = katılı].

İltimas, Kayrım.

İltizam, 1. Tutma [Bu işe karışmamak yolunu tuttu]; 2. Yan çıkma [Ona yan çıkmıştır]; 3. Koruma [Senin koruduğun adam]; 4. Kesene [Bu işi keseneyle aldım].

İman, 1. İnan (L.O.); 2. İnanç (Rad. I.); 3. Fütme (P.d C.); 4. Bütme [Müemmen = İnanlı].

İmkân, 1. Olağan (L.O.; B.T.L.); 2. Sırasını bulma [İmkân bulursam gelirim = Sırasını bulursam gelirim].

—sız, 1. Olamaz; 2. Olmaz [Olağan iş = Mümkün iş].

İmtihan, Enmegü (D.L.T.).

İmtiyaz, 1. Ayrıltı; 2. Ayırt [Aranızda hiçbir sınıfın ayırtısı yok].

—lı, Ayırtılı [Mümtaz = Sayın, yüce].

İmza, İm.

—lamak, İmlemek.

İnikâs, Geri balkıma.

—etmek, Geri balkımak [Akis= Çarpma, vurma. Aksi seda = yanku. Seda aksetmek = yankulamak. Ters, titiz =aksi].

İnikat, 1. Oturum; 2. Oturma; 3. Kurul.

İnhisar, 1. Tekel; 2. Öyenik (D. L. T.) [Tekel idaresi = İnhisar idaresi].

İnsaf, (Bak: Merhamet).

İnsan, 1. Kişi; 2. İlga (P.d.C.; Z.) [İnsaniyetli adam = Bulgulu kişi].

İntiba. 1. İzdem; 2. Eldem.

İntihar, Öz kıyım.

—etmek, 1. Öz kıyım yapmak; 2. Öz kıyımlamak.

İntikam, Öç

İntisap, 1. Çatma; 2. Yanaşma [Müntesip = Çatmış, yanaşmış].

İntişar, 1. Çıkma [Yeni bir gazete çıktı]; 2. Yayılma; 3. Dağılma [Münteşir = Çıkmış, yayılmış, dağılmış, yazılmış].

İnzıbat, Yasav.

—altına almak, 1. Yasavlamak 2. Yoluna koymak [Dairenin işlerini yoluna koydu.] [Yasavul = İnzıbat memuru].

İnziva, Ağlak (D.L.T.; Rad. I.).

İsabet, 1. Tuşlanma (Ç.L.); 2. Duş

olma (Ç.L.); **3**. Duş gelme (Rad.); **4**. Vurma [Hedefe vurdu]; **5**. Düşme [Hisseme düştü].

İs'af, **1**. Yerine getirme; **2**. Yapma.

İskân, **1**. Yerleştirme; **2**. Yurtlandırma; **3**. Barındırma.

—etmek, Konmak.

İsnat, **1**. Üstüne atma [Camı çocuk kırdı, odacının üstüne attı]; **2**. Verme; **3**. Yükletme.

İsraf, Saybama (D.L.T.).

Israr, **1**. Üsteleme [Nafile üsteleme bu iş olmaz.]; **2**. Diretme; **3**. Direme; **4**. Üstüne düşme; **5**. Kıstama (Yemek için ısrar).

İstibdat, Tek buyrukçu

İstida, Dilekçe (Bak: Ariza).

İstidat, **1**. Sungunluk; **2**. Alım. [Müstait = Sungun]

İstidlâl, **1**. Yeden (= Delil); **2**. Anlama [Bundan istidlâl ediyorum ki = Bundan anlıyorum ki] [Delâlet etmek = Yedenlemek]

İstifa, Çekilme.

İstifade, Tusu (D.L.T.).

—etmek, Tusulanmak.

İstiğna, Baysınma.

—etmek, Baysınmak. [Naz ve istiğna etme = Bayınlama]

İstiğrap, Dan.

—etmek, Danmak.

İstihale, Dönme [Şarap sirkeye istihale etti = Döndü.]

İstihkak, **1**. Kazanma; **2**. Alacak; **3**. Azık [Askerin yol azığı] [Müstahak = Alacaklı, yaraşır]

İstihlâk, **1**. Yoğaltma; **2**.Yoğaltım.

—etmek, Yoğaltmak (Rad.III.).

İstihsal, **1**. Yetiştirme; **2**. Elde etme.

—etmek, Yetiştirmek.

İstiklâl, Özbeylik. [Müstakil=Özbey. Müstakil hareket = Kendi kendine. Müstakil bir ev = Başlıbaşına]

İstikrar, **1**. Yerleşme; **2**. Kökleşme.

—bulmak, **1**. Yerleşmek; **2**. Kökleşmek [Müstakir = Yerleşik, Kökleşik, Sürekli]

İstilzam, Gerekseme.

—etmek, Gereksemek.

İstimdat, **1**. Yardımsama; **2**. Yardım dileme.

—etmek, **1**. Yardımsamak; **2**. Yardım dilemek.

İstimzaç, **1**. Koylama; **2**. Soruşturma; **3**. Ağız arama.

İstinkâf, **1**. Çekinme; **2**. Vazgeçme.

—etmek, **1**. Çekinmek; **2**. Vazgeçmek.

İstinsah, **1**. Yarınma (Kam.); **2**. Göçürme (Rad. II.).

—etmek, **1**. Yarınmak; **2**. göçürmek.

İstisna, (Bak: Müstesna).

İstişare, **1**. Geneş; **2**. Danışma.

İşaa, Yayma [Bu havadisi kim yaydı].

İşaret, **1**. İmleme; **2**. Belgi; **3**. Gösterme.

İşgal, **1**. İlkerme (Ç.L.); **2**. Oyalama; **3**. Uğraştırma; **4**. İşten alıkoyma; **5**. Tutma [Tuttuğu yer]; **6**. Kaplama [Kapladığı saha].

İtaat, Boysunma; **2**. Tutma [Emrini tutmak lâzımdır].

—etmek, Boysunmak.

İtibar, Bosun.

—lı, Bosnulu [Bosunmak= muteber olmak].
İtidal, Den.
—li, Denli.
—bulmak, Dengeşmek [Dengermek = muadil, müsavi kılmak].
İtina, 1. Özenme; **2.** Özenç.
—etmek, Üzerine düşmek [Mutena= Özenilmiş, yüksek].
tiyat, 1. Öyreyik (D.L.T); **2.** Alışkanlık.
İtizar, Köymenmek (P.D.C.; Ç.L.).
İtminan, 1. Dölek; **2.** Tun [Mutmain = dölenmiş].
İttırat, 1. Birdüzüyelik; **2.** Birbirini tutma.
İzah, (Bak: Tavzih).
İz'an, Anlayış.
— sız, Saygısız.
İzdiham, Yuş (D.L.T.).
İzin, Boşuk.
—vermek, Boşumak.
Kalem, 1. Yuvuş (P.d.C.); **2.** Üşük.
Kanaat, 1. Kanma; **2.** Kanış.
Karar, 1. Yargı; **2.** Durgu [Falan çok durgusuzdur]; **3.** Biğ (=Kasıt manasıyle) (Ç.L.; Z.); **4.** Sularında [Saat beş sularında].
—vermek, 1. Yargılamak; **2.** Kespetmek.
—kılmak, Durmak [Oranlama= Kararlama].
Kast, 1. Kurma [Öldürmeyi kurarak]; **2.** İstek; **3.** Dilemek [Bundan dilediğiniz mana nedir?]; **4.** Yağınç (= Suikast) [Onun bana yağıncı vardır] [Bilebile=Kasden].
Kat'iyyen, 1. Kesenkes; **2.** Cip [Kat'iyyen olmaz = Cip olmaz].
Kayt, 1. Yazma; **2.** Kütük (= Kuyudu atika).
—sız, İlişiksiz [Kayıtsız adam = İlişiksiz adam].
Kemal, Olgunluk.
Kâmil, Olgun [Sinni Kemal = Yetkin, erişkin. Kemalat sahibi = Erdem].
Keyfiyet, Nitelik.
Kıvam, Tav.
Kıyafet, 1. Üstbaş; **2.** Eynik.
Kıyas, Ölçüm.
—etmek, Ölçümlemek.
Kibar, Arın [Falan çok arın bir zattır].
Kibir, Çalım [Falan çok çalımlıdır] [Kurum = Gurur. Büyüklenme = Taazzum].
Kin, Hınç.
Kuvvet, Güç.
—siz, Dayanıksız.
Külfet, 1. Sıkıntı; **2.** Ağırlık.
—li, Ağır.
Maarif, 1. Bilgiler; **2.** Tanımlar.
Mabet, 1. Burkaklık (Z.; Ç.L.); **2.** İdi evi; **3.** Tanrı evi; **4.** Tapınak.
Macun, 1. Lök (A.D.D.; L.O.); **2.** Lökün, lügün.
Maden, 1. Küre; **2.** Kazman; **3.** Eşmen.
Mağrur, 1. Arsıma; **2.** Arsı; **3.** Kurum; **4.** Kurumlu.
Mahabet, (Bak: Heybet).
Mahzen, 1. İzbe; **2.** Sarpın.
Makale, 1. Bitü (B.T.L.); **2.** Bitil.
Makam, 1. Arun (Rad. I; D.L.T. III; B.T.L.); **2.** Sırana; **3.** Ezgi; **4.** Ağız [Urfa ağzı]
Makar, 1. Eğrek; **2.** Durak; **3.** Eğlek.

Makbul, 1. Öget (B.T.L.; L.O.); 2. İkem (Rad. I.).
Maksat, 1. Arman (Rad. I.); 2. Armaş.
Maktu, 1. Kesilmiş; 2. Kesili; 3. Götürü.
Makul, 1. Usca; 2. Usluca; 3. Usa yatgın; 4. Usa uygun.
Mamur, 1. Ongun; 2. Şenelmiş [İmar = Şenletme]
Mana, 1. Yora (Rad. III.); 2. Yoru (İd.).
Manzara, 1. Gözek; 2. Gözlek; 3. Görünüş; 4. Dış görünüş.
Marifet, 1. Tanıma; 2. Bilme; 3. Oyun [Marifetini gösterdi = Oyununu gösterdi]; 4. Udun [Udunlu adam = Marifetli adam]
Maruf, 1. Tanınmış; 2. Belli; 3. Sanlı; 4. Çavlı.
Maslahat, ş.
Masum. 1. Aktı (Rad. I.); 2. Suçsuz; 3. Çocuk.
—iyet, 1. Aktılık; 2. Suçsuzluk; 3. Çocukluk.
Masumiyet, Korunulma [Siyanet = Koruma, kayırma]
Matbuat, Basım (Ç.L.).
Mazbata, 1. Berkitim; 2. Berkit.
Mazbut, 1. Berk; 2. Sağlam; 3. Berkitilmiş.
Mazeret, Köymenç (Bak: İtizar).
Mazhariyet, Erim.
Mazmun, İçyorgu (L.O.).
Maznun, 1. Sanık; 2. Sanılmış.
Medar, Yardım.
Mefahir, 1. Öğünme; 2. Öğünç; 3. Öğünçlü.
Mefhum, (Bak: Mana).
Meftun, 1. Tutkun; 2. Vurgun; 3. Büyülenmiş.
Mehcur, 1. Uzak kalmış; 2. Bırakılmış.
Mehtap, Ayşım, ayşın.
Mektep, Okul.
Mektup, 1. Biti; 2. Savu; 3. Yazgı.
Melek, Akcar.
Melfuf, 1. İlişik; 2. Bilece [Bilece gönderilen].
Melhuz, Düşünülmüş.
Memleket, 1. Ülke; 2. Doğum yeri; 3. Kent.
Memnuniyet, 1. Sevinç; 2. Kıvanç.
Men—etmek, Yasak etmek [Memnu = yasak].
Menfaat, 1. Tusu; 2. Kazanç.
Menfur, İğrenç [Nefret etmek = İğrenmek].
Menşe, 1. Çıkak; 2. Uruk 3. Okul.
Merak, 1. İlinti; 2. Özenç.
—etmek, İlintilenmek.
Merci, Varanak.
—i aidi, 1. Varanak yer; 2. Varacağı yer.
Merdut, 1. Atılmış; 2. Kakınılmış; 3. Kötü.
Merhaba, 1. Esenleşme (= Selâmlaşma); 2. Esen (= Selâm); 3. Sağ esen ol, sağ esen; 4. Gün aydın (= Bonjour); 5. Tün aydın(= Bonsoir); 6. Yine görüşürüz (Aurevoir); 7. Allaha ısmarladık (= a Dieu); 8. Tanrıya ısmarladık.
Merhem, Ovut.
Merkez, 1. Kındık; 2. Göbek.
Mersiye, 1. Sağu, sağı; 2. Ağıt.

Mertebe, 1. Kur (D.L.T.); 2. Kat.
Mesafe, Iraklık (L.O.).
Mesaha, Ölçüm.
—i sathiye, Yüz ölçüsü.
Mesire, Gezi [Gezi bağlarında bir top gülüm var].
Meskenet, Sümsüklük [Miskin = Sümsük].
Meskûn, Duralı (Rad.III.).
Melek, Ertik (D.L.T.).
Mesuliyet, Soram.
—li, Soramlı.
Meşguliyet, 1. İş; 2. Güç; 3. Eli işte; 4. İşi olma.
Meşrep, (Bak: Tabiat).
Meşru, 1. Doğru; 2. Yollu [Gayri meşru = Yolsuz].
Meşruhat, Açımlar [Şerh=Açma, açım].
Mevsim, 1. Car; 2. Sıra [Tam mevsiminde geldi = Tam sırasında geldi].
Mevsuk, 1. İnancak; 2, Çınsöz; 3. Doğru.
Mevzu, Özek.
Mevzun, 1. Tartılı; 2, Ölçülü; 3. Oranlama.
Meydan, Alan.
—lık, Alanlık.
Meyve, 1. Yemiş; 2. Kat (D.L.T.).
Meziyet, (Bak: Fazilet).
Mıntaka, 1. Bölge; 2. Tekre.
Mikdar, 1. Sağış; 2. Oran.
Mikyas, 1. Ölçü; 2. Oran (Harita mikyası).
Mide, 1. Kursak; 2. Katı; (Hayvan kursağı); 3. Taşlık (Tavuklar ve kuşlar için).
Millet, 1. Budun (Rad. IV.); 2. Ulus (Rad. I.) (Millî = Budunluk]
Minnet, 1. Öğüş [Tanrıya öğüş olsun]; 2. Kıvanç; 3. Eyilik.
—etmiyen, Kakınç etmiyen.
Misak, Biçkas (D.L.T.).
Mizaç, 1. Katut; 2. Katıt; 3. Yoruk; 4. Sağlık.
Mizah, 1. Gülüt (D.L.T.); 2. Alay.
Muadil, 1. Taydaş; 2. Denkeş.
Muaf, Bağışlanmış.
Muaheze, 1. Çıkışma; 2. Çekişme.
Muamele, 1. İş; 2. İyi davranma; 3. Kullanma; 4. Bulunma; 5. Alış veriş.
Muamma, 1. Bulmaca; 2. Anlaşılmaz [Bu iş bir muammadır = anlaşılmaz]
Muasır, Kurundaş (Z.; P.d.C.).
Mugalata, Yanıltmaç.
Muğlak, 1. Kapalı; 2. Karışık.
Muhabir, 1. Ucarcı; 2. Salıkçı.
Muhacir, Targacı [Hicret etmek= Targamak]
Muhalefet, 1. Aykırılık; 2. Karşıdurma; 3. Karşıgelme; 4. Karşıtlık (= Zıddiyet).
Muhatara, Korku.
Muhtariyet, 1. Beylik; 2. Özbeylik.
Muhtıra, 1. Andırık; 2. Andırgı.
Mukadderat, 1. Alın yazıları; 2. Budun alın yazısı [Mukadder = Alın yazısı].
Mukaddes, 1. Kutlu; 2. İzit; 3. Edgü; 4. Ezgü.
Mukavele, 1. Baçığ; 2. Sözleşme.
Mukayese, 1. Usnatma; 2. Karşılaştırma; 3. Ölçümleme.
Muktedir, 1. Erkli; 2. Güçlü; 3. Gücü yeten.
Mukteza, Gereği.
—sınca, Gereğince.

Munafık, 1. İki yüzlü; **2**. İki dilli.
—lık, 1. İki yüzlülük; **2**. İki dillilik.
Murabaha, Tefecilik.
Murahhas, 1. Savcı; **2**. Saltık.
Murakabe, Kullamak [Murakip = Kullayıcı].
Murat, Dilek.
Musibet, Bun.
Mutabakat, 1. Uygunluk; **2**. Kipteşlik.
Mutavaat, 1. Boyunsunma (B.T.L.); **2**. Boyun eğme.
Muvaffakıyat, 1. Üstün çıkma; **2**. Kazanma.
—li, Becerikli.
Muvakkat, 1. İğreti; **2**. Çağlı; **3**. Süreksiz.
Muzat, Karşıt [Taaffün karşıtı].
Müdavele, Aytışma.
Müddet, Biraz (Bak: Zaman).
Müessese, Kurgal (Rad. IV.).
Müjde, Muştu.
Mükâfat, Öğdül (A. D.D.).
Mükemmel, 1. Olgun; **2**. Eksiksiz; **3**. Gelişkin.
Mükerrer, 1. Gezlenmiş; **2**. Gezli; **3**. Kayta (Rad. II.) (Bak: Gez) [Mükerrer defalar = Kaytagez].
Mülâhâza, Uylama.
Mülâkat, 1. Buluşma; **2**. Görüşme [Mülâki = Kavuşan, görüşen, buluşan].
Mülk, İkelik.
Mümanaat, 1. Karşı koyma; **2**. Tıyış (D.L.T; Rad. III.); **3**. Tirgilme.
Münaferet, 1. Geçimsizlik **2**. Uygunsuzluk; **3**. Öneme.
Münakaşa, 1. Öykeriş; **2**. Öğ.
Münavebe, 1. Keşikleşme; **2**. Gezekleşme.
Mündemiç, 1, Sokulmuş; **2**. Konmuş.
Mündericat, İçindekiler.
Müsabaka, Yarış.
Müsait, 1. Elverişli; **2**. Yaraşkan; **3**. Yüz gösterme; **4**. Dinleme; **5**. Yetkin; **6**. Varlıklı.
Müsakkafat, 1. Çatı; **2**. Tarus [Müsakkafat vergisi = çatılar vergisi].
Müsamaha, 1. Haylazlık; **2**. Göz yumma.
—cı, Ermegü (D.L.T.).
Müstacel, 1. İvedili; **2**. İvecen [İstical etmek = İvmek].
Müzepzep, 1. Karmakarışık; **2**. Darmadağın.
Müracaat, Baş vurma.
Mütalea, 1. İyi düşünme; **2**. Düşünce; **3**. Okuma.
Müvazene, 1. Denklik; **2**. Denk olma; **3**. Ölçümleme; **4**. Karşılaştırma.
—li, Denk.
Nakil, 1. Göçme; **2**. Taşıma.
—etmek, 1. Anlantmak; **2**. Göçmek; **3**. Taşımak [Nakliyat = Taşınma işl].
Nakış, 1. Bezek; **2**. Bediz (D.L.T.).
Nakit, Akça [Nakten = akça olarak].
Nefrət, İğrenme.
—etmek, İğrenmek.
Nevi, 1. Çeşit; **2**. Tevir; **3**. Türlü.
Nevheves, Özente.
Nezaret, 1. Karama, **2**. Bakım.
—etmek, Karamak.

Niyet, 1. İsteme; 2. Kurma; 3. Kurgu; 4. Istek.
—etmek, 1. İstemek; 2. Kurmak.
Noktai nazar, Görüş.
Nüfuz, 1. Erk (D.L.T.); 2. Sözü geçme.
Nükte, Gizin.
Özür, 1. Eksik [Eksiksiz kul olmaz]; 2. Ağman; 3. Bağışcak [Mazur görmek = bağışlamak].
Ruhsat, Salım [Ev yaptırmak için salım aldım].
—vermek, Salımlamak.
Rütbe, (Bak: Paye).
Salâhiyet, 1. Yeterge (Id.); 2. Uyartı; 3. Yararlık.
Samimî, 1. İçten [İçten sevgi]; 2. Öz [Öz dost]; 3. Gönülden [Samimî adam = Özü sözü doğru adam].
San'at, Ez; [Güzel ezler = Sanayii nefise].
Sarfiyat, 1. Dışverim; 2. Harcama; 3. Harcanma.
Sefahat, 1. Uçarılık [Uçarılık pek çok düzenleri bozmuş, altüst etmiştir]; 2. Esengilik [Babasından kalan bütün varlığı esengiliğe düşerek yedi bitirdi].
Sıfat, 1. Olgu; 2. Ad.
Sıhriyet, 1. Dünürlük; 2. Kuda. [Müsaheret = Dünürleşmek]
Sınıf, 1. Koşun (Rad.) [İşçi koşunu]; 2. Takım [Ayak takımı]
Sulp, 1. Katı; 2. Pek.
Sun'î Yapma.
Surat, 1. Sın; 2. Kurçak (Ç.L.).
Şiar, Uran (Rad.I.) [Bizim uranımız milletler arasında en ileri ve en üstün olmaktır.]
Şiddet, 1. Keskinlik [Keskin bir kış]; 2. Sertlik [Sert bir hava]; 3. Sıkılık [Sıkı bir ihtiyaç]; 4. Yeğinlik [Çok yeğin bir ruzgâr]
Taallül, 1. Dildek, tıldağ; 2. Köyenme.
Taammüm, 1. Tükellenme (D.L.T.); 2. Yayılma.
Taammüt, Bıg (Z.).
Taaruz, 1. Çarpışma; 2. Arkurulanma; 3. Arkurugelme.
Taarruz, 1. Saldırma; 2. Üzerine atılma.
—etmek, 1. Saldırmak; 2. Üzerine atılmak [Muaraza = Direşme]
Taassup, Karagörenek [Mutaassıp = Karagörenekli]
Taciz, 1. Burçuma (Rad. IV.); 2. Bıktırma.
Tadil, 1. Almaştırma (Rad.I.); 2. Düzeltme; 3. Doğrultma [Kanunun o maddesi doğrultuldu.]
Tafsil, 1. Uzatım; 2. Uzatma; 3. Uzun uzadıya anlatma[Mufassal= Uzatmalı]
Tagallüp, Zorbalık.
Takdir, 1. Açıkma (= Mukadder olma); 2. Alın yazısı; 3. Değerleme [Komisyon bu eve elli lira değerledi.]; 4. Ağırlama; 5. Öğme; 6. Alkışlama.
Takdis, Kutlama.
—etmek, Kutlamak [Kutlanmış =Takdis etmiş. Kutlanmak = Mukaddes olmak. Kutlanmış=Mukaddes, Kutını = Kutsi]
Taklit, 1. Yansıma(L.O.); 2. Yansılama; 3. Uydurma.

—etmek, Öykünmek (B.T.L.)
—mal, 1. Engin; **2**. Kötü.
Takrir, 1. Yerleştirme; **2**. Sağlamlatma; **3**. Anlatma; **4**. Yazıntı [Meclise dün bir yazıntı verildi]; **5**. Bildirgi [Evimi sattığıma dair bildirgi verdim.] [Takrirlik kâğıt = Yazıntılık kâğıt]
Takvim, Öğlük.
Takyit, Kısı.
—etmek, Kısılamak.
Talik, 1. Asma; **2**. Bırakma.
—etmek, 1. Asmak; **2**. Bırakmak.
Taltif, 1. Okşama; **2**. Suyurgama (Z.).
Tamam, 1. Bitme; **2**. Bitirme; **3**. Eksiksiz; **4**. Bütün; **5**. Tümi; **6**. Hep; **7**. Uygun. [Büsbütün = Tamamiyle]
Tamir, Onarma.
—etmek, Onarmak.
—ettirmek, Onartmak.
Tanzim, 1. Sıralama; **2**. Dizme; **3**. Yasanma; **4**. Düzeltme.
Tarziye, Gönül alma.
—vermek, Gönül almak.
Tasallut, 1. Sataşma; **2**. Çullanma; **3**. Tebelleş olma.
Tasarruf, 1. İkelenme (B.T.L.); **2**. İkeleme (P.d.C.; Rad. I.); **3**. Tutum; **4**. Artırma.
Tasavvur, 1. Sagınç (Ç.L.; Rad.); **2**. Sağınma (P.d.C.; Ç.L.); **3**. Tasarlama; **4**. Düşünme.
—etmek, Sağınmak.
Tasdik, Gerçekleme.
Tasmim, 1. Kepitme; **2**. Kurupkepitme.
Tasnif, 1. Ayral (= Sınıf); **2**. Tevirleme (= Nevilere ayırma); **3**. Bölge (= Sınıf); **4**. Sıralama; **5**. Ayırma.
—etmek, Ayrallamak, tevirlemek, bölgelemek, sıralamak, ayırmak (Bak: Telif).
Tasvir, 1. Sınlama; **2**. Canlandırma; **3**. Sınlandırma; **4**. Sın.
Tatbik, 1. Kipleşme (P.d.C.; Z.); **2**. Yaklaşma (= Mutabık olma); **3**. Kipleştirme; **4**. Uydurma; **5**. Benzetme; **6**. Karşılaştırma; **7**. İş haline koyma.
Tatil, 1. Bırakılmış; **2**. Atılmış; **3**. Durut.
Tatmin, Tun (= İtminan).
—etmek, Tunlamak. [Mutmain = Tunguç. Mutmain olmak = Tun olmak].
Taviz, 1. Değşit, tekşüt; **2**. Karşılık.
Tavsif, 1. Sanlama; **2**. Olgulama.
Tavsiye, 1. Tutsu (= Vasiyet); **2**. Tanıtma; **3**. Tutuzma.
—etmek, 1. Tanıtmak; **2**. Tutuzmak.
Tavzih, Açıklatma(L.O.); [Vazıh = Açık. Vuzuh = Açıklık].
Tayip, 1. Kınama; **2**. Kınanç.
Tazammun, İçgerime (Rad.; Z.).
—etmek, İçgermek [Mutazammın = İçgerli, içgeren, içkereki].
Tazim, Ululama.
Taziye, Yaslama.
Teamül, Görenek.
Tedbir, Öndek.
—almak, Öndelemek.
Tedenni, Enezimek [Çocuk günden güne eneziyor].
Tedricî, 1. Yavaş yavaş; **2**. Basamak basamak.

Tefavüt, Çivşik, şivşik.
Teferrüç, 1. Geziye çıkma; **2**. Gezintiye çıkma; **3**. Gezi [Teferrüçgâh = gezinti yeri].
Teferrüt, 1. Sivrileme; **2**. Yücelme.
Tafrika, 1. Ayrılık [Aralarına ayrılık düştü]; **2**. Alak (Z.).
Tefrit, Enezi [Aşırı = İfrat].
Tefsir, 1. Yoram; **2**. Yoramlama.
—etmek, Yoramlamak [Müfessir = Yoramcı].
Teftiş, 1. Tükek (Z.): **2**. Tükel (P.d.C.; Ç.L.); **3**. İrteş.
—etmek, 1. Tükellemek (P.d.C.); **2**. Tükelemek (Z.) [Müfettiş = İrteşçi].
Tefviz, 1. Dirkeme; **2**. Tapşırma.
Tehalük, Canatma.
—le, Canatarak.
Tekaüt, Oturdum [Mütekait = Oturdumlu]
Tekayyüt, 1. Üzerine düşme; **2**. Ezgerme.
Tekellüf, 1. Üzüntü; **2**. Sıkıntı; **3**. Özeniş; **4**. Özenti; **5**. Yapmacık [Bilâ tekellüf = Yorulmaksızın, üzülmeksizin]
Tekemmül, 1. Olgunlaşma; **2**. Erginleşme.
Tekevvün, 1. Yaradılma; **2**. Var olma.
Teklif, 1. Yükletme; **2**. Ayrılık [Aramızda teklif yok = Aramızda ayrılık yok]; **3**. Yabancılık; **4**. Vergi.
—siz, Yüzsüz.
Tekrar, Yine [Tekrarlama = Yineleme]
Tekzip, 1. Yalana çıkarma; **2**. Yalanlama.
Telâfi, 2. Derilcim; **2**. Devşirinme; **3**. Yerine getirme.
Telâkki, 1. Alma [Vekâletin emrini aldı]; **2**. Karşılama; **3**. Görme, görüş.
Tel'in, Kargımak.
Telkin, Bağı (Rad. IV.).
—etmek, Bağıtmak.
—olunmak, Bağımak, bağınmak.
Telmih, Kıpı.
—etmek, Kıpımak.
Temayül, 1. Emitme (D.L.T.); **2**. İkenme.
Tembih, 1. Sıkı sıkı söylemek; **2**. Ismarlamak; **3**. Uyandırma [Kahve sinirleri uyandırır]; **4**. Uyarma (= İkaz).
Temeddün, 1. Uygur; **2**. Uygurlaşma [Medeniyet = Uygurluk]
Temelluk, Yaltaklanma.
Temellük, 1. Eliktirme; **2**. İriklik; **3**. Edinme [Malik = İrik]
Temessül, Kipleşme.
Temettü, Kazanç.
—vergisi, Kazanç vergisi.
Temkin, Ağırbaşlılık.
Temsil, 1. Ata sözü; **2**. Sinirme, sindirme.
Tenakus, 1. Azalma; **2**. Eksilme.
Tenasül, 1. Üreme; **2**. Türeme; **3**. Döllenme.
Tenazur, 1. Karşılıklı; **2**. Bakışıklı.
Tenezzül, 1. Düşme; **2**. Gönül alçaklığı.
Tenkihat, 1. Üyütleme; **2**. Üyürtleme [Münakkah = Üyürtlenmiş]
Tenkil, 1. Kızgıt; **2**. Ezme.
—etmek, 1. Kızgıtlamak; **2**. Kızgıt vermek.
Tenkit, 1. Dokunma; **2**. Dokuntu.

Tensikat, 1. Ayırtlama; 2. Öğütleme; 3. Yasama; 4. Düzeltme.
Tereffü, 1. Yükselme [Fiyatlar yükseliyor]; 2. Ağma [Terazinin bir gözü ağıyor]
Terakki, İlerleme.
—etmek, İlerlemek.
Terbiye, 1. Eyitme, iyitme; 2. Eytim.
Tercih, 1. Üst tutma; 2. Üstünlük.
—etmek, Üst tutmak.
Tercümeihal, 1. Kimlik; 2. Özgil.
Tereddüt, 1. Ikircim, ikircin; 2. Durksama.
—etmek, İkircimlenmek.
Terennüm, 1. Sayrama (D.L.T.; Rad. IV); 2. Gökteme (Ç.L.); 3. Yırlama (Kuşlar için).
Teressüp, 1. Tortulanma [Zeytin yağı tortulandı]; 2. Çökme[Pekmezin toprağı dibine çöktü]
Terettüp, 1. Düşme; 2. Gerekme.
Terhis, 1. Salma; 2. Salıverme; 3. Bırakma.
Terkip, Karma.
Tersim, Sınlama.
Tertip, 1. Dizme [Harfleri dizdi]; 2. Sıraya koyma [Fişleri sıraya koydu]; 3. Düzen [Düzenli ev]
Terviç, 1. Yörütme; 2. Yörütülme.
Terzil, 1. Batırma; 2. Arsulama.
Tesadüf, 1. Tuşma (D.L.T.); 2. Tuşolma; 3. Yoluma.
Tesahup, 1. Ögelenme; 2. Yançıkma.
Tescil, 1. Kütüğe geçirme; 2. Kütükleme.
Teselli, Avunç (D.L.T.).
Teselsül, 1. Ulanma; 2. Zincirleme.
Teseyyüp, Usallık [Müseyyip = Usal].
Teshir, 1. Eli altına alma; 2. Boysundurma.
Teslim, 1. Tapşırma (Rad. III. Z.) 2. Geri verme; 3. Tanıma [Hakkımı tanıdı]
Teslimiyet, 1. Verinim 2. Boyun eğme.
Tesviye, 1. Düzleme; 2. İş görme 3. Bitirme; 4. Ödeme.
Teşci, Baturlandırma.
Teşebbüs, 1. Girişme; 2. Sarılma; 3 Başlama; 4. El atma.
Teşekkül 1. Kurulma; 2. Kurulum; 3. Yaratılma [Arzın yaratılması = Arzın teşekkülü]. 4. Biçimlenme; 5. Kılıklanma (Ana rahminde çocuğun teşekkülü)
Teşekkür, 1. Tapı (Z.); 2. Olaş (Rad.I.).
Teşeüm, 1. Uğursuz sayma; 2. Kötüye yorma.
Teşhir, 1. Gösterme; 2. Dile düşürme; 3. Dillenme; 4. Adını çıkarma; 5. Sergiye koyma[Sergiye ne koydunuz]; 6. Sergileme; 7. Çekme [Silâhını teşhir etti= Çekti] 8. Sıyırma.
Teşhis, 1. Tanıma; 2. Seçme.
Teşkil, 1. Yapma; 2. Kurma; 3. Kuruş.
Teşrif, 1. Buyurma; 2. Gitme.
Teşrih, Dilgi.
—etmek, Dilgilemek. [Yin dilgi = Teşrihi beden. Yin dilgi bilik = Anatomi].
Teşvik, Kındırma (Rad.II.; Z.).
Tetkik, 1. İnceleme; 2. İrdeme.

Tevahhuş, **1**. Ürkünç; **2**. Ürküntü.

Tevali, **1**. Tirkeşme (D.L.T.;Ç.L.); **2**. Ulanma; **3**. Uylama [Mütevali = Sürekli, ulanmış].

Tevatür, **1**. Çok; **2**. Çoklanma; **3**. Yayılma.

Tevazu, Alçak gönüllülük [Müteva zi = Alçak gönüllü].

Tevazün, **1**. Denkleşme; **2**. Denklik; **3**. Denklilik.

—süz, Denksiz [Bütçe denkliği = Bütçe müvazenesi].

Tevbih, **1**. Çıkışma; **2**. Darılma.

Tevcih, **1**. Yöneltme; **2**. Çevirme; **3**. Doğrultma; **4**. Evirme.

Teveccüh, **1**. Yöneltme; **2**. Yönelti [Büyük yöneltiniz bizi sevince boğdu].

Tevehhüm, **1**. Kuşkulanma; **2**. Kuşku; **3**. Kuruntu.

Tevkif, **1**. Tutma; **2**. Alıkoyma; **3**. Yakalama; **4**. Dama atma [Tevkifhane = Dam].

Tezat, **1**. Karşıt; **2**. Karşıtlama.

Tezekkür, **1**. Konuşma; **2**. Düşünme.

Tezellül, Yavuncıma.

Tezkere, Fitik.

Tezvir, Çıltaklık [Müzevvir = Çıltak].

Tezyif, **1**. Çürütme; **2**. Eğlenme.

Töhmet, Yala.

Üstat, Bilge.

Vahşet, **1**. Yırtıcılık; **2**. Geyiklik.

Anket komisyonunca tetkik edilmiş, yahut görülüp te kararı tehir edilmiş sözler.

Atıf [=atf], Alelhesap, Alelitlak, Alenen [Alenî], Aleyhinde, Aliyülâla, Amma [Fakat], Arzutalep, Asla [Kat'a, asla ve kat'a], Aynı, Aynı zamanda, Aynile [Aynen].

Bazan [Bazı kere, bazısı], Beddua, Bedhuy [Bedtiynet], Bednam, Behemehal, muhakkak [Mutlaka, her halde], Belki [İhtimalki], Berhudar, Bermutat, Biddefaat, Bigayrihakkın, Bigayrikastin, Bilâhare [Muahharen], Bilâvasıta, Bilfiil, Bilhesap [İndelhesap], Bilihtiyar [İhtiyarî], Bililtizam [iltizamî, iltizamen], Bilistihkak, Bilitibar [İtibaren], Bilkuvve, Bilmünavebe [Münavebeten, mütenaviben], Bilvasıta, Binaen [... e, ... e. mebni], Binaenaleyh [Binaberin], Binefsihi, Bittabi [Tabiî], Bizzarure [Zarurî], Bu babta, Buhran, Bu hususta [... hususunda], Bu takdirde [... takdirinde].

Ceman yekûn, Cevaben, Cevher, Cidden, Ciddiyet, Cihaz, Cümhuriyet, Cümleten [Bilcümle].

Çar naçar.

Dairesinde, Defter, Delâleten, Derecesinde, Devir [= Devr], Durendiş.

Efkârı umumiye, Ekseriya, Ekseriyetle [ekseriyet itibariyle], Emri vaki, Estağfurullah, Etrafiyle [Biletraf - aleletraf], Evvelâ [saniyen, salisen], Evvelce [mukaddema], Evvel emirde, Evvelü âhir.

Faraza [bilfarz], Farzı muhal olarak, Fazla olarak, Fen, Feveran, Fevkalâde [harikulâde, fevkalhat], Eezleke, Filhakika [filvaki], Fuhuş [=fuhş].

Galiba [ağlebi ihtimal], Gerçi [eğerçi]

Haddi zatında, Hakikaten, Hakkında, Hakkiyle, [bihakkın], Hâl, Hâlâ [elân], Halbuki, Halis, Hars, Hasar, Hasbelicap [hasbellüzum, hasbezzarure]; Hasebiyle, Haşa, Hattâ, Havuz, Heman, Herçibâdâbat, Herzevekil, Hezarfen, heyet, Hilâfı usul, Hotpesent, Hulâsa, Hulâsaten [telhisen], Husus, Hususiyle [alelhusus - hususa - hasseten - bilhassa - bahusustahsisen - alettahsis - bittahsis], Huzur, Hükmen, Hüsnü muamele, Hüsnü suretle, Hüsnü tesviye, Hürriyet.

Ibare, İbaret, İcabı hal [icabı maslahat], İdareten, Ilâahir, İlâmaşallah, İlânihaye, İlâve, İlâveten, İmkânı yok [gayri mümkün], İnat, İndinde, İnşallah, Irtica, Irticalen [bilbedahe, bilirtical], İsmet, İffet, İsyan, İtibariyle, İtiraz, İzzet.

Kabil değil [gayri kabil], Kâffeten, Kâmilen, Kasten [ankastin], Keenlemyekûn, Kelime, Kesat, Keyfî, Kısmen, Küfür [= küfr], Kül, Külliyen [bilkülliye], Küsürat, Kütle.

Lâalettayin, Lahza, Lâyetenahi [na mütenahi], Lâyıkıyla [layıkı veçhile], Lâyuhtî, Ledelicap [icabında, lüzumunda], Ledeliktiza, ledelhace, indelicap, indeliktiza, indelhace, indelluzum], Leffen [melfufen], Lehinde.

Maazallah, Mamafi [mahaza], Maşallah, Mealen, Mebus, Medeniyet, Meğer, Meğerki, Menfi, Merhaba, Merkum, Mesele, Meşrutiyet, Mezhep, Mezkûr [salifüzzikir], Mezmum, Mimar, Minküllivücuh, Minvechin [mincihetin], Muahede, Mubah, Mucibince, Mucize, Muhal, Muhatap, Muhit, Muhtasaren, Mukabeleten [bilmukabele, mukabelei bilmisil], Mukavva, Mumaileyh, Muntazamen, Musafaha, Mutlak, Muvazaa, Müdafaa, Mühendis, Mühim, Mühlet, Mühmel, Mühür [= mihr], Mükerreren, Mülâzemet, Mülhak, mülhakat, Mümkün mertebe, Münasebetile [bilmünasebe], Münferiden, Münhasiren, Müsamere, Müsavat, Müskirat, Müstahase, Müstahzerat, Müstesna, Müşahede, Müşahhas, Müşarünileyh, Müşavere, Müştemilât, Müştereken, Müteallik, Mütekabilen, Mütemadiyen [allettemadi, aleddevam, daima], Mütevaliyen [alettevali], Müyesser, Müzmin.

Nafaka, Nazarı dikkat, Nefsaniyet, Neuzü billâh, Nisbetle [binnispe, nispeten], Noktai nazar.

Ömür [= ömr].

Perdebirunane, Peyderpey [peyapey].

Raddelerinde, Rağbet, Rapten [merbuten], Re'sen, Resmen [resmî], Ret, Rikkat, Riyaset.

Sarahaten, Sarfı nazar, Seferber, Siyaset.

Şahsan, Şayet, Şifahen [şifahî].

Taallûk, Tabaka, Tabirat, Tadilen, Tafsilen, [alettafsil, mufassalen, bertafsil], Tahminen [alettahmin], Tahriren [tahrirî], Tahtelhıfız[mahfuzen], Takriben [alettakrip], Taksit, Tamamen, Tamimen, Taraf, Tarafından [bir taraftan, diğer taraftan], Tebean, Teberru, Tedafuî, Tehlike, Tekiden [Ekîden, müekkeden], Temaşa, Tercihen, Tevekkül, Tevfikan, Tıpkı.

Umumiyetle [Bilumum, alelumum, umumen, umumiyet itibarile], Usulen [Alelusul].

Vade, Vait [= Vât], Vakaa, Vaktaki [O vakit ki], Vaktiyle, Vaktü zamaniyle, Vazife, Vaziyet, Vaz'iyet, Vefa, Vekâlet, Vesaire, Vesilesiyle [Bilvesiyle], Vesselâm, Vukuat, Vukuf.

Yahut.

Zeylen, Zımnen, Zımni, Zira, Ziyafet, Zühul.

AÇIK BÖLÜM

ARAP DİLİNDE TÜRKÇE

TEZİ ÜZERİNE BAZI ÖRNEKLER

Cemiyetimiz azasından derleme kolunun başı Konya mebusu Naim Hazim Beyefendinin Arap diline, bilhassa kültür arapçasına Türkçenin ana kaynak olduğunu gösteren bir araştırmaya kendini vermiş olduğu malûmdur. Naim Hazim Beyefendi bu mevzu üzerine ikinci Dil Kurultayında bir tez irat edecektir. Bu tezi teyit edici misalleri sırasile aşağıda topluyoruz:

Arap diline geçen Türkçe kök ve kelimelerin tasrifleşmekte aldığı şekillerden örnekler:

1 — A [Fâle]

صال — **Sal:** Saldı [eskiden saldırdı yerinde: (saldı) şekli kullanılırdı.]

زال — **Savul:** Gün savuldu [Divan 2-99].

باط — **Bat:** Adam battı.

باد — **Bat:** Güneş battı,

عاز-عاص — **Az:** Azdı, şiddetlendi.

عاز — **Az:** Az oldu [masdarı عوز avez dir].

عال — **Al:** Al etti, aldattı.

قاض — **Kaz:** Kuyu kazdı.

صاف — **Sap:** Ok amaçtan saptı.

تاع — **Dağ:** Su yeryüzüne dağıldı.

داغ — **Dağ:** Sıcak dağladı, bozdu.

عاش — **Yaşa:** Yaşadı [ع=y]

عان — **Yan:** Yan oldu yardım etti.

زاغ — **Sağ:** Bir tarafa sağdı=aşağıya ağdı.

حاج — **Aç:** İhtiyaç içinde=aç oldu.

آس — **Ez:** Ezdi, kahretti = Azdı.

حاز — **Kasa:** Kasadı = kazandı, malik oldu [Kırgızca (kasamak) tan.

ماس — **Mayıs:** Hiraman oldu=ıgrandı [Kırgızca (mayısmak) tan.

حاق — **Kakı:** Kakıdı (Kur'an tercümelerinden) [kagan = gazup — Surei Mülk tefsiri —].

عان — **Ana:** Kadın (عوان — avan = ana) oldu.

1 — B [Yafûlu]

يدوك — **Döğ:** Döğer, ezer [دوكه — dûke: döğüş, kavga].

يدول — **Dol:** Dolanır, dolaşır [(يجول) de böyledir d=c].

يؤل — **Ol:** Olur [Bir şeyin üzerine olmak, hâsıl olmak].

يضيق — **Sık:** [Sık olmak, bahıl=eli sıkı olmak].

1 — Ç

Ortadaki seslinin uzatılmasiyle doğan isimlerden birkaçı:

آح — **Ak:** Yumurta akı [يق — yakk, لحق — lahak, لهاق — lehak, نقاء — neka', عقر — akr kelimeleri de hep (ak) sözümüzden çıkmıştır].

طاق — **Tak:** [Kazanca tak: tek sözümüzün aynidir].

صاع - صواع — **Suva':** Sagu [ölçü— Divan].

توس - توز — **Töz, Tös:** Asıl, esas, öz [Divanüllûgat, (tös) Çagatay-cadır].

باد — **Badd:** Bud

تاخ — **Tahh:** Tak

1 — d

Ortalarındaki sesliler uzatılarak geçen köklerin tersine alınmışlarından: [Fâle]

باق — **Kap:** (Çalmak, kapıp kaçmak, etrafına toplanıp kaplamak.

جاع — **Ac:** Actı=Acıktı [أر «اجدى ای جاع» Divanüllûgat 1-150].

ضاع — **Az:** Azdı=kayboldu.

ساع — » » »

ساب — **Bas:** Bastı: Çabuk yürüdü [Anadoluda basmak: Süratle yürümek demektir.]

طاق — **Kat:** [Katlanmak, kudret sarfetmek (Tak) türkçe kat sözümüzün tersine dönmüşüdür ki ayni manayadır.

كاد — **Dek:** Dek yapmak = hilekârlık etmek.

يصول — **Ol:** Olur [iş olmak, bitmek, şarap sirke olmak].

يزور — **Sor:** Sorar [ziyaret: soruya gitmektir].

يقوب — **Kop:** Kopar [kopmak: koşmaktır].

يقوم — **Kop:** Kopar [kopmak: kalkmak manasına].

يسوخ / يسوغ / يشوغ — **Soğ - Sok:** Sokulur [yerin altına geçmek «suf soğuldu - Divan - 2-99].

يصوغ — **Sok:** Sokar [bir kalıba sokma (صيغه - sîga) bir kalıba sokulan kelime].

يطود — **Tut:** Tutar [tutmak, sabit bir hale gelmek (وطد) kökü de böyledir].

يدوق — **Dök:** Döker [göz, yaş dökmek].

يغوث — **Koş:** Koşar [yardıma koşmak].

1 — C [Yafîlu]

يغيظ — **Kız:** [Kızdırmak, öfkelendirmek (غيظ — gayz, غضب gibi: kızmaktır].

يقيظ — **Kız:** [Ortalık kızmak (قيظ) çok sıcaklık, yazın en kızgın zamanı].

يقيل — **Kıyıl:** [Sözden, alış verişten dönmek = caymak. İkalei bey' «söz kıyıldı» Divan: 3-143].

يقين — **Kıl:** Kılar [kılmak, halketmek (l=n).

يبيد — **Bit:** Biter (bitmek, helâk olmak].

يحيز — **Hız:** [Deveyi hızlandırmak. Hız, türkçedir. Kırkızca: kıstavo gitmek: hızlı yürümektir].

لاح — **Yal—Yan:** Yaludi[Yalumak, yalabımak: parlamak demektir. Hem sonundaki harfin (y) hem baştaki (l) nin (n) ile değişmesinden çıkarak: susuzluktan yanmak manasına da gelir. (ناع) da ayni manayadır.Sonda (ع-ح) harflerinin (a - ya) değişmişi olarak geldiği pek çoktur.]

لاث — **Sal — Sar:** [İşi sallamak, sarık sarmak].

لاق — **Kal:** Kaldı.

كاس — **Sek:** Sekti.

1—e—[Yafûlu]

يزوب — **Büz:** [Büzülüp kaçmak].

يئوص — **Son:**[Sona kalmak,gecikmek (نص) ta böyledir.]

يلوغ — **Kul:** Kulamak = söylemek (يقول) de böyledir.]

يتوب — **Büt:** [Bütmek:İbadet etmek iman etmek demektir.]

يكيس — . . . [Zevci muamele.]

خيس — **Sık:** [Sık ağaçlık.]

1 — f

Ortadaki seslinin sona geçmesinden birkaç örnek [mazisiğasında]:

بقا—بغا — **Bak:** [Bakmak].

أوى — **Ev:** [Eve gitmek.]

كتا — **Git:** [Gitmek, adımları sık sık atarak yürümek].

بصا — **Bas:** Alacaklıyı basmak, nesi varsa almak].

قرا — **Kar:** [Karmak, kargılamak].

كسا — **Kez:** [Giyinmek - Divanüllûgat-].

درى — **Dara:** [Saç daramak].

ازا — **Ez:** [Eziyet vermek, meşakkatı azimeye duçar etmek].

اذا — **Üz:** [Üzmek].

ازا — **Az:** [Malı azalmak—Lisanülarab—].

بزا — **Boz:** [Düşmanı bozmak].

أبى — **Aba:** [Abamak : Çagatayca ret ve imtina. Bak: Dergi.]

ثجا — **Saç:** [Malını herkese dağıtmak saçmak (Saçu): İhsan.]

اسا — **Isı:**[Kırgız lehçesinde ısımak: teessüf, Isık: Müessif.]

عفا — **Ak:** [Kuyu kazıp bir tarafından su akıtmak].

عرا — **Ara:** [Aramak.]

صبا — **Seb:** [Sebmek — sevmek (صب) te böyledir. Şark lehçelerinin birçoğunda sevmek: Sebmektir.]

هطا — **At:** [Atmak].

دلا — **Dile:** [Dilemek.]

الا — **Ulu - El:** [Ulu olmak = tekebbür, bir şey elden gelmek].

شكى — **Şak:** [Şakmak = şikâyçt: Tuhfei Zekiye].

وفى — **Yap:** [Yapmak : Vadini yerine getirmek.]

عجا — **Aç:** [Ağzını açmak.]

قزا — **Kaz:**[Değnekle yeri kazmak.]

بلوه — بلا — **Bila—Bilve,** بلاء **Bila: Bil** [Bilme, öğrenmek, sınamak].

1 — g

Ortada ve sondaki seslilerin (v) halinde başa geçmişlerinden örnekler:

وعد — وعده — **İde:** Adama.

وزن — زنه — **Zine:** Sınamak [Bir şeyin ağırlığını sınamak. Arapçada bu manayadır.]

وصل — صله — **Sıla:** Sıylamak = Kırgızca: lûtuf ve ihsan etmek, tuhfede de vardır.]

وسع — سعه — **Sia:** Sığmak [«وسع = Sığıştı.»] — İbni Mühenna —

وحن — حنه — **Hine:** Kınamak,

وهث — هنه — **Hise:** Ezmek, kahır ve gazap etmek.

وعظ — عظه — **Iza:** Nasihat etmek [Uza].

وتد — تده — **Tide:** Tutturmak, tesbit etmek [وطد — Vatad ta böyledir.]

وثب — يثب — **Yesib:** Zıplamak [يزف — زف — Yezif te böyledir.]

وثق — **Sağ:** Sağlam olmak.

وغ — **Tok:** Tokmak = döğmek.

وتغ — **Kötü:** Kötü olmak [Kök tersine çevrilmiştir.]

وجم — وجوم — **Cum:** Comutmak.

وغف — وغوف — **Kop:** Kopmak= Koşmak.

وفر — **Kır:** Kemiğini kırmak.

وكر — **Gir:** Kuş yuvasına girmek, konmak [وكيره — **Vekîre:** Eve girme ziyafeti].

وقع — **Koy:** Koymak=tesir etmek. Mastarı (وقوع — vuku) dır ki hem koymak, hem koğlamak demektir.]

وكون — **Kon:** Kuş yuvasına konmak [(وقنه — vukne)] Kuş yuvası = kunduğu yer.]

وشق — **Kuş:** Koşmak.

ودق — ودوق — **Dök:** Yağmur dökülmek = şiddetli yağmak.

2 — A Fa,,a]

Son harfi ikileştirilerek alınan kelimelerden :

صر: **Sar:** Sarmak, bağlamak [صرار — sırar: sargı demektir.]

عز: **Az:** Az ve nadir olmak.

عس: **Az:** Misafire az ikram etmek.

ظن — زن : **San:** Sanmak.

شق — **Çak:** Şimşek çakmak, ara çakmak = açmak [Divanülûgatittürke bak — (شقاق) bundandır. Ayni kelime, çıkmak kökünden de gelerek diş çıkmak manasını da anlatır.]

شك — **Çek:** Evleri bir sıraya çekmek, anasına, babasına çekmek.

در — **Ter:** Terlemek [تل — tell de terlemektir.]

طر — **Ter:** Bıyık terlemek.

أز — **Ez:** Ezmek, mahvetmek.

أج — **Acı:** Su acı olmak.

سج : — **Saç:** Yağmur, göz yaşı saçılmak, akmak.

جش — **Deş:** Kuyuyu deşmek, içini temizlemek.

حط — **At:** Atmak, bırakmak, elden atmak.

حت — **At:** Dayak atmak.

هت — **At:** Ortaya bir mesele atmak.

حد — **At:** Atmak def ve menetmek.

حم - هم — **Em:** Emek çekmek. [E-

menmek, ehemmiyet vermek - Meta incili -]

خب — **Kaba:** Deniz, ot kabarmak, yükselmek.

ذر — **Ser:** Sermek, yere serpmek.

زك — **Sek:** Çocuk koşmak, seke seke gitmek.

عس — **Gez, iste:** Gezmek, istemek [عاس : **âss:** istiyen. Kelimenin eski kökü (ir) dir: İrdemek, irtemek, izdemek = istemek.]

يس- غس — **Gez:** Gezmek, dolaşmak.

عض، عص، عظ : **Az:** Azmak, şiddetlenmek.

عك — **Eğ, iki, yak:** Eğmek, yakmak, sözü iki, üç defa söylemek.

كره - غزه — **Gez:** Bir gez = bir defa.

مر، فر — **Bar:** Barmak, varmak, gitmek.

قش — **Kaşı, kaç:** Kaşımak, kaçmak.

كب — **Kapa:** Yüzü koyun kapamak.

حل — **Kal:** Kalakalmak, kalgın = perişan bir hale gelmek.

صب — **Sep:** Sepmek, sevmek.

صح — **Sağ:** Sağ olmak, sağlıkta olmak.

عق — **Ak:** Rüzgâr yağmur akıtmak, kan akıtmak, ku ban kesmek.

قص — **Kes:** Kesmek.

ثب — **Sap:** Geregi gibi saplanmak, yerleşmek[(ثبت، لسب ، نصب ، لزب)] kelimeleri de bu köktendir.]

حل — **Gel, yel:** Gelmek, yelmek, koşmak.

طل — **Tanla:** Tanlamak, hayrette kalmak. [n - l = ll.]

Ayni şekilde giren isimlerden :

دك — **Dek = denk:** Denk.

حت — **Hatt:** At (عتار - attar) da at demektir. yakutça : (atır : soyat)

دبه — **Debbe:** Tepe.

طف — **Taff:** »

جد — **Cedd:** Dede [« c = d (جد — cidd): didinme. (جدال) da bundandır.]

ضر — **Zurr:** Çor [ضرام — zıram : çira, ضرب çarp ta olduğu gibi (ض) harfi çok kere (ç) ile değişir.]

ال — **İll:** İl = sulh, muahede [bak: divanüllûgat

حب — **Hübb:** Küp [خابيه — habiye de böyledir.]

اس — **Üss:** Öz.

قر — **Kurr:** Kurbağa.

قع — **Ku „ :** Koyu, acı.

شع — **Şu „ :** Çoğ; güneşin sıcağı, ziyası : Bak : Divanüllûgat. Uygur, altay, tilevut lehçelerinde (çok) şeklindedir.

كن — **Kinn:** Kın, her şeyin kabı.

2 — b [yafu„u]

يعب — **Ob:** Obmak = su içmek [«صوف اوبدی :ای عب» - Divanül - lûgat-]

يعج — **Uç:** Rüzgâr, toz uçurmak.

يعل — **Ulâ:** [İçerken, bir veya bikaç defa içmek, ardına ulamak (ilâve) de bu köktendir.]

يعن — **Ön:** Ön olmak [عنون — anun: önde giden hayvan.]

يغث، يغذ — **Kos:** Yara, kusmak.

يكف — **Köp:** Köpülemek, seyrek dikişle şulalamak, toplamak, çoğaltmak, gözünü kapamak.

يفض — **Boz:** Bozmak [mutlak manasında.]

يقز — **Kus:** Kusmak, tiksinmek.

يسل — **Solu:** At koşmaktan solumak.

يسن — **Sünü:** Sünülemek = süngülemek [bu fiil: resim, suret manasına gelen (sın) dan gelerek (ثناء) gibi sanlamak = medh ve sitayişte bulunmak manalarını da anlatır.]

يكم — **Köm:** Halk küme olmak [كومه — kûme: küme]

يتم — **Tüm:** Tümmek: tamam olmak [yakutça tüm: tamamen, kâmilen demektir. «تومدى : تم» - İbni Mühenna -]

يجر — **Cur:** Curlanmak, sebeplenmek ve faydalanmak [«جرلندى: جرمنفةً» Divanüllûgat.]

يدك — **Dök:** Ölünün üstüne toprak dökmek, yeri düzlemek.

يدر — **Türe:** Türemek, çoğalmak.

يذر — **Sür:** Ot sürmek.

يزر — **Sür, zor:** Sürmek, tardetmek, zorlamak.

يزق — **Sok:** Kuş yavrusunun ağzına yiyecek sokmak

يصخ — **Sok:** Karga, gagasını devenin yarasına sokmak.

يهب — **Hop, kop:** Rüzgâr kopmak, uykudan kopmak = kalkmak, hoplamak. [(هف)köküde böyledir.]

يهش — **Uç:** Sevinçten uçmak.

يبح — **Boğ:** Sesi boğulmak.

2 — C [Yefi„u]

يبت — **Bit:** Bitirmek, sona erdirmek, yolculuk insanı bitirmek [« بت و انجز : bitirdi» - İbniMüenna -

يزل — **Zıl:** Zılmak = yılmak, kaymak [Anadoluda buz yılmak yerinde buz zılmak denir.]

يفر — **Fırla:** Fırlamak, kaçmak [ayni kök parlamak manasında da kullanılır.]

يكت — **Git, Kötü:** Söz kulağına gitmek, işine gitmak, kötülük etmek.

Ayni şekilden tersine alınan sözlerden:

رص — **Sar:** Sardırmak sargın yapmak.

رف — **Par - Bir:** Parlamak, birmek = vermek.

رس — **Sor:** Sormak.

نس — **Son:** Sonunda gitmek.

نص — „ Herşeyin sonu [(سير نص) son sür'at ناس الامر işin sonu (ذناب الشئ) işin sonu.]

رب — **Bir - Bur:** Birlemek = top-

lamak, burmak = kokmak.

رخ — **Kır, kar:** Kırmak, karmak karıştırmak.

رخ — **Kuru:** Kuru ot.

عج — **Çağ:** Çağırmak.

كز — **Sök:** Ağacı sökmek.

قز — **Sık:** Sıkmak, sıkılmak, utanmak, adımları sıklamak.

ك — **Sık:** Sık ve girift herşey.

تب — **Bit:** Bitmek, mahv olmak.

جب — **Biç:** Biçmek, kesmek [(ج) de böyledir].

حت — **Dök:** Ağaçtan yaprak dökülmek.

حج — **Çık:** Yola çıkmak.

دف — **Bit:** İş bitmek, hazır olmak.

تك — **Kötü:** Kötülemek, zayıflamak.

خز — **Sok:** Süngü sokmak.

زخ — **Kız:** Kızmak = hiddet etmek, deveyi hızlandırmak, ateş kıp kızıl olmak.

سد — **Düz - Tüs:** Düz olmak, yolunu tüsmek [türdü ecel yolun tüsdü atamın - mahdum kulu-]

سك — **Kös:** Kapının arkasına bir şey kösmek.

شب — **Baş:** Yükselmek, baş olmak.

طخ — **Kötü:** Kötü, ahlaksız olmak.

لج — **Gel:** Işine gelmek, devam etmek.

لج — **Lücc = Göl:** Göl.

3 — A

Başa bir harf eklenmek yoliyle alınanlardan:

رزوخ — ruzuh = **Sok:** Süngü sokmak.

رسوخ / رصوح — ruzuh = **Sok:** Sokulmak, yer saplanup kalmak.

نصب — Nasb = **Sap:** Saplamak [baştaki (n) (l a) nın yukarıya geçmişidir].

معل — Ma'l = **Al:** Almak[أل . lem'-de almaktır.]

مأر — Me'r = **Er:** Yara ermek.

روص — Ravs = **us:** Uslanmak [(اصی) de böyledir].

نبت — Nebt = Bit: bitmek.

نصول — Nusûl = **Sol:** Solmak, renk uçmak. [lisanül arap]

نقل — Nakl = **Kal:** Kaldırmak.

ناءج — Na'c = **Aç:** Açmak = acıkmak.

نبش — Nebş = **Boş:** Boşaltmak [(نبث) de böyledir].

نصاب — Nisab = **Sap:** Herşeyin sapı.

نقاب — Nikap = **Kap:** Yüz peçesi, - tuhfei zekiye -

نطاق — Nıtak = **tak:** Bele takılan kemer.

وقام — Vıkam = **Kam:** Kamçı.

يربل - ربل — Yerbul = **Bol:** Mal ve çocuk bol olmak.

ملیك — Melik = **İlik:** [İstanbul kuran tercümesi].

مكث — Meks = **Kez** [(كذمك)Meks etmek - divanüllûgat.]

بعث — Ba's = **İz:** [(ايذمك) göndermek divanüllûgat.]

معج - وأج — **Acı:** Acımak, ıstırap.

رأد — Re'd = **Ot:** Ot.

مسك — Mesk = **Sık:** Sıkmak.

فطرت — Fıtrat = **Turut:** türetmek (Yakutçe) (turut) halk etmek demektir.]

فطره — Fıtre = **Türe:** [مطره mutarra da türe, adet demektir.

متن ، — **Ten:** (طن) tunn da ten demektir. (ten) in türkçe olduğunda şüphe yoktur.]

ریر — Reyr = **Yar:** Ağız yarı = salya.

اسر — Esr = **Sar:** Sarmak, sırımla bağlamak[(اسیر ، اصیر) : sarmaşık ağaç].

راکس — Rakis = **Öküz.** 7

فجر — Fecr = **Car - Yar:** [(Carmak) kırgız lehçesinde ziya ve domurcuk için aynı manada müşterektir.

مزج — **Saç:** Saçmak, karıştırmak [bizde de tuz saçmak, büber saçmak bu manadadır.]

مزق — رصق، لصق ، **Sık:**

نتش — Netş = **Dış:** Dikeni dışarıya çıkarmak [aynı kökten gelen(انتاش) da kamus tercümesinin yazdığına göre: nebat taşraya uc vermek manasınadır].

فتور — Fütur = **Dur:** Durmak, faaliyetten kalmak.

3 — B

Ortaya eklenenlerden:

قلوص — Kulus = **Kus**: kusmak.

طلوع — Tulu = **Doğ:** Doğmak.

طفوح — Tufuh = **Doğ:** Kadın doğurmak.

خلط — Halt = **Kat:** Katmak.

عرد — Aart = **At:** Atmak, taş, atmak.

يهر — Yehr = **Yer:** [ortadaki (He) seslinin sessiz haline geçmişidir.

قعب — Ka'b = **Kap:** Kap [buda öyledir.

قفر — Kıfr = **Kır:** Kır, boş ova.

طرقه — Turka = **Toka:** Toka = adet.

خلب — Halb = **Kap:** Kapmak.

بعج — Ba'c = **Biç:** Biçmek[orta-da (ayın) seslinin samit haline geçmişidir.]

بهز — Behz = **Boz:** Bozmak, galebe çalmak.

حرق Hark — **Yak:** Yakmak [(h = y).

خرش — Harş = **Kaşı:** Kaşımak.

خمش — Hams = „ „

سفيق - صفيق — **Sık:** Sık.

جبز — Cebz = **Kes:** Kesmek[(جز) de böyledir.]

3 — C

Sona eklenenlerden:

بذر — Bezr = **Bez:** Tohum = bez - Tühfei zekiye -

اثر — İsr = **İz**

اثر — Usr = **Öz** = **üz:** Yağ [Bak: Divanüllûgat, Lisanülarap].

صير — Sîr = **Su:** Su.

عقر — Akr = **Ak:** Beyaz.

قنوه — Kunve = **Kon:** Dişi koyun - Divanüllûgat - [(غنم)de bundandır].

صنم — Sanem = **Sın:** Sın [eski kaynaklarda (sın); sanem, resim, kılık manalarına gelir. Arapça

عظم - عظب = **Az:** Azmak = büyümek.

Olduğu gibi alınan veya pek az değişiklik gösteren kök ve kelimelerden örnekler:

اروك — Ürük = **Örük:** Örük = ikamet [Bak: Divanüllûgat].

دلوك — Dülük = **Tolun:** Gün dulunmek.

امت — Emt = **Emit:** Emitmek = Eğilmek - Divanüllûgat -.

غنم — Gunm = **Konum:** Bir şeye konma, kolaylıkla elde etme.

قبض — Kabz = **Kabza:** Kabzamak, kavzamak.

شغر — Şagr = **Çıkar:** Memleketten çıkarmak.

جأر-جهر — Cehr = **Çağır:** Çağırmak.

ظهر — Zahr = **Sagrı:** Sagrı = arka.

سفر — Sefr = **Süpür:** Süpürmek.

عرق — Ark = **Arık:** Arık olmak.

قلق — Kalak = **Kalkı:** Kalkımak, ıstırap, huzursuzluk.

طحمه — Tahme = **Takım.**

طخمه — Tahme = **Takım:** Keçiden bir takım.

برکه — Birke = **Birik:** Su biriken yer.

دبل — Debl = **Topla:** Toplamak. (دبله - düble): toplu. (c - d) değiğmesiyle doğan (جبله - cuble) de cemaat toplantı demektir].

ضرب — Darb = **Çarp:** Çarpmak. (ضربان — Darabun): çırpınmadır.

علق — Ilk = **Ilık:** Ilıkmak: sevmek

عثن، وثن، اثن - زون، نصمه - nasame hep bu köktendir. (نسر - nesr) de bu kökün tersine alınmışıdır. (سن - senn) sın yapmak demektir].

حتر — Hitr = **Kıt:** [(خط) ta ayni köktendir. Ortadaki (ha) (ı) seslissinin samitleşmişidir. Bu köktteki (r) da ayni seslinin yerini tutuyor].

عطف — Atf = **At:** Atmak, iç atmak, göz atmak.

عتل — Atl = **At:** Atmak, hapse atmak.

عتر — Atr = **At:** Süngü alâstikî atmak.

طغوه — Tagve = **Dağ:** Dağ.

يصير - صير — Yasir = **Sımak:** Kesmek [sındı: türkçede makas demektir].

قرء — Kur' = **Kur:** Kur = vakit - Elidrak -

قمر — Kamer = **Kam:** Kammak = kamaşmak [Divanüllûgatta (kammak) kamaşmak manasında gösterilmiştir].

كسف — Kesf = **Kes:** Kesmek.

سجل — Secl = **Saç:** Saçmak.

سجم — Secm = **Saç:** Kan saçmak.

قصر — Kısar = **Sısal:** Kısalmak.

اطم — Utum = **Oda:** Oda.

ارم — Erm = **Ör:** Örmek.

امل — Emel = **Um:** Ummak [(امينه - ummyye) de bundandır].

برم — Berm = **Bur:** Burmak, ipi burmak [«برم: burdu» - Tuhfei zekiye -].

âşık olmak [Türkçede ilişmek gibi ılıkmak ta vardır ki bu kökün manalarından biri de budur].

عاتی — Atî = **Katı.**

صلد — Sald = **Sert.**

افد — Efed = **Evedi:** Eudi: acele demektir. [(حفد) da böyledir].

برده — Bürde = **Bürüde:** Bürümedi [Afyonda başörtüsüne (bürüde) derler].

برقع — Burku' = **Bürkü:** [برنس - bürnüs te böyledir].

قرس — Kars = **Karsala:** Karsalamak: nebatatı soğuk çalmak.

خلقت — Hılkat = **Kılgı:** Bak: Radlof, Mukaddimetüledep.

عربی — Arabî = **Arpa.**

دغر — Dagr = **Togru:** Tugrumak: Bir insan üzerine yürümek [Divan 2-66].

علو — Uluvv = **Ulu:** Ulu olmak.

عسن — Asn = **Uzun:** Uzun boylu olmak.

براح — Berah = **Bırak:** Bıakmak [(مرق، فراق، فراغ - marak, ابراق - ibrak) ta bundandır].

ثلب — Selb = **Sölpü:** Sölpümek.

خلق — Halak = **Kalık:** Eski manasına [Anadoluda kullanılır (kalatmak) Altay Tilevüt lehçesinde tahrip etmek demektir].

طمور — Tumûr = **Tomur:** Yara tomurmak.

قطور — Kutur = **götür;** Götürmek, Bir semte alıp götürmek.

عهور — Uhûr = **Uğur:** Uğruluk yapmak, bir kadının uğurluğuna gelmek - Kamus tercümesi -

ترجمان — Tercuman = **Dilcimen:** [(ترجمه) de tilmaçlık yapmak demektir.

زکن — Züken, zekin = **Saknu:** Saknu = zeki, uyanık - Kelile ve Dimne tercümesi -.

ستر — Setr = **Sudur:** Sudurlamak [tilevutça örtmek demektir. (suder): ستره - sutredir. Bu kökün (درمسه - dermese) şeklinde dörtlü bir mastarı da vardır.

4 — A

Tam ters olarak geçen kelimelerden:

ثغب — **Sagb:** Boğaz: Boğazlamak [(ذع) kelimesi de yarım metathese ile doğmuştur.]

شغب — **Şagb:** — Boğuş: Boğuşturmak.

غفش — **Gafaş** — Çapak: Göz çapağı [(غفص) de böyledir.]

جلغ — **Clg** — Kılıç: Kılıçlamak [(شلخ، خلج) kelimeleri de ayni manayadır.]

شلخ — **Şalh** — Kılış: Tabiat, huy [Birçok eski kaynaklarda (Kılınç, kılış,: Huy, ahlak, tabiat manalarında görülür (سلیقه) da bundandır.]

رقی — **Rukiyy:** Yukarı: Yukarı çıkmak. [Yukarı kelimesi arapçaya en çok geçen kelimelerden birisidir.]

کتب — **Ketb** — Bitik: bitiklemek, yazmak «Elkitabe: Bitiklemek»: İbni Mühenna.

شرق — **Şarak** — Karış: karışmak, aralarında fitne, fesat çıkmak.

مسکه — **Meseke** — Kesme: Kesme kuyu — Kesteli.

قلع — **Kala,** Alık: Alık olmak, ahmak olmak.

رکز — **Rekz** — Seğri: Damar seğrimek.

برخ — **Berh** — Kopar: Etini koparmak [هبر — hebr bunun doğru alınmış şeklidir.

رجه — **Rech** — Geçir: Bir şeye diş geçirmek.

4 — b

Yarım methatesc le geçen kelimelerden:

فطیس — **Fatîs** — Topuz. [دبوس — debbûs bunun doğru alınmış şeklidir.]

نشج — **Nesc** — Sanc: sacımak, süngü sokmak (زج — Zecc) te bundandır.

نهر — **Nehr** — Arna: Irmak [Çagatayca erne, arna: ırmak demektir.

نعیر — **Naîr** — Oran: oran=harpte yüksek sesle söylenilen parula.

خاتم — **Hatam** — Tamga.

شغز — **Şağz**: Kızıştırmak.

مخیض — **Kımız:** Kımız [حمزه، حامز — humze, حامض، قمارص — kumarıs, مخیض kelimeleri hep (kımız)dan alınmıştır.]

رضاب — **Ruzap:** — Boza (boza) dan da çok kelime çıkmıştır: مزر — mizr, مزه — müzze, مزاء — müzzâ, بسیل، صریب، ماضر، مضیر

ماذیه، نبیذ — maziyye, سباء — sibâ, سبیه hep (boza) nın altüst olmuş şekilleridir. مضور — muzûr:boza olmaktır. (Boza) kelimesi gibi (bor)şekli de vardır: روبه—rùbe]

رحیق — **Rahîk** — Arak—arag:arakı [Arakı, araga, en eski ve yaygın bir türkçedir. Altay, Tilevut, Kazan, Baraba, Tobol, Kırım lehçelerinde: Arakı, Mogolca: araga, Manço dilinde: arakı. Koybal, Lebet, Kaç, Şor lehçelerinde: araga. Bu kelime, arapçaya (عرق — arak)şeklinde dosdoğru geçtiği gibi (راح، رهیق، مروح—ruhak, زحاق — ukar, عقار — meruh şekillerinede girmiştir. (Araga) Şamanizmin din ayinlerinde kullanılan en mukaddes bir içkidir.

Rus Coğrafya Cemiyeti yazıları 34 — C Andrianuv'un (Cinosin türkleri hayatında (Ayran) makalesi 524 — 489.

مدح — **Medh**—Makta: maktamak= methetmek [bütün eski kaynaklarda (maktamak) : methetmek manasınadır.

Mogolca: Magtagal: Medih, sena.

Yakutça: Mahtapmak: Methü sena, ihtiram.

Büryatca: Magal, magta: Methü sena.

Manço dilinde: Maktambi! Methü sena.

Yakutça: Mahtaba: Şükür, hamt.

Şor lehçesinde: Pak — mak: Medih, sena.

Şor lehçesinde: Paktamak: medih ve teşhir etmek. İftihar etmek arapça:

فخر —fahr bundandır. Aarapların birkökü tekrar ederek söyledikleri pek çoktur. (فخفخه) da böyle- dir ki batıl şeylerle öğünmek, kendini methetmektir. (محمحه): Sevgisini, hürmetini izhar etmek manasına gelir. (بخ — bahh): Medih esnasında söylenen sözdür: peh, peh. بخبخه : peh-pehlemek. خم — Hamm]Kökün tersine alınmış şeklile.]

Keresteciya'nın yazdığına göre: «Maktu latincede ayni manaya gelir ki oraya da türkçeden girdiğine şüphe yoktur. مدح gibi (حمد — Hamd) da (maktamak) sözünün başka bir şeklidir.

لغز — **Lûgaz** — Gizli: gizli, kapalı söz.

علج — **Ulucc** — Güçlü: kuvvetli adam.

طحال — **Tıhal** — Dalak.

مراق — **Merakk**: Karın [m=n].

برق — **Barak**: Bakr: Bakraymak= göz afallamak. Kırgızça bakraymak, bahraymak bu manayadır. (بلق — balak ta böyledir.)

بلد — **Beled** — Tüblü:Mezar[divan].

نقيب — **Nakîb** — Baknı: Bir kavmın işine bakan büyük adam.

نبيل—**Nebîl**—Bilen:Memleketin şerefli adamı. [لبق — lebîk, بليت — belît kelimeleri de (bilik) sözümüzden alınmıştır.)

مشق — **Meşk** — Komuş: Komuşmak = bir işi süratle ve şevk ile yapmak — Divanüllûgat. Aynı kök (kamçı) sözünün tersine dönmüşüolarak kamçılanmakta demektir.

تقاص — **Takass** — Satga: Satkamak — Divanüllûgat.

سكر **Sekr** — Sirke [سرقع—surku da böyledir.]

جرو — **Cerv, Cirv:** Yarvı [Yavrının eski kullanılan şeklinden alındığına göre doğru geçmiştir: (Y=C).

وتيره **Vetîre** — Tirev: Kırgızca: direk

لود — leved — deli: Söz dinlemez adam.

5 — A

Mutavaat eki olan (l) ile isimlerden fiil yapmıya yarayan (la - le) ekli kelimelerimizdeki son eklerin başa geçmişlerinden :

لأم — **Le'm :** Emle-mek : tedavi etmek.

لهك — **Lehk :** Ekle - mek [لحك - lahk ta böyledir.]

لحن — **Lahn :** Anla - mak [(مأن - me,n) de böyledir. (لحن) kelimesi ünlemek, yanılmak, yünelmek kelimelerinden de gelerek ayni manaları anlatır.]

لطث — **Lats :** Taşla - mak [لدث ، لدس) de ayni manayadır.]

لغز — **Lagz:** Gizle - mek.

لوك — **Levk :** Gevele - mek.

لهف — **Lehf :** Ofla - mak.

لعط — **La,t :** Atla - mak, otla - mak.

لعب — **Laib :** Yibla - mak [Divanüllûgat]

لحف — **Lahf :** Kapla - mak [(لفق) de böyledir.]

لغو — **Lagv :** Yağla - mak [sondaki (v) (y) nin değişmişidir.

لخ — **Lahh :** Kokla - mak.

لدغ — **Ledg :** Dağla - mak [(dağ) kelimesinin türkçe olduğunu Divanüllûgat yazar.]

لقص — **Lakas :** Kısal - mak.

لصق — **Lask :** Sıkal - mak.

لحج — **Lahc :** Çakıl - mak [olduğu yerden ayrılmamak, yapışıp kalmak.]

لكد — **Leked :** Dökül - mek : üstüne bir şey dökülmek, lekelenmek]

5 — b

Ortada :

جلب — **Celeb :** Çabala - mak, çalışmak.

علط — **Alt :** Dağla - mak.

جلو — **Culu' :** Açıl - mak [(جله - Celihe, جلح - Celiha, جلى - Celiye) kelimeleri de ayni manayadır. جلع - Cela' : ağız açılma halidir.]

زلحان — **Zelehan :** Hızlan - mak.

طلق — **Talk :** Kutul - mak = kurtulmak.

علق — **Ilk :** Ukla - mak = bilmek [Bak : Divanüllûgat .]

علج — **Alec :** Güçlü - olmak [(ع) = g]

علز — **Alez :** Özle - mek.

قلت — **Kalet :** Tokul - mak [yok olmak, öldürmek.]

قلوص — **Kulus :** Kısal - mak [gölge kısalmak, elbise yıkandıktan sonra kısalmak.]

قلد — **Kald :** Katla - mak.

قلع — **Kala' :** Yıkıl - mak [Hayvanın üzerinde duramayıp yıkılmak.]

سلق — **Salak :** Sağal - mak [yara iyi olmak.]

زله — **Zeleh :** Üzül - mek [حزن de ayni kelimedendir.]

مذل — **Mezel :** Bozul - mak [fena bir lakırdınan] ayni kelimeden çıkak (مذر — mezer: mide, yumurta bozulmak manasındır. (r = l)]

5 — c

Sonda :

صحل — **Sahal :** Kısıl — mak [sesi]

ذبول — **Zübûl :** Bozul — mak, büzülmek.

دخول — **Duhul :** Tıkıl - mak [Cenubî Anadoluda mutlak girmek manasında kullanılır.]

عتل — **Atel :** Atıl - mak [şerre atılmak.]

جأل — **Ce'l :** Çoğal - mak.

جألان — **Ceelan :** Eğil - mek [mazisi جئل - ceiledir.]

Bu eklerden (n) nin başa geçmişlerinden :

نأش — **Ne'ş :** Üşen - mek.

نتخ — **Neth :** Dokun - mak [gözü dokunmak.]

نتر — **Netr :** Direnmek [(مرد - mered) te ayni manayadır.]

نشد — **Neşd :** Düşün - dürmek.

نقد — **Nakd :** Dokun - mak.

ندغ — **Nedh :** Dokun - mak: bir şeye çarpmak.

نكد — **Nekd :** Tüken - mek, dirlik darlığı, kuyunun suyu azalmak (مكود - mukûd : devenin südu tükenmek, azalmaktır.]

Ayni harfin ortaya geçmişlerinden:

انس — **Enes :** Isın - mak, ünsiyet.

خنس — **Hans :** خناس - Hınas, خنوس - Hunus : sakın - mak, sığın - mak, sona kalmak [song sözünün tersine dönmüş şeklinden.]

زنأ — **Zen' :** Sığın - mak [(ء) (g) nin değişmişidir. Yükselmek manasına da gelmesi (uzanmak=yükselmek) kökündendır.]

طنأ — **Tan' :** Utanmak.

كنوع — **Künu :** Yükün - mek [ركوع - rüku de ayni kelimedendir. Baştaki (r) (n) nin değişmişidir.]

Ekin sona geçmişi de çoktur:

ضربان — **Daraban :** Çarpın - mak [(ض) harfi arapçada çok kere (Ç, Ka) harflerinin değişmişi olarak görülür. (رجفان) : Çarpın kelimesinin başka bir şeklidir.]

6 — A

Baştaki seslileriu hemze halinde sona geçmesi:

[Kök üç harfli değilse bir harf eklenmiştir.]

وشأ — **Veş' :** işlemek [mendil ve saire işlemek].

وما — **Vem' :** İm [imlemek, işaret etmek].

لتأ — Let, لطأ **Lat, Met' —** Atmak.

لظأ — Laza' : Az.

مرأ — Mer' : **Er :** Erkek.

مرأ — Mer' : **Eri :** Yemek çabuk erimek.

رزأ — Rez' : **Az :** Azaltmak.

لأ — Lem **Al :** Almak (الماء ilmâ') da almak demektir.

وجأ — Vec' : **Acı :** Acıtmak [baştaki (v) kelimenin sonundaki (ı) nın yukarıya geçmiş ve değişmişidir.(لعج La'c) de aynı manayedir.]

ملأ — Mele' : **Ulu:**

وثأ — Ves' : **Ez:** Vücudu ezmek, berelemek.

مثأ — Mes' : **Üz :** Ekmeği yağa batırmak. [üz, öz: divanda görüldüğü üzere yağ demektir. Anadouda içine yağ konan bir çömleğe (üzlük) derler. اثر üz= yağ demektir.]

رنأ — Ren, — **Ün :** Seslenmk (ندا nida: öndemek fi'lindendir. divan.]

صيئه — Sîe : **Is :** Islaklık [تصبيئ tasyî : Islatmak demektir.]

رمو — Rumu : **Öre:** Öremek [(امر emer) de aynı manadadır.

Ortaya geçenlerden:

شأن **İş :** [Eski kur'an tercümeleri bak tarama dergisi],

رأم — Re'm: **Örmek: ör**[Sona gelerek doğan (رفأ ref') de böyledir].

بأر — Be'r: Eyi [Ebimek: gizlemek demektir. Divanüllûğat sona gelerek doğan (وبأ veb' de aynı manayedir.]

وأم — Ve'm: Ev [Sıcak mahfuz ev demek.]

قرأ — Kar' قرائت kıraat, قرآن kur'an okumak.

6 — b

Üç harfli köklerden:

لتأ — Let': itele - mek.

برأ — Ber': Abar - mak [icat etmek - tühfei zekiye].

طنأ — tan': Otan - mak.

فطأ — Fat': Ufat - mak.

قيأ — Kay': Okı - mak [tiksinmek, kusmak - divanüllûgat - bizde söyleniş şekli öğürmek, öğürmektir.]

لفأ — Lef': Üfle - mek.

سأم — Se'm: Usan - mak.

رتوء — Rutü': Otur — mak: İkamet.

نأت — Net': Ötün - mek [niyaz etmek yalvarmak kazan lehçesinde. ötno: yalvarma: büyük türk lûgati.]

دأل — Da'l: Alda - mak [(aldatma) nın eski şekli (aldamadır) (دعل dâ'l) de aynı manayadır.]

كسء — Kes': Ense.

قرا — Karâ: Arka.

رطا — Rata: Orta [halk, cemaat. bu kelimenin sayılamayacak kadar çok halk manasında bu dile geçmesi kelimenin hakikî manasını göstermektedir.]

رداء — Rida, Örtü.

نوى — Neva: Evin [dane, çekirdek, bir tuhumun içi]

دواء — deva': Ota [bak -elidrak-]

7 — A

Baştaki vokaller çok kerre sona veya ortaya bir hemze halinde geçtiği gibi (ء، ع، ح) gibi boğaz seslerinden birile değişerek de geçer. Başta ki gibi ortada ve sonda bulunan bu harfler eğer (g, k) harflerinden birinin değişmiş değilse (i - y - ya - u - i - a) nın sessizleşmiş bir şekli olarak görünürler:

Başta (a) sesi: (ع) halinde.

وشع — Aşmak.

ريع — Ray': Öremek, arı olmak [رائع: Arı].

جرع — Cer': İçmek.

شرع — Şer': „

نسع — Nis': Esin.

وجع — Veca': Acı, acımak [معج de böyledir. لعج Acıtmak.

نزع — Nüzü: Özlemek.

جاع — Câa: **Actı** = Acıktı [eskiden acıkmak yerinde acmak kullanılırdı. «ار آجدی: ای جاع» divanüllügat.(عجأ) acıkmak şeklinden çıkmıştır. (H = K)].

راع — Râa: Arı oldu [At, buğday ve saire].

ضاع — Zâa: Azerdi, kayıp oldu.

سنوع — Sünu: uzun olmak [Bu kelimenin نسوع şekli de vardır. عوسن - avsen, سنيع Uzun demektir.]

طمع — Tama': Umdu [Tama': türkçede manasını değiştirmiştir. Divanüllûgat (umdu) yu (tama') ile tefsir eder.]

7 — B

Şu kelimelerde görülen (ح) lar da böyledir:

ردحه — Rudha: Örtü [طحره - tahra da bunun başka bir şekli.]

ردح — Redh: Otur [رتوء Rutû, bunun daha yakın bir şeklidir.]

رداح — Redah: Ordu [ردح rudh de bu manadan felâket yerinde...]

صالح — Sâlih: Uslu — aslı = faideli [صلوح Suluh: Uslu olmak. araplar. Salih sözünün faydalı manasında yağmura isnadının (aslı) den geldiğini anlaymadıklarından uzak tevcihlere kapılmışlardır.]

قراح — Karah, قرع Karîh: Arık= Arı su.

طرح — Tarh: Atmak.

8

Baştaki (y) lerin olduğu gibi ortaya geçmişlerinden:

شيق — şîk = Yokuş [شاهق، سقع de böyledir].

ريق — Rayk = **Yaruk:** Parlamak [yaruk: aydınlık ve ışık manasınadır].

غيث — Gays = Yağış [arapçada (ث) çok kere (ş) ile değişir. (بغش) ta (y - b) değişmesile doğmuş bunun ayrı bir şeklidir].

ميث — Meys = Yumşa-mak.

ميل — Meyl = Yamıl-mak [Anadoluda yamılmak eğilmek demektir. Yamık: eğri. Bu kelimenin aslı kırgızcada ayni manaya gelen (mayırmak) tan da gelmiş olabilir]. 14

خيش — Hayş = Yakış-mak [eline iş yakışmak, işi çabuk görmek].

رين — Reyn = Yirin-mek, iğrenmek.

غير — Gayr = Yağur-mak, yağdırmak.

غيل — Gayl = Yağlı, semiz çocuk [تغيل - tagayyül: mal veya halk yığılmak, çoğalmak, غيله - gîle de yağlı, şişman kadın ve çocuk demekti].

نيت — Niyyet = **Yünet.**

ويس — Veys = Yavuz-luk hali, ihtiyaç.

خيل — Hayl = **Yılkı.**

دين — Dîn = **Yanud** [eski Kur'an tercümeleri].

غين — Gayn = **Yanug** [Divanda bu kelime içerden gelen kusmuk demektir. Ayni kelime yanık = susuz ve yangın = âşık manalarından da alınarak bunları da anlatır].

9

Mezit mastarlar doğuran kelimelerimizden: mazi sigası halinde:

قرش — Karreşe: Karış-tırdı.

خوش — Havveşe: Kavşa-dı.

قعوش — Ka'veşe: Kağşa-dı.

اغرب — Agrabe: Ağrı-dı [عائر - âir: göz ağrısı].

اعول — A'vele: Ağladı.

دغوش — Da'veşe: Döğüş-tü [تداغش: döğüşmek].

اردف — Ardefe: Arda-dı [Babus lûgatı].

سير — Seyyere: Sıyır-dı [atın üstünden çulu sıyırmak].

اكاس — Ekâse: Eksü-dü [gerek Divanüllûgat gerek Kur'an tercümelerinde (eksümek): eksiltmek demektir. Bu fiilden (كوس، وكس، نقص، مكس) şekillerinde kökler de çıkmıştır].

اقد — Akmede: Akıt-tı [(دعق) da bu manayadır. المخصص].

قور — Kavvara: Kıvrll-dı [yılan kıvrılmak].

سوس — Sevvese: Süs-ledi.

ريغ — Rayyaga: Yağ-ladı [(r) = (la).

جور — Cevvere: Çevir-di [تجور = yatakta sağa sola çevrilmek].

طبق — Tabbaka: Kapat-tı, kılıç bir uzvu kopart-tı].

كرش — Kerreşe: Kırış-tırdı [(تكرش) de yüz kırışmak demektir].

عدق — Addaka: Atak-lık yaptı [(عادق): sözünü bir esasa bağlamayıp atan adam].

عرقل — Arkale: Eğril-di [yoldan sapmak, sözü cihet ve istikametinden eğip sapıtmak - Kamus - tercümesi -].

ارتع — Ertaa: Otar-dı [baştaki sesli (ayın) halinde sona geçmiştir].

قصر — Kassara: Kısur-du [Divan: 2-64, İdrak haşiyesi: kısardı].

تشبك — Teşebbeke: Bitişik - oldu [Babus].

اسلم — Esleme: Esle-di.

اذكر — Ezkere: İsker-di [çagatay ve kazancada: hatırlamak].

10

اطلى — Atla: Atıl-dı [atılıp öldü].

اطمح — Atmaha: At-tı [göz atmak].

اردى — Erda: Ört-tü.

اقرى — Akra: Arka-dı [işi tehir etti, arkaya bıraktı] (ارکی - arkâ) da böyledir.

باشر — Bâşara: Başladı.

اسقا — Eska: Oskardı [Balkar metinleri].

تقاص — Takassa: Satkadı [Divanüllûgat. Baştaki harf sona geçmiştir].

اراره — Erâre: Er-itti.

Mastar şekline daha yakın olanlardan:

اقتصاد — Iktısat: Kısalt-mak [Çulluk kapan lûgati].

تأطر، تعطر — Taattur: Oturmak, Eğlenmek [Lisanülarap].

تقوب — Takavvub: Kop-mak [Lisanülarap].

اقورار — Ikvirar: Arıkla-mak.

الثاق — İlsak: Islak-olmak.

ابراق — İbrak: Bırak-mak [(فراغ، براح، مرق - merak) ta bundandır].

تمطق — Temettuk: Damak-şakırdatmak [yemek yerken damaktan ses çıkarmak].

ازاخه / ازاحه — Izaha: Uzak - laştırmak [(زوخ) da uzak olmak demektir].

استیلاخ — İstîlah: Islak-olmak [yer ıslanmak].

ارادہ — İrade: İrde-mek [Meta incili: irdemek, Divan: irtemek (ارتاد— irtâde = irtedi). İrşat: izlemek = istemek. Bu söz Kırgız ve kara kırgızca: (izdemek) tir.

11

Arapçada iki veya daha çok kök veya kelimenin kaynaşmasile basit sanılan fiil ve isimler de çıkmıştır. Bunlardan da bazı örnekler:

(Su - sup) kökünden çıkan bazı kelimeler:

صیر — **Sîr:** Su.

صلہ — **Sule:** Su artığı.

مسوس — **Mesus:** Su.

یصل - صل: — **Yasull:** Sulamak, su ile temizlemek.

صولہ — **Sûle:** صلالہ: **Sulale:** Su ile temizlenmiş buğday.

مصول — **Musûl:** Peynir veya sütten suyun ayrılması veya bunlardan su kısmını ayırmak.

تصویل — Bir şeyi su ile yıkayıp toz ve toprağı temizlemek.

(İçmek) kökünden çıkan bazı kelimeler:

عجی — **Acy:** İçirmek.

ایجار — **Îcar:** „

شرع، جرع: Içmek [Baştaki sesli, sona geçmiş ve ortaya (i) seslisi yerine (r) harfı gelmiştir.]

مجع: Hurma üzerine su içmek.

اجتلاد — **İctilâd,** اجتلاد — **İctilât:** Suyun hepsini içmek [Mezit mastar şeklinde görülen bu kelimelerin sülâsilerinde içmek manasına bağlar bir şey görülemediğinden lûgatçiler, gülünç tevillere mecbur olmuşlardır.]

نشوع — **Neşu'** وشوع **Veşu,** وجور — **Vecûr:** İçilen ilâç.

(Su — Iç) köklerinden (Crase = naht) yolu ile kaynaşmış kökler:

ذأج، ثأج — Su — iç: Su içmek.

صوایغ — ذوج: Su içmek.

ذج — **Zecc:** Su içmek.

عذج، ذلج، لذج: Ayni manada.

جأص، جأز، جأذ: Iç—su: Su içmek [bu köklerde (su), sona geçmiş ve iç köki ters çevrilmiştir.Son kelime (المخصص) tadır.

سأد — **Se'd** — Su — iç. Bu kökün sonundaki (d) (c) nin değişmişidir. Aarapçada bu harflerin biribirile değişmesi çoktur.]

(Opmak) ta su akıcı bir şey içmektir. «ار صوف او بدی ای عب» Divanüllûgat.

(Su iç) ile birleşen kökler olduğu gibi (su — op) köklerile kaynaşan kelimeler de vardır:

(Opmak) kökünden çıkan kelimeler: 16

یعب — عب — **Yaubb:** Obmak: Içmek.

علف — : Obmak.

نأف , **Nef'** , فأم — **Fe'm:** Obmak[Bu köklerde baştaki sesli hemze halinde sona geçmiştir.]

(Su — op) köklerinden birleşik çıkan kökler:

سأب : **Se'b :** Su opmak.

سحب : **Sahb :** Su opmak: pek pek su içmek.

صأم : **Sa'm :** Su opmak.

عثلبه : **Aslebe :** Şiddetli su içmek: [Opmak: Dudakları (öpmek) vaziyetinde tutarak suyu kuvvetle çekmek ve içmektir. Ovalarda suyu yere çeken ağızlara (opruk) adı verilir.

(Akmak) kökünden çıkan bazı kelimeler:

عقو — **Akv:** Kuyu kazıp bir tarafından su akıtmak [Mazisi عقا — aka dır.]

عيق — **Îk:** Su hissesi = bir bahçeye akan miktar.

عرق — **Arak:** Akan her şey.

اوقه — **Ûka:** İçine su akan çukur.

عقيق — **Akık :** Akıntı.

عق — **Akk:** Rüzgâr yağmuru akıdıp indirmek.

اقماد — **Ikmat :** [Mazisi : آقمد — Akmede. (دعق — Da'k) ta böyledir ki bunda sesli ortaya geçmiştir.]

(Su — Ak) köklerinde kaynaşarak doğan kelimeler:

سحق — **Sahk :** Bir şeyi üzerine su akıtmak suretile ıslatma,göz yaşını akıtmak — Liasnülarap —

ضح — **Zahh :** Su akmak [نضخ ،نضح da böyledir.]

ثبق — **Sebk :** = Sup — ak: Irmaktan su, harıl harıl akmak.]

ثع — **Sa' :** Su şiddetle akmak — اقرب الموارد —

مقس — **Maks :** Su akmak[Ak,az,öz] gibi köklerdeki sesliler düşerek yerine ek harflerinden birinin kelimesi pek çoktur.

زاهق — Şiddetle akan su. [Mazisi زهق — zahak = su ak].

ثوع - يثوع — **Yesuu:** Su akmak.

سلق — **Sılk :** Su akan yer.

بعثقه — **Ba'saka:** = su bünğ — ak: su bünğleyip akmak [bünğlemek, büngüldemek su kaynayıp akmak demektir. (Pınar—punar) bundandır. Arapçada (نبع - بع) bünğ kökündendir ki ayni manayı anlatır. (لاحول ولاقوة) sözünden (حوقله) fiilini çıkaran araplar (su — bünk — ak) köklerimizden de (بعثقه) diye bir fiil yapmışlardır.

Su ile kaynaşan başka köklerden de birkaç örnek:

قبص — Suyu kapamak.

قالص — **Kalıs :** Kalkan su.

ضجوع — **Zacû :** Suyu çok alan kap.

زعب — **Za'b :** Dereyi su doldurup kaplamak. [وعب — va'b : mutlak kaplamak.]

ذلع — **Zel':** Kuyudan su almak [(Al) kökü tersine çevrilmiştir.]

سأر — **Se'r :** Su artırmak.

سعن — **Sa'n:** Su—konulan kap.

دثق — Su dökmek [su (dök) kökünün arasına girmiştir.]

صنبوره — **Sunbura:** Su borusu.

ذعاق — **Zuak:** Ağu su=acı su[: اعقاق bir şeyi agu kılmak. Aarapçada باقه bâka g—k değişmesi çoktur. = bağ = bağlam].

sormak [بقو — bakv : bakmak تثویر : Sormaktır. رس — Ress te (sor) kökünün tersine dönmüşüdür.]

بلهور — **Belehver :** Bol yer.

تسریع — **Tesrîc :** Saç örmek [mazisi سرج — Sarraca (مسجر — Müseccer) : Örülmüş saç ki salıverilir.]

11

Dörtlü kökler:

Köklerin çift olarak söylenmesile doğan kökler:

فرفره : Para para etmek.

کتکته : Yavaş yavaş gitmek [کت - Kett te böyledir.]

زکزکه : Sık sık adım atmak.

زقزقه : Kuş yavrusunun ağzına yiyecek sokup durmak [زق - یزق yezukk ta böyledir.]

زلزله : Sallamak.

ترتره : Titremek.

Tersine alınan köklerden:

لصلصه : Bir kazığı veya ağacı sökmek için sürekli sallamak.

دغدغه : Gıdıklamak.

کشکشه : Kuyunun suyunu çeke çeke bitirmek.

زغزغه : Gizlemek

زبزبه : Kavgadabozulmak.

Şunlar da doğrudan doğruya alımış köklerdir :

طلفحه : Ufaltmak.

حبکره : Biriktirmek. [ورك - verik,

صدور — **Sudûr** = su — dön: sudan dönmek. [یدور — دور — yedür: dönmek arapçada (n — r) değişmesi çoktur: (سکون) kelimesinin ayni manada (سکور) şekli de vardır. کواره — küvâre: kovan demektir.]

بجس — **Becs :** Su yeri yarmak, yarılıp akmak [بج - becc : yalnızca yarmak, biçmektir.]

سجس — **Secs:** Pis su [سج - secc: Pislemek (نجس، جس، منجه) kelimeleri de bu köktendir. (سجس) kelimesinin, hayvanatın tersile pislenmiş su manasına geldiğini (تهذیب الالفاظ) tasrih etmektedir.]

سروب — **Surub,** نضوب — **Nuzub :** su opmak.

دلوس — **Dulus :** Su dolmak, taşmak [دلظ — **Delaz** da böyledir. (تلع - tela', دلخ - delah : (doluk) kelimesinden çıkma olup yalnız dolmak manasınadır.)]

Şunlar da ikişer kökten kaynaşmış kelimelerdir :

عسبوره — **Asbûre :** Bürü - az : köpek ile kurttan doğan bürü azması.

عودقه — **Avdaka : Avdakan:** Et takılan bir çengeldir ki yırtıcı hayvanlar eti kaparken ağızlarına takılarak avlanırlar. [عواف — uvaf yalnızca avdır.]

بعثره — **Ba'sere** = Bak sor : Bakıp

كبر ،برکت - Kü'bur, عکبر - ikbir) kelimeleri de bu köktendir.]

دعسره ، سرطعه ، طرخشه ، طرغمه : Seğirtmek.

قعرطه : Yıktırmak.

درشقه : Karıştırmak.

جدره : Çökertmek.

دعلجه : Çoğaltmak.

حشرجه : Haşıldamak.

طرفسه، طرسمه : Karanlık bastırmak.

برشمه : Çehreyi buruşturmak [قرشب- Kürşebb, قنفرش - Kanferiş, کرشوم - Kürşûm hep buruşuk kelimesinin alt üst olmuş şekilleridir.]

درقله : Koldurmak = oynamak, kımıldayıp durmak.

بغثره : Bağırışmak [ث = ş]

دنکسه : Gizdenmek = gizlenmek.

ثرطمه، طرغمه، درمسه ، طرسمه، طرمسه، طمرسه، طلمسه: Somurtmak [سمود، صموت، سموط - sumut te somurtmak kökünden çıkmıştır.]

Samî dillere Türkün en eski kültür kelimeleri de girmiştir. Bunlardan (ozan, uran, urasa, arpag = arpav, ırk, kam) gibi türkçe dinî ve sihrî kelemelerden arap dilini ve dinini kaplıyan sözlerin birtakımını burada gösteriyoruz.

(Ozan) sözümüzden çıkan kelimelerden:

عنظوان — Unzuvan: Halkı teşhir ile biribirine düşüren sihirbaz.

عضین — Izîn: Kur'anda manası iyice belirtilemeyen kelimelerdendir ki tefsircilerden bir kısmı bunu sihir, efsun manasında gösterirler. Ankara kütüphanesindeki Kur'an tercümesinde (ozançı) kelimesile gösterilmesi kelimenin aslını bize anlatmaktadır.

اذان — Ezan: Ozan [ozan hem sahir, hem sihr yerinde kullanılır, son manasına göre sahir: ozançıdır. Bu kelime daha eskiden cahilî şairlerinin şiirinde de kullanılmıştır. Ayni kelime: bir kavmin ulusu başı (تأذن — teezzün): yemin etmek, (اذن — ezîn): müezzin, (اذن — ezen) bilmek, bir şey hoşa gidip onu dinlemek demektir. (ایذان): bildirmek, dinî telkinlerde bulunmak, (تأذن): bir kavmin ulusu halkı tehdit ve fenalıktan menetmek manasınadır.

عنزهانی — Unzuhânî: Memnu işlerden kendini koruyan.

عضون — Izun: Sihr = ozan.

حسنی — Husna: Husnü hatime = son gürlük, cennet, Tanrının yüzünü özden temaşa, (حسنات = hasenat): beş vakit namaz. Kur'anda (اتبعوا احسن ما انزل الیکم) ayetindeki (احسن): (ozan)ın kendisidir. (الذین یستمعون القول فیتبعون احسنه) ayetinde de böyledir. Bu kelimeleri en güzel, daha güzel yerinde almak ve müfessirlerin bir çoğunun uzun tevillerine sapmak doğru değildir.

حزانه — Hüzâne: Kalpte olan fitne

(تحزين) : okuyanın sesini inceltmesi. (حزين): bir şairin adı (حسان Hassan) da böyledir.

عازم — Âzim: Efsuncu (عزيمت): efsun, (عزمه — azme): Tanrı haklarından birisi, (عزائم): Tanrının farz kıldığı şeyler, (زعيم): söz eri, bir kavmin başı, (زعم — zu'm): oranlamak = bir şeyi hads ile sezmek, (زميع): re'yi güzel, (ازمع): cin fikirli adam, (عزم، زعم، زمع) kökleri (ozan) ın altüst olmuş şekilleri görülmektedir.

(عدل، عزم) de ayni kelimeden çıkmıştır. (عزر): birisini kınamak, din buyruklarını öğretmek tanıtmak manalarınadır. (عاسل — asil): Tanrının buyruklarına yarar iş yapan, halkça büyük tanınan, methü sena edilen adam.

وزن — Vezn: Şiirin taktı' ölçüsü bunun cem'i olan (اوزان)da (ozan) dan alınmıştır. Bu kelimeden (وزن — vezn) şeklinde fiil teşkil olunarak şiir söylemek, tanzim etmek manasında kullanılmıştır. Bu kelime, uranlamak manasına geldiği gibi iyi re'y sahibi olmak ta demektir.

اوزن — Evzen: Bir kavmin en şereflisi, ileri geleni demektir ki bu kökün de (ozan) a bağlılığını gösterir.

نصح — Nush: Nasihat [bir çok örneklerinde gösterildiği gibi (ح) (ozan) kelimesinin başındaki (o) vokalinin sona geçmişidir. Bunun gibi (سمعه — sum'a)da güzel söz, nasihat, Kur'andan okunan ayet, (سماع — sema'): taganni de ayni kelimenin vokalin aşağıya alınmasıyle çıkmış şekillerindendir. (سمع) maddesi yemin manalarında da kullanılan bir kelimedir. (سنوح — sünûh)ta böyledir.

زع — Zünuh: İyilik ve fenalığa karşılık veren adamlar demektir ki yine ayni şekilde vokal aşağıya geçmiştir.

(Ozan) sözü Sümercede (azu—uzu, us—su) şekillerinde görülür ki: sahir demektir. Bu kelimelerden de arap diline ve dinine çok kelime girmiştir.

عضه — Azah, عضه — ıza; sihir, (عاضه— âzıh: sahir demektir. (عضاه — ızah) kelimesi şiir manasına da gelmektedir.

عوذه — Ûze: Efsun, nüsha (عذره — de bu manadadır.

حزو — **Hazv**, حزى — hazy : urasa, kehanet, حازى kâhin demektir.

حوذى — **Huziyy:** Aklî, reyi kâmil, münzevi.

وازع — **Vazi':** Fenalıktan meneden ايزاع: ilham. [Vokalın sona geçmesıyle].

حظى — **Hızzî:** Halkın saydığı büyük adam.

عزى — **Uzza:** Aziz ve yüksek adam.

عزوى — **Azva:** Ant sözü.

عصب — **Asb:** Tanrının bir şeyi farz etmesi (عصابه — ısab: sarık, تعصب — Taasub):sarık sarmak, dinine karşı koyu düşkünlük.

عازف — Muganninin sesi, (عزف—azf): cin sesi.

وعظ — Mastarı (عظه — ıza): nasihat, (وصيت) te böyledir. Fiili وصى — vassa).

اسوه — **Üsve:** Kendisine uyulan mukteda. Ayni kökten آسى—âsî: hekim (اسوه): ayni zamanda felâkete uğrayan bir adamı sabra davet için söylenen sözler. (عزاء azâ) da böyledir ki türkçesi (aza) dır.

ازاز — **Uzzaz:** Şeytanlar. Bu kelimenin kökü olan (از — ezz sözü de: Şeytanın insanı azdırmasıdır. [(Aza) yakutça şerir ruhtur.

(Ozan) sözümüzün birçok lehçelerde (uran) kılığı da vardır ki halâ bizde (Oranlanmak) şeklinde yaşıyor. Oranlanmak: tahmin etmek, hads ile bir şeyi bilmek ve anlamaktır.

(Araz, uruz, urasa,) kökleri de bundandır. Arapçada bunlardan da bir takım sözler çıkmıştır.

نوار — **Nevar:** Vaiz, kadını töhmetli şeylerden tenfir etmek.

نور — **Never:** Falcı.

نوره — **Nure:** Sihirci kadın.

نحر — **Nahir:** Akıllı, hazık.

ماهر **Mâhir:** Akıllı, hazık, مهره — mühre: sevgi boncuğu, مهور — muhur:müsecca, sözlerle yapılan bir nevi sihir.

رأمه — **Re'me:** Sevgi boncuğu.

ورع — **Vara:** Çok dindarlık [Vokalın aşağıye geçmesile].

نعير — **Naîr:** Oran: Harpte kullanılan parula ki yüksek sesle söylenilirdi.

(Urasa) sözümüzden çıkan kelimeler:

عرض — Urıza: Tecennün etti demektir. Aynı kelimenin kökü olan (عرض - arz): ezber kitap okumak ,(عرض - Uruz): büyük ehemmiyetli söz(عراض - urâz) de böyledir. (عارضه): hatiplik güzel fikir, (عروض - aruz) sözün manası ve şiirin ölçüsü.

حرض — Haraz: Akıl, vücut hastalığı, eksikliği kötü söz.

حرز — Hirz: Nazar boncuğu. حرزه Hareze de böyledir.

سعر Suur : Delilik.

رصع — Ras': Orasa yapmak, çocuğun eline, ayağına nazarlık bağlamak.

سحر — Sihr : Orasa [bu kelimelerin çoğunda baştaki vokal aşağıya atılmıştır.]

ارهاص — Peygamberlerin peygamberlikten önce gösterdikleri keramet.

Arpag sözümüzden çıkan kelimeler:

لen اقـ — ikame) şeriati, dini anlatmak, açığa çıkarmak, namaz kılmak, namaz için çağırmak gibi manaları anlatır.

حام — Humâm, (حام —) : Himmeti büyük devlet reisi (همت — Himmet) : yüksek şeyler istiyen himmet sahibi.

حمن — Hamn : Bir şeyi hadş ile bilmek, oranlamak.

حمیت — Hamiyyet : Ululuk, azamet; din ve şeriati töhmetten korumak,

Peygamberin adlarından biri de (ماحی — Mahî) dir ki (Kam) sözünün tersine alınmışı görülmektedir. Yine peygamberin eski kitaplarda yazılmış ve müslüman olmuş yahudilerin söylediğine göre : Tanrinin buyurduklarını yerine getiren, yasaklarını bildiren ve koruyan manasında (حیاطی — Hımyata) eskiden söylendiği üzere (Kam ata) nın bozulmuş şeklidir. Nasıl ki (ماقط — Makıt) ta böyledir ki sahir ve kâhin manasına gelmektedir.

(محط — Mahıt) te Bir kavimin ulusu, şereflisi demektir.

ارب — Ereb : Hazaket, ارب irbe : daha, ارب ürbe : düğüm.

عراف — Arraf : **Arpağcı** = Sahir. [Aynı kelimenin ters dönmesiyle (رعاب ra"ab) de böyledir].

عارع — de çok bilğili demektir. (راهب) kelimesinin vokalin aşağıya alınmasiyle çıkmış bir şekil olduğunu sanıyorum. Burhanı katın yazdığı gibi farsca (Roh - ban) dan değildir.

(Irk) efsun kelimesinden de bazı sözler çıkmıştır :

رقیه — Rukye : Irk = kehanet, efsun.

ارقاق — Irkak : Vaizin kalbi yumuşatacek sözler söylemesi [bu, türkçe (yurka) dan çıkan (رقیق) kökünden ayrıdır.]

عرکل — Arkel : Def, davul [ırk yapan kamların dini merasim esnasında def ve davul kullandıkları malûmdur.]

(Kam) kelimesinden çıkan sözler :

قب — Kabb : Bir kavmin en ulusu, bir kabilenin şeyhi.

قوام — Kayyam : Bir kavmin en ulusu bu kelimenin kökü olan (قوم — kavm maddesinden gelen

Konya Meb'usu
Naim Hâzım